

T.C.

NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

HADİS BİLİM DALI

**KAMU MALI HIRSIZLIĞINA DAİR RİVAYETLERİN
DEĞERİ**

HAZIRLAYAN

CUMA YÜCE

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN

PROF. DR. MEHMET EREN

KONYA-2021

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
--	---	---

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	Cuma YÜCE		
	Numarası	17810601106		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Temel İslam Bilimleri / Hadis Bilim Dalı		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
Tezin Adı	Kamu Malı Hırsızlığına Dair Rivayetlerin Değeri			

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Cuma YÜCE

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

ÖZET

Öğrencinin	Adı Soyadı	Cuma YÜCE		
	Numarası	17810601106		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Temel İslam Bilimleri / Hadis Bilim Dalı		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Mehmet EREN		
Tezin Adı	Kamu Malı Hırsızlığına Dair Rivayetlerin Değeri			

Bu tezde kamu malı hırsızlığına dair merfû nitelikli rivayetler incelenmiştir. Giriş kısmında araştırmancın konusu, amacı ve öneminin yanı sıra kamu malı ve gulûl kavramlarının mahiyeti ile fukahânın kamu malı hırsızlığına dair görüşleri arz edilmiştir. Birinci bölümde kamu malı hırsızlığından bahseden sahih ve hasen rivayetler sened ve metin yönünden ele alınıp değerlendirilmiştir. Bu noktada rivayetin sıhhatini tespit etmede rical kitaplarından, muhtevasını analiz etmede ise şerh çalışmalarından istifade edilmiş ve böylece hem hadisin sağlamlığı hem de hangi manaları ihtiva ettiği meydana çıkarılmıştır. İkinci bölümde ise kamu malı hırsızlığına dair varid olan zayıf ve mevzû rivayetler isnad ve metin bakımından etüt edilmiştir. Burada da rical kitaplarından faydalanılarak senedin sıhhati ortaya koyulmuş, buna ilaveten gerekli noktalarda metin tenkidine de başvurulmuştur. İncelemeler neticesinde kamu malı hırsızlığından söz eden sahih ve hasen rivayet sayısının 22, zayıf ve mevzû rivayet sayısının ise 24 olduğu ortaya çıkmıştır.

Anahtar kelimeler: Hadis, Rivayet, Kamu Malı, Gulûl, Beytülmâl, Hırsızlık.

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ KONYA SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
---	--	--

ABSTRACT

Author' s	Name and Surname	Cuma YÜCE		
	Student Number	17810601106		
	Department	Basic Islamic Sciences / Department of Hadith		
	Study Programme	Master's Degree (M.A.)	X	
		Doctoral Degree (Ph.D.)		
	Supervisor	Prof. Dr. Mehmet EREN		
Title of the Thesis/Dissertation	The Value of Rumors About Theft of Public Good			

In this thesis, narrations ascribed to the Prophet regarding property theft has been examined. In the introduction, the subject, purpose and importance of the research, as well as the nature of the concepts of public good and ghulul, and the opinions of al-fukaha on public good theft are presented. In the first part, the acceptable hadiths that talk about theft of public good are handled and evaluated in terms of text and legal document. At this point, in determining the validity of the narration, rijal books were used, and commentary studies were used to analyze its content, and thus both the soundness of the hadith and its meanings were revealed. In the second part, the discarded narrations about the theft of public good are studied in terms of the chain of transmission and text. Here, the authenticity of the text has been demonstrated by making use of the narrators books, in addition to this, criticism of the legal document was also applied when necessary. As a result of the investigations made, it was revealed that the number of acceptable narrations about public good theft was 22 and the number of discarded narrations was 24.

Key words: Hadith, Narration, Public good, Ghulul, The Treasury, Theft.

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ

I. ARAŞTIRMA HAKKINDA	1
A. Araştırmanın Konusu, Amacı ve Önemi	1
B. Araştırmanın Yöntemi ve Kaynakları.....	3
C. Araştırmanın Varsayım ve Sınırlılıkları	6
II. İSLAM HUKUKUNDA GULÛL VE KAMU MALI KAVRAMLARI	7
A. Gulûl Kavramının Tanımı ve Kapsamı	7
B. Gulûl Kavramıyla İlişkili Mefhumlar	10
C. Kamu Malının Tanımı ve Kapsamı	14
D. Fukahânın Kamu Malı Hırsızlığına Dair Görüşleri.....	17

BİRİNCİ BÖLÜM

SAHİH VE HASEN RİVAYETLER

I. SAHİH VE HASEN RİVAYETLERİN İNCELENMESİ.....	20
A. Kamu Malı Hırsızlığının Kapsamından Bahseden Rivayetler	20
B. Kamu Malı Hırsızlığını Yasaklayan ve Kötüleyen Rivayetler	29
C. Kamu Malı Hırsızlığının Uhrevi Mesuliyetinden Bahseden Rivayetler	38
D. Kamu Malı Hırsızlığı Yapmamanın Fazilet ve Öneminden Bahseden Rivayetler....	57
II. SAHİH VE HASEN RİVAYETLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ	59
A. Sahih ve Hasen Rivayetlerin İsnad ve Kaynak Durumu	59
B. Sahih ve Hasen Rivayetlerin Muhteva Değerlendirmesi.....	61

İKİNCİ BÖLÜM

ZAYIF VE MEVZÛ RİVAYETLER

I. ZAYIF VE MEVZÛ RİVAYETLERİN İNCELENMESİ.....	62
A. Kamu Malı Hırsızlığının Kapsamından Bahseden Rivayetler	62
B. Kamu Malı Hırsızlığını Yasaklayan ve Kötüleyen Rivayetler	64
C. Kamu Malı Hırsızlığının Hukuki Neticelerinden Bahseden Rivayetler	81
D. Kamu Malı Hırsızlığının Uhrevi Mesuliyetinden Bahseden Rivayetler	87
E. Kamu Malı Hırsızlığı Yapmamanın Fazilet ve Öneminden Bahseden Rivayetler....	96
II. ZAYIF VE MEVZÛ RİVAYETLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ.....	100
A. Zayıf ve Mevzû Rivayetlerin İsnad ve Kaynak Durumu.....	100
B. Zayıf ve Mevzû Rivayetlerin Muhteva Değerlendirmesi	102
SONUÇ.....	103
BİBLİYOGRAFYA.....	105

ÖNSÖZ

İnsanlık tarihi kadar eski olan mülkiyet mefhumunun, zaman içinde her toplum tarafından farklı esas ve prensipler çerçevesinde muhtelif tanım ve sınırları ortaya çıkmıştır. Neticede toplumlarda temellük/sahiplenme konusunda farklı bazı uygulamalar görülmüştür.

Bir malın kim için, ne zaman, hangi şartlarda, ne kadar sahiplik oluşturacağı hususları devletlerin kanunlarında farklılık arz etse de, mülkiyet kavramı -şahsi mülkiyetin nefyedildiği komünist toplumlar hariç- her toplumda özel mülkiyet ve kamu mülkiyeti şeklinde ikili bir ayrıma tabi tutulmuştur. Buna göre özel mülkiyet bireysel edinimleri, kamu mülkiyeti ise toplumsal zenginlik ve kazanımları ifade eder.

İslâm Hukuku, ilgili ayet ve hadisler ışığında şahsi mülkiyet ile kamusal mülkiyeti birbirinden ayırmış ve vatandaşların tümünün emek ve hakkı bulunan kamu mallarını koruyup gözetmeye büyük önem vermiştir.

İslâm şeriatının ilkelerini toplumda cari kılmakla mükellef olan Hz. Peygamber (s.a.v.) kamu hakkının muhafazası hususunda hiçbir suiistimale mahal vermemiştir. Onun kamuya ait malların çalınmasını önlemeye matuf gayreti, bu muhafaza faaliyetinin hayati parçalarından birini oluşturmaktadır. Kamu malı hırsızlığı çerçevesindeki *merfû* hadisler incelendiğinde, onun bu konuda ne denli duyarlı ve titiz bir tutum sergilediği daha iyi anlaşılacaktır.

Araştırmamız giriş ve iki bölümden müteşekkildir. Girişte çalışmanın konusu, amacı ve önemi ile İslâm Hukukunda kamu malının tanımı ve fukahanın kamu malı hırsızlığına dair görüşlerini arz ederek okuyucunun zihninde araştırmanın içeriği ve kapsamı hakkında bir altyapı oluşturmayı amaçladık.

Birinci bölümde, kamu malı hırsızlığına dair *merfû* nitelikli *sahih* ve *hasen* rivayetleri konularına göre tasnif ederek sıhhat yönünden tetkik ve muhteva bakımından tahlil etmeye çalıştık. İkinci bölümü ise, aynı şekilde sened ve metin yönünden inceleyip sıhhat durumlarını ortaya koymaya gayret ettiğimiz *zayıf* ve *mevzû* rivayetlere ayırdık.

Çalışmayı hazırladığım süreç boyunca ihtiyaç hissettiğim her an bilgi ve tecrübesini benden esirgemeyen kıymetli danışman hocam Prof. Dr. Mehmet EREN'e, zorlandığım hemen her noktada vaktinden fedakârlık yaparak yardımına koşan aziz dostum Samet ONUR'a ve manevi desteklerini her daim üzerimde hissettiğim değerli eşim ile oğluma teşekkürlerimi sunarım.

Cuma YÜCE

Konya, 30 Mayıs 2021

KISALTMALAR

AYM : Anayasa Mahkemesi

b. : ibn

bkz. : bakınız

DİA : Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi

H.z. : hazreti

m. : miladi

r.a. : radıyallâhu anh

s. : sayfa

s.a.v. : sallallâhu aleyhi ve sellem

sy. : sayı

sr. : seri

t.y: : yayım tarihi yok

vb. : ve benzeri

v.dğr. : ve diğrleri

y.y. : yayım yeri yok

GİRİŞ

I. ARAŞTIRMA HAKKINDA

A. Araştırmanın Konusu, Amacı ve Önemi

Araştırmanın konusu, hadis kaynaklarında bulunan *gulûl/الغلول* yani kamu malı hırsızlığı konusunu ele alan *merfû* nitelikli tüm rivayetlerin toplanıp tenkid ve tahlil edilmesidir.

Kamu malı kavramı, devlete ait olan taşınır-taşınmaz malların tümünü ifade etmektedir. Bu malların en önemli özelliği, mülkiyet anlamında belli bir kişi veya gruba değil bütün topluma ait olması ve belli prensipler dahilinde tüm vatandaşların istifadesine sunulmasıdır.

Hırsızlık, Kur'ân ve sünnette yerilmiş, toplumda vuku bulması halinde ise failinin belli müeyyidelere tabi tutulması öngörülmüş haram bir fiildir. Kamu malından bir şey çalmak, ülkede yaşayan tüm yurttaşların hakkına tecavüz etme anlamına geleceğinden, münferit manada bir şahsa karşı yapılmış olan hırsızlık eyleminden daha kötü görülmüştür.

Bu çalışmada, konuyla ilgili rivayetleri Hadis ilmi açısından incelemenin yanı sıra, kamu malının tarihsel süreçteki değeri, hangi fiillerin kamu malı hırsızlığı çerçevesinde ele alınacağı ve bu eylemin dünyevi-uhrevi cezaları gibi hususları da inceleme yoluna gideceğiz.

Araştırmanın temel amacı, öncelikle konuyla ilgili rivayetleri Hadis ilminin kuralları açısından inceleyip sıhhat değerlerini ortaya koymaktır. Bu temel amacın yanında, böylesi önemli bir konuyu Kur'ân ve sünnet bağlamında ortaya koyarak ilim dünyasına katkıda bulunmak da hedeflenmektedir. Bunlara ilaveten bu ehemmiyetli meseleyi bütüncül bir perspektifle ele almak suretiyle kamu malının mahiyeti, değeri ve dokunulmazlığı hususunda toplumda bir bilinç ve farkındalık oluşturmaya katkı sağlamayı da ümit etmekteyiz.

Çalışma, kamu malı hırsızlığı ile alakalı rivayetleri detaylı şekilde inceleyip ortaya koymak suretiyle, insanları bu hassas konuda bilgilendirmek ve bilinçlendirmek gibi önemli bir görevi üstlenmiş olacaktır. Bu konu, ihtiva ettiği hususiyetler itibarıyla her Müslümanın, hakkında bilgi sahibi olmasını gerekli kılmaktadır.

Araştırmayı önemli kılacak olan bir diğer husus da, İslâm Hukuku alanında çalışma yapan bilginlere, kamu malı hırsızlığı bağlamındaki fıkhi çalışmalarını için bu çalışmanın bir

kaynaklık teşkil edebilecek olmasıdır. Zira bir fıkıhçı için ictihadda bulunacağı mesele ile alakalı vereceği hükme etki edecek önemli dayanaklardan biri olan hadislerin sübutu ve bağlamı hakkında malumata sahip olmak kaçınılmaz bir önceliktir.

B. Araştırmanın Yöntemi ve Kaynakları

Araştırmaya öncelikle kamu malı hırsızlığına dair bütün rivayetleri toplamakla başlayacağız. Bu husus ile alakalı ihtiyaç duyduğumuz verileri elde edebilmek için mevzuat külliyatı da dahil olmak üzere hadis metinlerini içeren kaynaklara müracaat edecek ve ilgili telifatta yer alan *hudûd*, *sirkat*, *gulûl*, *ganimet*, *cihâd* ve *siyer* gibi konu başlıkları altındaki rivayetleri inceleme yoluna gideceğiz. Bu noktadaki arama faaliyetlerinde *el-Mektebetü's-Şâmile* isimli bilgisayar programından istifade edeceğiz. Buna ek olarak *gulûl*, *sirkat*, *ganimet*, *humus* ve *hiyanet* gibi kamu malı hırsızlığından söz etmesi muhtemel kelimelerin tüm türevlerini *Cevâmiü'l-Kelim* hadis arama programı vasıtasıyla hadisler arasında aratarak konuyla ilgili rivayetlerin tümünü meydana çıkarmaya çalışacağız. Ortaya çıkan rivayetlerden aynı hadisin muhtelif varyantları olarak göze çarpan tariklerin sıhhat yönüyle en kuvvetli olanını takdim edecek ve şayet mevcut ise sair rivayetlerdeki farklılıklara ilgili hadisin tahlili sırasında işaret edeceğiz.

Daha sonra takyid ettiğimiz bu rivayetleri evvela senedi itibarıyla ele alacağız. Bu noktada daha çok rical kitaplarından faydalanacağız. Ardından rivayetleri metin ve muhteva yönünden incelemeye çalışacağız. Bu aşamada ise geçmişten günümüze kaleme alınan hadis şerhleri, tefsir kitapları ve çeşitli akademik yayınlardan yararlanma yoluna gideceğiz.

Çalışma boyunca incelediğimiz rivayetlerde yer alan ravilerden güvenilirliği ile alakalı şüphe ve ihtilaf bulunmayanlar hakkında bilgi vermeyeceğiz. Rical alimlerinin farklı gerekçelerle cerh ettikleri yahut hakkında ittifakla güvenilir hükmü vermedikleri raviler ile ilgili ise detaylı bilgiler sunacağız.

Konuyla ilgili *zayıf* rivayetleri ele alıp incelememizin iki sebebi vardır. İlki meseleyi fihki boyutuyla ele almak isteyen İslâm Hukuku alanında çalışanlara bu rivayetlerin sıhhat durumunu ortaya koymak suretiyle yardımcı olmak, diğeri de halk arasında ilgili rivayetlerin *sahih* zannıyla paylaşılmasına katkı sağlamaya çalışmaktır.

Kamu malı hırsızlığı ile ilgili kısa bilgiler sunmakla yetinen *DİA* maddesini¹ bir kenara bırakırsak, bu mesele ile alakalı kaleme alınan yalnızca bir adet müstakil çalışmadan söz edilebilir. Muasır bir İslâm Hukukçusu olan Âmir Muhammed Nezzâr Cel'ût'un kaleme aldığı bu eserin ismi *el-Gulûl ve'l-İglâl fi'l-Mâliyyeti'l-Âmme*'dir.² Müellif, kamu malı hırsızlığını alanı gereği daha çok hukuki boyutuyla incelediği eserinde *gulûl* ve *iglâlin*

¹ Koca, Ferhat, "Gulûl", *DİA*, XIV, 190-192.

² Âmir Muhammed Nezzâr Cel'ût, *el-Gulûl ve'l-İglâl fi'l-Mâliyyeti'l-Âmme*, y.y, 1438.

mahiyeti, kamuya ait elektriğin haksız kullanımının hükmü, rüşvet ile hediye arasındaki fark ve kamu malı hırsızlığının şer'i ahkamı gibi konuları ele almıştır. Kamu malı hırsızlığının şer'i hükmünü etüt ettiği bölümde³ kamu malı hırsızlığına dair rivayetlerin bir kısmını, kaynağını belirterek paylaşmış, ancak ilgili rivayetlerin ravilerini inceleme yoluna gitmediği gibi hadislerin sıhhati hakkında da -biri hariç- bilgi vermemiştir. Biz ise yapacağımız bu çalışmada kamu malı hırsızlığına dair varid olan rivayetlerin *sahihinden mevzûsuna* kadar hepsini ele alıp incelemeyi ve güvenilirliği hususunda ihtilaf bulunan her ravi hakkında da ayrıntılı malumat sunmayı hedefliyoruz.

Gulûl tabirinin kapsayıcı bir mana ile kamu malı hırsızlığını ifade ettiğini söylemiştik. Bu meseleyi ihtiva eden rivayetler, klasik hadis metinlerinde de bu çatı anlam altına girecek muhtelif konu başlıkları içerisinde takdim edilmiştir. Sözgelimi Buhârî (256/870) *el-Câmiu's-Sahîh*'te *gulûl* meselesine dair rivayetleri biri hariç *Cihâd ve Siyer Kitâbı* altında tahrir etmiştir. *Gulûl* yoluyla elde edilen maldan yapılacak infakın kabul edilmeyeceğini anlatan bir rivayeti ise *Zekât Kitâbı*'na koymuştur. Müslim (261/875) söz konusu rivayetleri *Îmân* ile *Îmâret* bölümlerinde zikretmiştir. Tirmizî (279/892) ise hocası Buhârî gibi onları *Siyer* bölümüne koymayı tercih etmiştir.

Klasik fıkıh kitapları da konunun önemli kaynakları arasında sayılabilir. Çünkü fakihler *gulûl* konusuna eserlerinde yer vermiş, kamu malı hırsızlığı yapan kişi ve çalınan mal ile alakalı doğacak hukuki neticeleri de deliller ışığında beyan etmişlerdir.

Hanefîlerden Suğdî (461/1068), diğer mezhepler ve selef ulemasının görüşlerine de yer verdiği *en-Nütef fi'l-Fetâvâ*'sında *gulûl* meselesini etraflıca ele almıştır. Ondan sonra gelen Serahsî (483/1090) ise mevzuyu *el-Mebsût*'da müstakil bir başlık altında tetkik etmiştir.

Şâfîlerde meseleyi bağımsız bir başlık altında ele alan ilk kişi İmam Şâfî'dir (204/820). O, *el-Ûm* adlı eserinde *gulûl* konusunu farklı veçheleriyle masaya yatırmıştır. Daha sonra el-Ferrâ Begavî (516/1122) konuyu Şâfî fikhının önemli kaynakları arasında sayılan *et-Tehzîb*'de tahlil etmiştir.

Mâlikîlerden İbn Ebî Zeyd (386/996), mezhep fikhının önemli kaynaklarından biri olan *en-Nevâdir ve'z-Ziyâdât*'ta ilgili deliller doğrultusunda konuya dair görüşleri kaydetmekle kalmayıp bunları tartışma, müşkil olanlarını açıklama, ayrıca kendi tercih ve icihadlarını da belirtme yoluna gitmiştir. Hanbelîlerden İbn Kudâme (620/1223), el-

³ Âmir Muhammed Nezzâr, *el-Gulûl ve'l-İglâl*, s. 51-68.

Hırakî'nin (334/946) *el-Muhtasar*'ı üzerine kaleme aldığı *el-Muğnî* adlı eserinde meseleyi ayrıntılı şekilde değerlendirmiştir.

Gulûl konusunu Ferhat Koca'nın yazmış olduğu *DİA* maddesi haricinde müstakil olarak inceleyen Türkçe bir kaynak bulunmamaktadır. Konuya muhtelif telifat içerisinde yer alan farklı başlıklarda kısmen yahut özetle değinilmiştir. Bunlardan biri Şevket Şimşek tarafından hazırlanan *Hadis Kültüründe Ganimet* adlı yüksek lisans tez çalışmasıdır. Şimşek bu araştırmada öncelikle ganimetin tarihçesi ve fonksiyonu ile alakalı bilgiler vermiş, daha sonra ganimet konusunu ihtiva eden hadislere yoğunlaşarak bunları sened ve metin yönünden tetkik etmiştir. Sonrasında ise ganimet malının paylaşımındaki esasları ele almış ve bu noktada da kısaca ganimet malından çalma mevzusuna değinmiştir.

Diğer bir araştırma Mahmut Yıldızbaş'ın *Kur'an'da Ganimet* isimli yüksek lisans tezidir. Yıldızbaş bu çalışmada ganimetle ilgili ayetleri tek tek ele alıp incelemiş ve bu doğrultuda ganimet hırsızlığından bahseden Âl-i İmrân suresi 161. ayeti de kısaca değerlendirmiştir. Ayetin nüzul sebebini ortaya koyma bağlamında ise birkaç hadis zikretmiştir.

C. Araştırmanın Varsayım ve Sınırlılıkları

Çalışmada rivayetlerin sıhhat durumunu ve tarihsel bağlamını ortaya koymada dayanak teşkil edecek olması hasebiyle istifade edilecek rical, şerh, tefsir vb. kitaplarından üzerinde tarih boyunca ihtilaf bulunmamış olanlarının, hem müellifine aidiyeti hem de raviler ve ilmi arka planla alakalı verdiği bilgiler doğru ve geçerli varsayılacaktır.

Şer’i naslar, yapılan hırsızlığın münferit bir şahsa karşı olması ile kamu kurumuna yönelik gerçekleştirilmesi hususunda aynı hükmi neticeyi öngörmeyip muhtelif yaptırımlar vazetmektedir. Bu araştırma, kamu malı hırsızlığı bağlamında varid olan merviyatı ele alma amacı güdeceğinden, şahsi hırsızlık kapsamına dâhil olan rivayetleri inceleme yoluna gitmeyecektir.

Araştırmada yalnızca Hz. Peygamber’e (s.a.v.) isnad edilen *merfû*’ nitelikli hadis rivayetleri ele alınacak, sahabe ve sonraki nesillere ait olan *mevkûf* ve *maktû*’ rivayetler, araştırmanın hedef ve sınırları dışında kalmasından ötürü incelenmeyecektir.

Araştırmada yalnızca “kamu malı hırsızlığı” meselesi bağlamındaki rivayetler üzerinde durulacaktır. Kamu malı üzerinde gerçekleşebilecek –rüşvet gibi- hırsızlık eylemi haricindeki. yolsuzluk ve suiistimallerden bahseden rivayetler, bu başlığın teknik olarak haricinde kalmış bulunacağından ele alınmayacaktır.

II. İSLAM HUKUKUNDA GULÛL VE KAMU MALI KAVRAMLARI

A. Gulûl Kavramının Tanımı ve Kapsamı

Gulûl, غ-ل-ل kökünden mastar bir kelimedir. Sözlükte “İhanet etmek,⁴ hırsızlık yapmak,⁵ gizlemek, bir şeyi gizlice almak”⁶ gibi manaları ihtiva etmektedir. Istılâhî olarak ise “kamu malından çalmak” olarak ifade edilebilir. Kavram, sözlük manalarından ilki olan “ihamet etme” kökünden gelmesinden ötürü “devlet malına hıyanet etmek” şeklinde de tarif edilmiştir.⁷ Bu ifade, içerisinde bir miktar muğlaklık barındırmaktadır ki ilgili tarife göre kamu malını zâyî etmenin yahut onu üçüncü şahıslara çıkar amaçlı peşkeş çekmenin de bu kapsamda düşünülebileceğini akla getirmektedir. Oysa kelimenin yer aldığı hadisler incelendiğinde *gulûl* fiilinin –sonraları, mezkûr tarzda şamil bir mana ile tarif edilmiş olsa dahi- münhasıran hırsızlık yapmayı ifade ettiği, rüşvet ve malı zâyî etmek gibi sair suçları kapsamadığı görülmektedir.

Kavram, ilgili merviyatın çoğunda ganimet malı bağlamında kullanıldığından “ganimet malına hıyanet etmek” yahut “ganimet malından çalmak” şeklinde de beyan edilmiştir.⁸ Oysa konuya dair rivayetler tetkik edildiğinde fiilin yalnızca ganimet malından çalmayı ifade etmeyip şamil bir mana ile kamuya ait herhangi bir malın aşırılmasını da bu meyanda değerlendirdiği müşahede edilmektedir. Bu mevzuya dair hadisler çalışmanın ana unsurunu oluşturup ileride detaylıca inceleneceğinden ilgili rivayetleri burada özel olarak zikretmeye gerek görmüyoruz. *Gulûl*den bahseden ayeti ise bu noktada sunup tahlil etmenin, meselenin anlaşılmasına katkı sağlayacağı kanaatindeyiz:

Gulûl kavramından bahseden tek ayet olan Âl-i İmrân suresinin 161. ayetinde şöyle buyrulmuştur:

وَمَا كَانَ لِنَبِيِّ أَنْ يَعْلَلَّ مِمَّا عَرَّلَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ نَمَّ تُوْفَىٰ كُلُّ نَفْسٍ مَّا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ.

⁴ Râgıp el-İsfehânî (V/XI. Yüzyılın ilk çeyreği), *el-Müfredât fî Garîbi'l-Kur'ân*, Beyrut, 1412, s. 610; İbn Manzûr, Ebû'l-Fadl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Ali (711/1311), *Lisânü'l-Arab*, Beyrut, 1414, XI, 499; Fîrûzâbâdî, Ebû't-Tâhir Mecdüddîn Muhammed b. Ya'kûb (817/1415), *el-Kâmûsü'l-Muhît*, Beyrut, 1426, s. 1039.

⁵ Ahmed Rızâ, *Mu'cemü Metni'l-Luga*, Beyrut, 1379, IV, 317; Koca, Ferhat, “Gulûl”, *DİA*, XIV, 190, (XIV, 190-192).

⁶ Koca, “Gulûl”, *DİA*, XIV, 190.

⁷ Acar, Yusuf, “Hz. Peygamber’in Cenaze Namazlarını Kılmaktan İmtina Ettiği Kimselerle İlgili Rivayetlerin Tahlili”, *İSTEM*, sy. 22, s. 157.

⁸ İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullâh b. Müslim b. Kuteybe ed-Dîneverî (276/889), *Garîbü'l-Kur'ân*, y.y, t.y, s. 102; Cessâs, Ebû Bekir Ahmed b. Ali er-Râzî (370/981), *Ahkâmü'l-Kur'ân*, Beyrut, 1405, II, 331; Koca, “Gulûl”, *DİA*, XIV, 190.

“Hiçbir peygamberin kamu malından çalması söz konusu olamaz. Kim kamu malından çalarsa kıyamet günü çalmış olduğu şeyi (boynuna yüklenerek) getirir. Sonra da herkese kazandığının karşılığı tastamam ödenir ve onlara haksızlık da edilmez.”⁹

Ayetteki *gulûl* kelimesine çeşitli meâllerde muhtelif manalar verilmiş, bunun sonucunda da birbirinden farklı çeviriler ortaya çıkmıştır. Örneğin bu ayet, *Diyanet İşleri Başkanlığı*'nın meâlinde *gulûl* kelimesinin sözlük anlamından yola çıkılarak şöyle çevrilmiştir:

“Hiçbir peygamberin emanete hıyanet etmesi düşünülemez. Kim hıyanet ederse, kıyamet günü, hıyanet ettiği şeyle birlikte gelir. Sonra da hiçbir haksızlık edilmeksizin herkese kazandığının karşılığı tastamam ödenir.”¹⁰

Bunun dışında ayet ile alakalı yapılan çevirilere bakılacak olursa *gulûl* tabirine şu manaların yüklendiği görülür: “Ganimet malına hıyanet etmek, ganimet malını gizlemek, devlet-kamu malına hıyanet etmek, hıyanet etmek, çalmak, hile yapmak, güveni kötüye kullanmak.”¹¹

Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, ilgili ayetin tefsirinde *gulûl* kelimesini şu sözlerle izah etmiştir: “*Gulûl*, ganimet malından gizlice bir şey aşırarak, emanete hıyanet etmektir ki, genelde devlet mallarında suiistimal de bu türdendir.”¹²

Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından hazırlanan tefsirde de buna benzer bir tanımlama söz konusudur: “Ganimet mallarından bir şeyi gizlice alıp zimmetine geçirmek anlamına gelen *gulûl* kelimesi, genel olarak kamu mallarında yolsuzluk ve suiistimali ifade etmektedir.”¹³

Her iki tanımlamada da hemen hemen aynı hususlara işaret edilmiştir. Özelde ganimet malından bir şey çalmak şeklinde beyan edilmesinin sebebi, konuyla ilgili hadislerin çoğunlukla bu bağlamda varid olmasından kaynaklanmaktadır. Genel manada ise kamu malı üzerinden yapılan yolsuzluk ve suiistimalden bahsedilmiştir. Kavram, söylendiği gibi bilahare bünyesine yolsuzluk ve devlet malına karşı yapılan her türlü suiistimali dahil etmiş olsa da

⁹ Âl-i İmrân 3/161.

¹⁰ Halil Altuntaş – Muzaffer Şahin. *Kur'an-ı Kerim Meâli*, Ankara, 2011, s. 80.

¹¹ <http://www.kuranmeali.com/AyetKarsilastirma.php?sure=3&ayet=161>, [Erişim tarihi: 16.01.2020].

¹² Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, İstanbul, 2015, II, 508.

¹³ Karaman, Hayreddin vd, *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, Ankara, 2014, I, s. 70.

*gulûl*den bahseden rivayetler tetkik edildiğinde, ibarenin yalnızca “devlet malını çalma“ bağlamında kullanıldığı gözlenmektedir.

B. Gulûl Kavramıyla İlintili Mefhumlar

Bu başlık altında *gulûl* yani “kamu malı hırsızlığı” kavramı ile bağlantısı ve/veya anlamsal yakınlığı bulunan mefhumlara değinilecek ve *gulûl* kavramıyla benzerlikleri ve farklılıklarının neler olduğu açıklanacaktır.

Bu bağlamda ifade edilebilecek ilk kavram *sirkat* yani “hırsızlık” kavramıdır. İslam hukukunda hırsızlık, “başkasına ait olan bir malın mülk edinme kastıyla muhafaza edildiği yerden gizlice alınması” şeklinde tarif edilebilir.¹⁴ Kavram, çalma fiilinin icrası bakımından kamu malı hırsızlığı ile benzeşmektedir. Bununla birlikte *sirkat* kavramını *gulûl* kavramından ayıran bazı faktörler de mevcuttur. Bunlardan ilki *sirkat*in özel mülkiyete tealluk eden aşırıdan söz etmesi, *gulûl*ün ise kamuya ait malı çalmayı ifade ediyor olmasıdır. Kavramlar arasındaki bu temel ayırım, işlenen cürmün neticesine doğacak ahkâma da doğrudan tesir etmektedir. Öyle ki özel mülkiyet bağlamında gerçekleşen *sirkat* suçu, belirli şartlar altında gerçekleştiği takdirde nas ile belirlenen el kesme cezasını gerekli kılmaktadır. Kamu malı hırsızlığı neticesinde hangi cezai müeyyidenin uygulanacağı meselesi alimler arasında ihtilafı ise de had¹⁵ cezasını icap ettirecek bir çerçevede mütalaa edilmeyip el kesme cezasının uygulanmaması gerektiği noktasında bir ihtilaf söz konusu değildir.

Konu kontekstinde zikredilebilecek bir diğer kavram *rüşvet* kavramıdır. Fıkıhta “yetkiyi, görevi veya nüfuzu kötüye kullanarak sağlanan gayrimeşru menfaat” olarak tanımlanan¹⁶ *rüşvet* kavramı, kamu malına gayrimeşru tasallutu ihtiva etmesi bakımından *gulûl* kavramı ile benzeşmektedir ancak onu *gulûl* kavramından ayıran bazı hususlar da vardır. Evvela *rüşveti* veren açısından düşünüldüğünde şayet verilen *rüşvetin* karşılığında elde edilen şey bir menfaat ise bu *gulûl* kavramının tarifinde yer alan “devlete ait bir malın mülk edinme kastıyla muhafaza edildiği yerden gizlice alınması” ilkesiyle uyum sağlamamaktadır. Zira menfaat müşahhas bir mal değildir. Öte yandan *rüşvet* ile devlete ait bir mafaatin değil somut bir malın alınması kastediliyorsa bu durumda da tarifin içerisinde geçen “gizlice alınması” şartı gerçekleşmemiş olmaktadır. Zira devleti temsil eden memur bu hukuksuz edinimden haberdardır.

Kavram, *rüşveti* alan açısından değerlendirildiğinde *rüşvet* yoluyla mal edinen devlet memurunun bu malı sahiplenmekle *gulûl* suçu işlediği düşünülebilir. Zira bazı rivayetlerde

¹⁴ Bardakoğlu, Ali, “Hırsızlık”, *DİA*, XVII, 385, (XVII, 384-396).

¹⁵ Had: Kur’ân ve sünnette belirlenmiş, kısas ve diyet dışındaki cezai müeyyideleri ifade eden fıkıh terimi [Bardakoğlu, “Had”, *DİA*, XVII, 547, (XVII, 547-551)].

¹⁶ Köse, Saffet, “Rüşvet”, *DİA*, XXXV, 303, (XXXV, 303-306).

Hız. Peygamber (s.a.v.) devlet memurunun, görevi icabı yaptığı iş sebebiyle kendisine verilen hediyeı beytülmalé aktarmayıp kendisine mal etmesini açıkça *gulûl* olarak nitelemektedir.¹⁷ Dikkatli bakıldığında iki vakıa arasında önemli bir farkın mevcut olduğu görülr. Şöyle ki devlet memuruna verilen hediye kendisine, devlete ait ilgili görevi ifa etmesinden ötürü verilmektedir ki bu durumda hediye, aslında memurun zatına değil onun zatında devlet kurumunun şahsı manevisine takdim edilmiş olmaktadır. Bu da hediyeın doğrudan devlete verilmesinden farksızdır ki devlet kurumuna mal hibe etmek meşru bir eylemdir. Bu doğrultuda değerlendirildiğinde devlet memurunun devlete verilen hediyeı devlet otoritesinden habersiz edinme yoluna gitmesi de kamu malını aşırmaq olmaktadır ve bu ameliye haddizatında o fiili *gulûl* mefhumunun çatısı altına sokmuş bulunmaktadır.

Devlet memuruna *rüşvet* veren kimse ise asıl itibariyle bu parayı devlete değil kamu adına devletin nüfuzunu kullanarak görev yapan memurun şahsına teklif etmektedir. Zaten devlet kurumunun helal olmayan böyle gayrimeşru bir parayı resmi surette kabul edip bünyesine dahil etmesi -ilgili icraatın haram oluşundan sebep- söz konusu olamaz. Cumhur fukahaya göre de *rüşvet* olarak verilen mal, sahibinin mülkiyetinden çıkmaz. Böyle bir malın sahibi biliniyorsa ve ulaştırmada zorluk yoksa kendisine iade edilmesi gerekir. Sahibi bilinmiyorsa veya iadenin mümkün olmadığı ya da meşakkatli olacağı bir durumda ise ilgili mala *lukata*¹⁸ hükümleri uygulanır. Bu mülahazadan anlaşılın şey devlet memurunun *rüşvet* vasıtasıyla aldığı malın devlet malı olmadığı, dolayısıyla –her ne kadar haram bir fiil icra etmiş olsa da- teknik tabiriyle “kamu malı hırsızlığı” suçı işlememiş olduğu gerçeğidir.

Konu bağlamında ele alınabilecek diğer bir kavram *ihtilâs* kavramıdır. *İhtilâs*, “başkasına ait bir malı el çabukluğuyla alıp kaçma” şeklinde tarif edilen bir fıkıh terimidir.¹⁹ Kendisine ait olmayan bir malı gayrimeşru bir yolla edinmeyi ifade etmesi bakımından *gulûl* mefhumu ile benzeşse de “kamu malı hırsızlığı” tabiriyle arasında önemli bir fark vardır. O da *ihtilâs* fiilinde hırsızlık eyleminin teşekkül koşulları arasında bulunan “gizlice alma” şartının mevcut olmamasıdır.

¹⁷ İlgili rivayetler için bkz: s. 24-29.

¹⁸ *Lukata*: Mâliki bilinmeyen fakat mubah mal grubunda da yer almayan buluntu mal [Köse, *DİA*, “Lukata”, XXVII, 223, (XXVII, 223-225)].

¹⁹ Kaya, Ali, “İhtilâs”, *DİA*, XXI, 570, (XXI, 570-571).

Konuya dair incelenebilecek kavramlardan yekdiğeri *intihâb* kavramıdır. “Ganimet malları üzerinde açıktan fakat kuralsız tasarruf etme” şeklinde tarif edilebilecek²⁰ *intihâb* kavramı kamu malına meşruiyeti bulunmayan bir surette muamelede bulunmayı ifade etmesi bakımından *gulûl* mefhumu ile örtüşmektedir. Bununla birlikte iki kavram arasındaki temel fark *ihtihâb*ın ganimet malları üzerinde açıktan açığa gerçekleşecek bir kullanımı ifade etmesi, *gulûl*ün ise kamuya ait malı gizli şekilde ve mülk edinme kastıyla aşırılmayı anlatması hususudur.

Bu noktada zikre değer bir başka mefhum *seleb* kavramıdır. Savaşta öldürülen düşman askerinin üzerinde veya yanında bulunan elbise, silâh vb. eşyayı ifade eden bir fıkıh terimi olan²¹ *seleb*, “savaş şartlarında öldürülen düşman askerlerinin üzerindeki şahsi eşyanın o kişiyi öldürüne ait olmasını ifade eden bir kavram” şeklinde de tarif edilmiştir.²² Ganimet malı bağlamında bir edinimi konu alması bakımından *gulûl* mevzuuyla irtibatlı görünse de *selebin* meşru bir mal edinme yolu olması, kamusal bir boyutunun bulunmaması ve hırsızlık kavramıyla irtibatının da olmaması hususiyetleri sebebiyle “kamu malı hırsızlığı” ile mühim bir anlamsal bağı bulunmamaktadır. *Seleb* ile aynı kökten gelen ve “bir şeyi hızlıca almak” manasına gelen²³ *istilâb* da daha önce ele aldığımız *ihtilâs* ile benzer manadadır.

Meseleye dair bir başka kavram *islâl* kavramıdır. Fıkıhta *islâlin* biri “rüşvet” diğeri ise “gizlice çalmak” olan iki manasından söz edilmiştir.²⁴ Gizlice aşırılmadan bahsetmesi bakımından kamu malı hırsızlığı ile benzeşse de “kamu malı” mefhumunu kapsamaması yönüyle de *gulûlden* ayrılmaktadır.

Konu etrafında bahsedilebilecek kavramlardan bir diğeri *gasp* kavramıdır. *Gasp* “başkasına ait bir malı zor kullanarak almak” manasına gelmektedir.²⁵ Başkasına ait bir malı hukuksuz bir yolla almayı ifade etmesi bakımından kamu malı hırsızlığı ile benzeşse de bünyesinde hırsızlık mefhumu dahilinde yer alan “gizlilik” ilkesini barındırmamasıyla da ondan ayrılmaktadır.

²⁰ Acar, Cafer, “Risalet Döneminde Ganimet ve Yağmacılık Bağlamında Üç Kavram –Nühbe-Gulûl-Seleb-“, *Turkish Studies = Türkoloji Araştırmaları: International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 2017, sy. 13, s. 6-8.

²¹ Yaman, Ahmet, “Seleb”, *DİA*, XXXVI, 398, (XXXVI, 398-399).

²² Acar, “Risalet Döneminde Ganimet ve Yağmacılık Bağlamında Üç Kavram –Nühbe-Gulûl-Seleb-“, s. 10.

²³ Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî (241/855), *el-Müsned*, Beyrut, 1421, XXIII, 357 (Birinci dipnot).

²⁴ Muhammed Amîmü'l-İhsân el-Müceddidî el-Bereketî (1911-1974), *et-Ta'rifâtü'l-Fıkhiyye*, Beyrut, 1424, s. 27.

²⁵ Aydın, M. Akif, “Gasp”, *DİA*, XIII, 387, (XIII, 387-392).

Bu bağlamda zikredeceğimiz son kavram *israf* kavramıdır. *İsraf* inanç, söz ve davranışta dinin, akıl veya örfün uygun gördüğü ölçülerin dışına çıkmayı, özellikle mal veya imkanları meşru olmayan amaçlar için saçıp savurmayı ifade eder.²⁶ Hem şahsi mülkiyet, hem de kamu malları bağlamında gerçekleşebilecek bir fiil olan *israf*, haramdır. Kamu malının *israf* edilmesi kamu malı hırsızlığını çağrıştırıyor olsa da *israf* mefhumu, “bir malın mülkiyet edinme kastıyla gizlendiği yerden alınması” şeklindeki hırsızlık tarifinde bulunan “mülkiyet edinme kastı” unsurunu içerisinde barındırmaması yönüyle *gulûl* fiilinden ayrılmaktadır. Çünkü *israfta* gereksiz harcama vardır lakin mülk edinme kastı yoktur. Zaten mülk edinme kastı bulunsa bu durum, ilgili fiilin *israf* değil kamu malı hırsızlığı şeklinde isimlendirilmesini gerekli kılar.

²⁶ Kallek, Cengiz, “İsraf”, *DİA*, XXIII, 178-179, (XXIII, 178-180).

C. Kamu Malının Tanımı ve Kapsamı

Kamu malı, bilginler tarafından ittifak edilmiş bir tarife sahip olmayıp farklı uzmanlarca çeşitli tanımlamalara maruz kalmış bir kavramdır. Örneğin iktisatçı Peter O. Steiner kamu malını “Kamu malı veya hizmeti, arzı devlet bütçesi tarafından finanse edilen herhangi bir maldır” şeklinde tanımlarken²⁷; Kemal Gözler kamu malı kavramının kamu tüzel kişilerinin sahip olduğu kamu hukukuna yahut özel hukuka tabi bütün malları ifade etmek üzere kullanılabileceğini dile getirmiştir.²⁸

Anayasa ve kanunlarda kamu malı kavramı tarif edilmiş değildir.²⁹ Bununla birlikte Anayasa Mahkemesinin vermiş olduğu bir kararda, kamu mallarını şöyle tanımladığı görülmektedir: “Doğal nitelikleri gereği, herkesin ortak yararlanmasına açık olan sahihsiz mallar ile kamu tüzel kişileri tarafından herkesin ya da halkın bir kısmının yararlanmasına ayrılan orta malları ve kamu hizmeti niteliğindeki etkinliklerin konusu ve aracı olan mallar, kamu malı olarak tanımlanabilir.”³⁰ Danıştay ise bir kararında bu hususta şunları söylemiştir: “İdare hukuku ilkelerine göre, kamunun kullanma ve yararlanmasına ait olan veya bu amaca tahsis edilen eşya ve mallarla bir kamu hizmetinin unsuru ve ayrılmaz parçası sayılabilecek olan mallar kamu malı olarak kabul edilmektedir.”³¹

Fransa’da Medeni Kanun değişikliği sırasında *Fransız Medeni Kanunu Reform Komisyonu* tarafından 1947 yılında ortaya konulan ve bilahare doktrinde üzerinde uzlaşa sağlanmış bulunan projedeki kamu malı tarifi özetle şu şekildedir: “Kamu malları, kamunun doğrudan kullanımına veya özel düzenlemelerle bir kamu hizmetine tahsis edilen kamu tüzel kişilerine ait mallardır.” Kemal Gözler ve Gürsel Kaplan, müşterek telif ettikleri *İdare Hukuku Dersleri* isimli eserde Fransa’da kabul gören bu tanımlama üzerinden hareket ederek kamu malını şu tarifile özetlemişlerdir: “Kamu malları kamu tüzel kişilerinin kamu yararına tahsis edilmiş olan mallarıdır.”³² Buna göre bir mal kamu malı sayılabilmek için devlete ait olmalı ve kamu yararına tahsis edilmiş bulunmalıdır.

Kamu mallarına dair bir doktora tezi kaleme alan İslâm Hukukçusu H. Mehmet Günay, kamu malının biri geniş, diğeri dar manada olan iki tarifinden söz etmiştir. İki tanımlama arasındaki en ayırt edici kriter, ilgili maldan doğrudan doğruya faydalanabilme

²⁷ Akkoyunlu, Pınar, “Kamu Malı ve Hizmeti Tanımı”, *İstanbul Üniversitesi Maliye Araştırma Merkezi Konferansları*, sr. 40, 2001, s. 4.

²⁸ Gözler, Kemal, *İdare Hukuku*, Bursa, 2009, II, 819.

²⁹ Kemal Gözler - Gürsel Kaplan, *İdare Hukuku Dersleri*, Bursa, 2018, s. 615.

³⁰ AYM, 31 Ocak 1997, Esas no: 1996/66, Karar no: 1997/7.

³¹ Danıştay, 13 Ekim 1980, Esas no: 980/157, Karar no: 980/181.

³² Kemal Gözler - Gürsel Kaplan, *İdare Hukuku Dersleri*, s. 615.

kriteridir. Buna göre şayet kamu malı “doğrudan veya dolaylı şekilde halkın faydalandığı mal” şeklinde ifade edilecek olursa, devlete ait olan menkul ve gayrimenkul her türlü mal kamu malı kabul edilmiş olur. Zira devlete ait olan her maldan dolaylı da olsa halk fayda temin eder. Tarife “halkın doğrudan faydalandığı mal” ibaresi eklenecek olursa bu durumda da devlet hazinesine ait nakit para gibi halkın doğrudan doğruya fiziki surette faydalanamadığı mallar devlet malı olmakla birlikte kamu malı statüsünün haricinde kalmış olur. Oysa ilk tanımlamaya göre devlet malı ile kamu malı aynı manaya gelmekteydi. Günay, klasik kaynaklarda ilk tarife uygun tanımlamaların da mevcut olduğunu ifade etmekle birlikte, ikinci tanımlamayı daha isabetli bulduğunu dile getirmiş ve kamu malı tarifini şu şekliyle sunma yoluna gitmiştir: “Kamu malları, umumun ya da belirli bir yer halkının umum ahalisinin doğrudan doğruya ve serbestçe yararlanmasına terk edilen yerlerdir.”³³

Görüldüğü üzere kamu malının ittifak edilen bir tanımı mevcut değildir. Biz yapılmış olan bu tanımlamalardan hareketle kamu malının şöylece tarif edilmesinin mümkün olacağı kanaatindeyiz: “Sahibi devlet olup özel bir mülkiyete aidiyeti bulunmayan ve kamu yararı gözetilerek toplumun tamamının doğrudan veya dolaylı şekilde faydalandığı taşınır-taşınmaz malların tümüne ‘kamu malı’ denir.”

Klasik kaynaklarda kamu malı kavramına denk düşecek farklı tabirlerin kullanımından söz edilebilir. Biz burada, kamu malı kavramını kısmi olarak karşılayan tabirler³⁴ yerine, onunla tam olarak örtüşen kavramları ele alacağız. Buna göre tespit edebildiğimiz kadarıyla İslâm Hukuku literatüründe kamu malı kavramına karşılık gelecek iki tabirin kullanımı söz konusudur: Bunlar *Beytülmâl* ve *el-Mâlû'l-âm/el-Emvâlû'l-âmm*e tabirleridir.

Beytülmâl, kelime anlamı itibarıyla “mal/para evi” anlamına gelmektedir. İslâm’ın ilk dönemlerinde bu kavram *beytü mâli'l-müslimîn* yahut *beytü mâlillah* şeklinde kullanılıyor ve devlet hazinesine ait menkul malların muhafaza edildiği müşahhas binayı ifade ediyordu.³⁵ İfade bilahare *beytülmâl* olarak kullanılır olmuş ve ifade ettiği mana da genişliğe uğramıştır. Öyle ki *beytülmâl* kavramı devlete ait gelirlerin muhafaza edildiği yer için kullanılmaktan ziyade, üzerinde özel bir mülkiyet hakkının bulunmadığı devlete ait taşınır ve taşınmaz

³³ Günay, H. Mehmet, *İslâm Hukukunda Kamu Malları*, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1997, s. 104.

³⁴ Kamu malını kısmi anlamda karşılayan terimler hakkında ayrıntılı bilgi için bkz: Günay, *İslâm Hukukunda ve Osmanlı Uygulamasında Kamu Malları*, İstanbul, 2001, s. 118-139.

³⁵ Vizâratü'l-Evkâf ve's-Şuûni'l-İslâmiyye, *el-Mevsû'atü'l-Fıkhîyyetü'l-Kuveytiyye*, Kuveyt-Mısır, 1404-1427, VIII, 242.

malların bütünü anlatır hale gelmiştir.³⁶ Bununla birlikte *beytülmâl* yalnızca bu manaya hasredilmiş olmayıp devletin gelir ve giderlerini deruhte eden mali kurum olarak da tarif edilmiştir.³⁷

*el-Mâlû'l-âm/el-Emvâlû'l-âmm*e, kelime manasıyla “umumun malı” yahut çoğul haliyle “umuma ait olan mallar” şeklinde tercüme edilebilir. Bu tabir de ilki gibi özel bir şahsa aidiyeti bulunmayıp maliki devlet olan her türlü menkul ve gayrimenkul malı ifade eden bir kapsamda kullanılmıştır.³⁸

³⁶ Erkal, Mehmet, “Beytülmâl”, *DİA*, VI, 90, (VI, 90-94); Vizâratü'l-Evkâf, *el-Mevsû'atü'l-Fıkhîyye*, VIII, 242.

³⁷ Adlan, Atia, “Müessesetü Beyti'l-Mâl fi'n-Nizâmi'l-İslâmî”, *Süirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, III, sy. 1, s. 66; Erkal, “Beytülmâl”, *DİA*, VI, 90.

³⁸ Vizâratü'l-Evkâf, *el-Mevsû'atü'l-Fıkhîyye*, XXI, 40; Erkal, “Beytülmâl”, *DİA*, VI, 90.

D. Fukahânın Kamu Malı Hırsızlığına Dair Görüşleri

Çok sayıda insanın hakkına tecavüz manasına gelen ve pek çok hadiste uhrevi cezalarından ayrıntılı şekilde bahsedilen kamu malı hırsızlığı, ilgili ayet ve hadisler dolayısıyla fakihler arasında ittifakla büyük günahlardan sayılmıştır.³⁹

“...(Taksim edilmemiş ganimetten alınan) ipliği, iğneyi, değeri bundan daha düşük olanı (geri) veriniz...” hadisi,⁴⁰ devlet malından en küçük bir şeyin dahi aşırılmasının caiz olmadığını ortaya koymaktadır. Bununla birlikte ihtiyacı olan kişinin savaş mahallinde yer alan gıdalardan tüketebileceği, hayvan yemlerinden ve av hayvanlarından istifade edebileceği hususunda İslâm hukukçuları hemen hemen görüş birliği içerisinde. Delil olarak da Allâh Resûlü'nün (s.a.v.) Hayber savaşı esnasında bu durumdaki bir sahâbînin benzeri bir davranışını hoş karşılamasını⁴¹ ve sahabe arasında öteden beri böyle bir uygulamanın mevcut oluşunu gösterirler.⁴²

Cumhura göre kamu malı hırsızlığı yapan kimseye, şahsi mülkiyete tecavüzde bulunan hırsıza verildiği gibi el kesme cezası verilmez.⁴³ Zira bir fiilin hırsızlık yani *sirkat* sayılabilmesi için gerekli şartlardan biri de çalınan malda, çalının mülkiyet şüphesinin bulunmuyor olmasıdır.⁴⁴ Oysa kamu malı, ülkede yaşayan Müslümanların ortak malıdır⁴⁵ ve o maldan çalan kimsenin de vatandaş olarak onda hakkı vardır. Bu sebepten ötürü devlete ait bir malı çalan kimse için *sârik* yerine *gâl* ve *hâin* tabirleri kullanılmıştır.

Ahmed b. Hanbel (241/855), Hz. Ömer'den (r.a.) nakledilen “*Bir kimseyi kamu malını çalarken bulduğunuzda eşyasını yakın ve kendisini de dövün*”⁴⁶ rivayetini delil getirerek⁴⁷

³⁹ Fukahânın kamu malı hırsızlığını ittifakla büyük günah saymasına dair detaylı malumat için bkz: İbn Hazm, Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Saîd b. Hazm el-Endelüsî el-Kurtubî (456/1064), *Merâtibü'l-İcma fi'l-İbâdât ve'l-Mu'âmelât ve'l-İ'tikâdât*, Beyrut, t.y, s. 116; İbn Abdilber en-Nemerî, Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh (463/1071), *et-Temhîd limâ fi'l-Muvatta' mine'l-Meânî ve'l-Esânîd*, Fas, 1387, XXIV, 233; İbn Arafe, Ebû Abdillâh Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Arafe el-Vergammî et-Tûnisî (803/1401), *el-Muhtasarü'l-Fikhî*, Debî, 1435, III, 139; Zerrûk, Ebû'l-Abbâs Şihâbüddîn Zerrûk Ahmed b. Ahmed b. Muhammed b. İsâ el-Burnusî el-Fâsî (899/1493-1494), *Şerh alâ Metni'r-Risâle li'bn Ebî Zeyd el-Kayrevânî*, Beyrut, 1427, I, 64-65; Buhûtfî, Mansûr b. Yûnus b. Salâhiddîn (1051/1641), *Keşşâfü'l-Kına' an Metni'l-İkna'*, y.y, t.y, VI, 421; Ba'lı, Abdurrahmân b. Abdullâh b. Ahmed el-Hanbelî (1192/1778), *Keşfü'l-Muhadderât ve'r-Riyâzü'l-Müzhirât li Şerhi Ahsâri'l-Muhtasarât*, Lübnan, 1423, II, 844; Cezîrî, Abdurrahmân b. Muhammed b. İvaz, *el-Fikh ale'l-Mezâhibi'l-Erba'a*, Beyrut, 1424, V, 399; Seyyid Sâbık (1915-2000), *Fikhü's-Sünne*, Beyrut, 1397, II, 682.

⁴⁰ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XXVIII, 385 (Hadis no: 17154).

⁴¹ Müslim, Ebû'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî (261/875), *el-Câmiu's-Sahîh*, Beyrut, m. 1956, “Cihâd ve Siyer”, 72.

⁴² Koca, “Gulûl”, *DİA*, XIV, 191.

⁴³ Vizâratü'l-Evkâf, *el-Mevsû'atü'l-Fikhiyye*, XXXI, 272.

⁴⁴ Bardakoğlu, “Hırsızlık”, XVII, 386.

⁴⁵ Serahsî, Ebû Bekir Şemsü'l-Eimme Muhammed b. Ebî Sehl (483/1090 [?]), *el-Mebsût*, Beyrut, 1414, IX, 188.

⁴⁶ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, I, 289 (Hadis no: 144); Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as es-Sicistânî (275/889), *es-Sünen*, Beyrut, 1430, “Cihâd”, 143.

hırsızın binek hayvanı ve silahı haricindeki eşyasının yakılması gerektiği hükmünü vermiştir.⁴⁸ Muasır alim Abdurrahmân el-Âsımî, Ahmed b. Hanbel'in bu hükmü had kabilinden değil, ta'zîren⁴⁹ verdiğini ortaya koymuştur.⁵⁰

Fukahâdan Mekhûl (112/730), Evzâî (157/774), ve İshâk b. Râhûye (238/853)⁵¹ de bu hususta Ahmed b. Hanbel ile aynı görüştedir.⁵² Buhârî, kamu malı hırsızlığına dair mezkûr rivayet dışında başka rivayetlerin de mevcut olduğunu, ilgili rivayetlerde ise Hz. Peygamber'in (s.a.v.) hırsızın eşyasının yakılmasına yönelik bir hüküm vazetmediğini açıklarken,⁵³ Dârekutnî (385/995) hırsızın eşyasının yakılmasına yönelik rivayetlerin aslı olmadığını dile getirmiştir.⁵⁴

Meseleyi ganimet malı bağlamında ele alan Hanbelî fakihi İbn Kudâme, Ahmed b. Hanbel'in görüşüne muvafakat ederek hırsızın Mushaf, hayvan ve üzerindeki kıyafeti haricindeki şahsi eşyalarının yakılması gerektiğini dile getirmiş, ganimetten aşırıldığı şeyin ise Müslümanlara ait olduğunu, dolayısıyla yakılmaması lazım geldiğini ileri sürmüştür. Eşyasının yakılmasından önce hırsızın vefat etmesi durumunda, hadlerde olduğu gibi ölümle cezanın sakıt olması kaidesi ile böyle bir fiilin geride kalan varisleri cezalandırma manasına gelmesini gerekçe göstererek eşyasının yakılmayacağını söylemiş, buna ilaveten şahsın ganimetten payına düşen kısımdan da mahrum bırakılmaması icap ettiğini açıklamıştır.⁵⁵

İçerisinde Ebû Hanîfe (150/767), Mâlik b. Enes'in (179/795) ve Şâfiî'nin de bulunduğu cumhur, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) böyle bir olayda hırsızın eşyasını yakmadığını ortaya koyan rivayet⁵⁶ ile malın zâyî edilmesinin nehyedildiğini beyan eden rivayeti⁵⁷ delil getirerek eşya yakma cezasının verilmemesi gerektiğini, hırsıza bunun yerine devlet başkanı

⁴⁷ Abdurrahmân el-Âsımî, İbn Kâsım Abdurrahmân b. Muhammed b. Kâsım el-Kahtânî el-Hanbelî en-Necdî, *el-İhkâm Şerhu Usûli'l-Ahkâm*, y.y, 1406, III, 44.

⁴⁸ Koca, "Gulûl", *DİA*, XIV, 191.

⁴⁹ Ta'zîr: Had ve kısas cezaları dışında yöneticinin veya hakimin takdirine bırakılan ceza [Başoğlu, Tuncay, "Ta'zîr", *DİA*, XL, 198, (XL, 198-202)].

⁵⁰ Abdurrahmân el-Âsımî, *el-İhkâm*, III, 44.

⁵¹ Koca, "Gulûl", *DİA*, XIV, 191.

⁵² Vizâratü'l-Evkâf, *el-Mevsû'atü'l-Fıkhiyye*, II, 127.

⁵³ Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil (256/870), *el-Câmiu'l-Müsnedü's-Sahîhu'l-Muhtasar min Umûri Resûlillâh Sallallâhu aleyhi ve sellem ve Sünenihî ve Eyyâmih*, Beyrut, 1422, "Cihâd", 189; Şevkânî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ali b. Muhammed (1250/1834), *Neylü'l-Evtâr Şerhu Münteka'l-Ahbâr*, Kahire, 1413, VII, 352.

⁵⁴ Abdurrahmân el-Âsımî, *el-İhkâm*, III, 44.

⁵⁵ İbn Kudâme, Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullâh b. Ahmed b. Muhammed b. Kudâme el-Cemmâîlî el-Makdisî (620/1223), *el-Kâfî fî Fıkhi'l-İmâm Ahmed*, y.y, 1414, IV, 149.

⁵⁶ Ebû Dâvûd, *es-Sünen*, "Cihâd", 142.

⁵⁷ Müslim, *el-Câmiu's-Sahîh*, "Akziye", 14; Buhârî, *el-Câmiu's-Sahîh*, "Rikâk", 22; "İ'tisâm", 3.

tarafından münasip görülecek bir ta'zîr cezası verilmesinin uygun olduğunu ifade etmiş⁵⁸ ve hırsızın ganimetten payına düşen hissesine de dokunulmaması gerektiğini söylemiştir.⁵⁹

Hırsızın eşyasının yakılması ve dövülmesi ile ilgili rivayetlerle birlikte yakma ve dövme cezasından bahsetmeyen örnekleri bir arada değerlendiren Seyyid Sâbık (1915-2000), bu mevzuda asıl olanın maslahata göre hareket etmek olduğunu ve böylesi bir meseleyle karşı karşıya kalan hâkimin, yakma ve dövme hususlarını maslahatın icap ettirdiği doğrultuda karara bağlaması gerektiğini serdetmiştir.⁶⁰ Muasır alim Muhammed b. İbrâhîm et-Tüveycirî de bu hususta Seyyid Sâbık ile aynı kanaattedir.⁶¹

Fakihler, taksiminden evvel ganimetten bir mal çalan kimsenin, taksim yapılmadan önce tövbe etmesi halinde, çalmış olduğu şeyi geri vermesi gerektiği hususunda ittifak etmişlerdir.⁶² Ganimetin taksim edilişinden sonra tövbe eden kişinin nasıl bir yol izlemesi gerektiği hususunda ise ihtilaf söz konusudur. Hanbelîler ile Hasan-ı Basrî (110/728), Zührî (124/742), Evzâî ve Leys b. Sa'd (175/791) gibi bazı hukukçular hırsızın, çaldığı malın beşte birini devlet reisine verip geri kalan kısmını da sadaka olarak dağıtması lazım geldiğini ifade etmişlerdir.⁶³ Şâfiî ise başkasına ait olan bir malı tasadduk etmenin caiz olmadığı ilkesinden hareketle hırsızın böyle bir fiili icra etme hakkının bulunmadığını öne sürmüştü ve çalmış olduğu malı doğrudan devlet başkanına teslim etmesi gerektiği yönünde hüküm vermiştir.⁶⁴

İlgili kısımda delilleriyle ortaya koyacağımız üzere kamu malı hırsızlığının hukuki neticelerinden bahseden rivayetlerin tümü *zayıf* hükmündedir ve *ihdicâc* için elverişli değildir. Bu sebeple biz kamu malı hırsızlığı yapan şahsa devlet başkanı tarafından münasip görülen bir ta'zîr cezası uygulanmasının uygun bir davranış olacağını düşünüyoruz. Çalınan malın yakılmasının ise yukarıda zikrettiğimiz malın zayi edilmesini men eden rivayete ve maslahata aykırı bir davranış olacağı kanaatini taşıyoruz. Bunun yerine böyle bir malın devlet hazinesine aktarılıp yeri geldiğinde ihtiyaç sahipleri için harcanmasının ise isabetli bir tavır olacağını düşünüyoruz.

⁵⁸ Abdurrahmân el-Âsimî, *el-İhkâm*, III, 44.

⁵⁹ İbn Hübeyre, Ebü'l-Muzaffer Avnuddîn Yahyâ b. Muhammed b. Hübeyre eş-Şeybânî ed-Dûrî (560/1165), *İhtilâfû'l-Eimmeti'l-Ulemâ*, Lübnan, 1423, II, 324.

⁶⁰ Seyyid Sâbık, *Fikhü's-Sünne*, II, 682.

⁶¹ Tüveycirî, Muhammed b. İbrâhîm b. Abdillâh, *Mevsû'atü'l-Fıkhi'l-İslâmî*, Riyad, 1430, V, 503.

⁶² Üsâme b. Saîd el-Kahtânî vd, *Mevsû'atü'l-İcmâ fi Fıkhi'l-İslâmî*, Riyad, 1433, VI, 215-216; Vizâratü'l-Evkâf, *el-Mevsû'atü'l-Fıkhiyye*, XXXI, 277; Koca, "Gulûl", *DİA*, XIV, 191.

⁶³ Vizâratü'l-Evkâf, *el-Mevsû'atü'l-Fıkhiyye*, XXXI, 277; Koca, "Gulûl", *DİA*, XIV, 191-192.

⁶⁴ Koca, "Gulûl", *DİA*, XIV, 192.

BİRİNCİ BÖLÜM

SAHİH ve HASEN RİVAYETLER

I. SAHİH ve HASEN RİVAYETLERİN İNCELENMESİ

Bu bölümde kamu malı hırsızlığına dair varid olan *sahih* ve *hasen* rivayetleri inceleyeceğiz. *Sahih* rivayetleri, ravilerinin tümünün *sika* olması hasebiyle isnad yönünden ele almayı sadece muhteva cihetinden analiz edeceğiz. *Hasen* rivayetlerde ise yalnızca hadisin *hasen* sayılmasına sebep olacak kusuru bulunan raviler hakkında bilgi verdikten sonra *sahih* olanlarda yaptığımız gibi rivayetin içeriğini tetkik etme yoluna gideceğiz.

A. Kamu Malı Hırsızlığının Kapsamından Bahseden Rivayetler

Bu başlık altında Kamu malı hırsızlığının kapsamından bahseden *sahih* rivayetleri ele alacağız. Bu konuda *hasen* bir rivayete ise rastlamadık.

1. Kamu Malı Hırsızlığı Kapsamını Örneklerle Açıklayan Rivayet

نا عَبْدُ اللَّهِ، قَالَ: أَخْبَرَنَا إِسْرَائِيلُ، عَنْ زِيَادِ الْمُسَوِّرِ، عَنِ الْحَسَنِ، قَالَ: نَا ثَابِتُ بْنُ رُفَيْعٍ، مِنْ أَهْلِ مِصْرَ وَكَانَ يُؤَمِّرُ عَلَى السَّرَايَا قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: إِيَّاكُمْ وَالْغُلُولَ، الرَّجُلُ يَنْكُحُ الْمَرْأَةَ قَبْلَ أَنْ يُفْسَمَ، ثُمَّ يَرُدَّهَا إِلَى الْقَسَمِ، أَوْ يَلْبَسُ الثُّوبَ حَتَّى يَخْلُقَ ثُمَّ يَرُدَّهُ إِلَى الْقَسَمِ.

Ebû Bekir Abdullâh b. Muhammed b. Ebî Şeybe İbrâhîm el-Absî (235) > Ebû Muhammed Ubeydullâh b. Mûsa b. Ebi'l-Muhtâr el-Absî el-Kûfî (213-14) > Ebû Yûsuf İsrâîl b. Yûnus b. Ebî İshâk Amr es-Sebî (160) > Ebû Osman Ziyâd el-Müsfir (el-Musaffir/el-Musaffer) el-Mehzûl Mevlâ Mus'ab b. ez-Zübeyr (?) > Ebû Saîd el-Hasen b. Yesâr el-Basrî (110) > Sâbit b. Rufey' (Ruveyfi') b. Sâbit el-Ensârî eş-Şâmî el-Mısrî (r.a.) (?) isnadıyla nakledildiğine göre Allâh Resûlü (s.a.v.) seriyyelerde görevlendirilen Sâbit b. Rufey'e (r.a.) şöyle demiştir: “*Sakın ha kamu malından aşırmayın! Bir kimsenin (ganimetler arasında bulunan) bir kadını, ganimet taksiminden evvel cinsel münasebette bulunduktan sonra ganimetlerin arasına iade etmesi ya da bir elbiseyi eskiyinceye kadar giydikten sonra ganimetlerin arasına koyması (kamu malı hırsızlığı sayılır).*”⁶⁵

⁶⁵ İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekir Abdullâh b. Muhammed el-Absî el-Kûfî (235/849), *el-Müsned*, Riyad, m. 1997, II, 168. Rivayetin yer aldığı diğer kaynaklar için bkz: İbn Ebî Âsım, Ebû Bekir Ahmed b. Amr b. ed-Dahhâk (287/900), *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, Riyad, 1411, IV, 384; İbn Kâni', Ebû'l-Hüseyn Abdülbâkî b. Kâni' b. Merzûk el-Ümevî el-Bağdâdî (351/962), *Mu'cemü's-Sahâbe*, Medine, 1418, I, 129; Taberânî, Ebû'l-Kâsım Müsnidü'd-Dünyâ Süleymân b. Ahmed (360/971), *el-Mu'cemü'l-Kebîr*, Kahire, t.y, V, 27; Ebû Nuaym, Ahmed b. Abdillâh b. İshâk el-İsfahânî (430/1038), *Ma'rifetü's-Sahâbe*, Riyad, 1419, I, 477; İbnü'l-Esir, Ebû'l-Hasen İzzüddîn Ali b. Muhammed (630/1233), *Üsdü'l-Gâbe fî Ma'rifetü's-Sahâbe*, Beyrut, 1415, I, 442.

Ravilerinin tümünün *sika* ve isnadının da muttasıl durumda olduğu bu rivayet hakkında hüküm veren bir muhaddise rastlamadık. Şu şartlar içerisinde hadisin *sahih* hükmünde olduğunu ifade etmek kanaatimizce yerinde olur.

Bu hadiste kamu malı hırsızlığından sakındırma konu alınmakta ve nelerin kamu malı hırsızlığı kapsamında değerlendirileceği hususu iki örnekle izah edilmektedir. Bunlardan ilki edinilen ganimetler arasında yer alan cariye statüsündeki bir kadınla ganimet taksim edilmeden evvel cinsel münasebette bulunulmasıdır. Bu durum ilk bakışta hırsızlığı çağrıştırmıyor gibi görünebilir ancak *gulûl* kavramının ihtiva ettiği mana ve rivayetin bağlamı hadisenin hırsızlıkla alakalı olduğunu ortaya koymaktadır. Zira ganimetin taksim edilmişinden önce böyle bir eyleme açıktan kalkışacak kişiye fiilin memnuiyetinden ötürü zaten müsaade edilmez. Fiil, yapılan ikaza rağmen açıktan icra edilecek olsa bile bu takdirde de bu eylem hırsızlık değil gasp olur. Bu sebepten ötürü verilen bu misal, fiilin *gulûl* olarak isimlendirilip kamu malı hırsızlığı başlığı altında değerlendirilmesini isabetli kılmaktadır.

Hadiste kamu malı hırsızlığına dair verilen diğer örnekte ise taksim edilmemiş ganimetler arasındaki bir elbisenin kullanılıp ganimetlerin arasına iade edilmesi durumu söz konusudur. Bu eylem de tıpkı ilki gibi hırsızlıktan bahsetmektedir. Çünkü burada da ganimet malı içerisinde bir elbise, insanların gözü önünde alınacak olsa elbette izin verilmeyecektir. Şu halde kişi bu eylemi de yalnızca çalmak suretiyle gerçekleştirebilir. O vaziyette de ilgili icraat yine kamu malı hırsızlığı meselesini ilgilendiriyor demektir.

Taksiminden evvel ganimet malından çalma eyleminin *gulûl* yani kamu malı hırsızlığı sayılması, içerisinde devlete ait humus⁶⁶ adı verilen payın mevcudiyetinden kaynaklanmaktadır. Öyle ki şayet ganimetin taksimi yapılmış ve hırsız, ganimetten kendisine pay düşen bir başkasının, paylaşımından elde ettiği bir malı çalmış olsa, icra ettiği bu fiil *gulûl* değil *sirkat* olarak isimlendirilir.

2. Devlet Memurunun Hazineye Ait Bir Malı Aşırmasının Vebalinden Bahseden Rivayet

نا وَكَيْعُ، قَالَ: نا إِسْمَاعِيلُ بْنُ أَبِي خَالِدٍ، عَنْ قَيْسِ بْنِ أَبِي حَازِمٍ، عَنْ عَدِيِّ بْنِ عَمِيرَةَ الْكِنْدِيِّ، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: " مَنْ اسْتَعْمَلَنَا مِنْكُمْ عَلَى عَمَلٍ، فَكَتَمْنَا مَخِيطًا فَمَا فَوْقَهُ، كَانَ غُلُولًا يَأْتِي بِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ "، قَالَ: فَقَامَ إِلَيْهِ رَجُلٌ أَسْوَدٌ مِنَ الْأَنْصَارِ، كَأَنِّي أَنْظُرُ إِلَيْهِ، فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ،

⁶⁶ Humus, ganimetlerden devlet bütçesine ayrılan beşte birlik paya denir (Apaydın, H. Yunus, "Humus", *DİA*, XVIII, 365, (XVIII, 369-369)).

أَقْبَلْ عَنِّي عَمَلِكَ، قَالَ: " وَمَا لَكَ؟ " قَالَ: سَمِعْتُكَ تَقُولُ كَذَا وَكَذَا قَالَ: " وَأَنَا أَقُولُهُ الْآنَ: وَمَنْ اسْتَعْمَلَنَاهُ مِنْكُمْ عَلَى عَمَلٍ فَلْيَجِئْ بِقَلِيلِهِ وَكَثِيرِهِ، فَمَا أُوتِيَ مِنْهُ أَخَذَ، وَمَا نُهِِيَ عَنْهُ انْتَهَى."

Ebû Süfyân Vekî' b. el-Cerrâh b. Melîh er-Ruâsî (197) > Ebû Abdillâh İsmâîl b. Ebî Hâlid el-Becelî el-Kûfî (146) > Ebû Abdillâh Kays b. Ebî Hâzim Avf b. Abdilhâris el-Becelî el-Kûfî (97) > Ebû Zûrâre Adî b. Amîre b. Ferve el-Kindî (r.a.) (40) isnadıyla nakledildiğine göre Allâh Resûlü (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “*Mâlî bir görev için (memur) tayin ettiğimiz kimse, bizden bir iğneyi yahut ondan daha küçük bir şeyi gizlese, bu kamu malından çalma olur ve (gizlemiş olduğu) o şeyi kıyamet günü getirir.*” Bunun üzerine ensardan siyahi bir adam ayağa kalktı -onu görür gibiyim- ve “Ey Allâh’ın Resûlü, (bana vermiş olduğun) memuriyeti üzerimden al” dedi. Hz. Peygamber (s.a.v.) “*Sana ne oldu (da böyle bir şey talep ediyorsun)?*” buyurdu. Adam “*Senin şöyle şöyle buyurduğunu işittim*” dedi. Hz. Peygamber de (s.a.v.) şu cevabı verdi: “*Ben aynı sözleri şimdi de söylüyorum: Sizden kimi mâli bir görev için (memur) tayin edersek, (elde ettiği malın) azını da çoğunu da getirsin. Kendisine (görevi icabı) verileni alır, alması men edileni ise almaz.*”⁶⁷

Kamu malının dokunulmazlığı hususunda gösterilmesi gereken hassasiyetin boyutlarından bahsetmekte olan bu hadis, kamuya ait bir maldan yapılacak her türlü aşırmanın *gulûl* kapsamında değerlendirilmesi gerektiğini de ortaya koymuş olmaktadır. Çalınan şeyin değerli yahut değersiz, büyük veya küçük oluşu icra edilen fiilin çirkinliğini hafifletmemektedir.

Asr-ı saadette Allâh Resûlü (s.a.v.), devletin mali işlerini belli bir düzen içerisinde yürütebilmek için bazı kimseleri memuriyetle görevlendirirdi. Vazife verdiği bu kimseler zekat toplama, vergi alma ve ganimet mallarını kollama gibi görevler üstlenirdi. Devlet de toplanan malları belirli ölçü ve ilkeler dahilinde gerekli yerlere sarf etmekle yükümlüydü. Böylesi önemli vazifelerin icrasında azami ölçüde dikkatli ve hakkaniyetli davranmanın icap

⁶⁷ İbn Ebî Şeybe, *el-Müsned*, II, 277. Rivayetin yer aldığı diğer kaynaklar için bkz: Müslim, *el-Câmiu's-Sahîh*, “İmâre”, 30; Ebû Dâvûd, *es-Sünen*, “Akziye”, 5; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XXIV, 255-256 (Hadis no: 17717); XXIV, 257 (Hadis no: 17718, 17719); XXIV, 261 (Hadis no: 17723); Fezârî, Ebû İshâk İbrâhîm b. Muhammed b. el-Hâris (188/804), *es-Siyer*, Beyrut, 1987, s. 254; Abdürrezzâk, Ebû Bekir Abdürrezzâk b. Hemmâm b. Nâfî' es-San'ânî el-Himyerî (211/826-827), *el-Musannef*, Beyrut, 1403, IV, 57; Humeydî, Ebû Bekir Abdullâh b. ez-Zübeyr b. İsâ el-Kureşî (219/834), *el-Müsned*, Dimaşk, m. 1996, II, 141; Ebû Ubeyd el-Kâsım b. Sellâm b. Miskîn el-Herevî (224/838), *el-Emvâl*, Beyrut, t.y, s. 339; İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, Riyad, 1409, IV, 444; VI, 525; İbn Zencûye, Ebû Ahmed Humeyd b. Mahled b. Kuteybe el-Horasânî (251/865), *el-Emvâl*, Riyad, 1406, II, 596; İbn Ebî Âsım, *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, IV, 384; İbn Huzeyme, Ebû Bekir Muhammed b. İshâk es-Sülemî en-Nisâbü'rî (311/914), *es-Sahîh*, Beyrut, t.y, IV, 53; Ebû Avâne, Ya'kûb b. İshâk el-İsferâyîni (316/929), *el-Müsnedü'l-Muhrec alâ Kitâbi Müslim b. el-Haccâc*, Beyrut, 1419, IV, 388-389; İbn Kâni', *Mu'cemü's-Sahâbe*, II, 291; İbn Hibbân, Ebû Hâtım Muhammed (354/965), *es-Sahîh*, Beyrut, 1408, XI, 469.

ettiği ise yadsınamaz bir gerçektir. Kıyamet günü kamu malı hırsızlığı yapan kişinin çalmış olduğu malı beraberinde getirmesi ağır bir tehdit olup, failinin cehenneme gireceğinin delili kabul edilmiştir.⁶⁸

3. Devlete Ait Maldan En Küçük Bir Aşırmanın Bile Gulûl

Sayıldığından Bahseden Rivayet

حَدَّثَنَا زَيْدُ بْنُ أَخْزَمٍ أَبُو طَالِبٍ، حَدَّثَنَا أَبُو عَاصِمٍ، عَنْ عَبْدِ الْوَارِثِ بْنِ سَعِيدٍ، عَنْ حُسَيْنِ الْمُعَلِّمِ،
عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ بُرَيْدَةَ عَنْ أَبِيهِ، عَنِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: مَنْ اسْتَعْمَلَنَا عَلَى عَمَلٍ فَرَزَقْنَاهُ
رِزْقًا فَمَا أَخَذَ بَعْدَ ذَلِكَ فَهُوَ غُلُولٌ.

Ebû Tâlib Zeyd b. Ahzem et-Tâî en-Nebhânî el-Basrî (257) > Ebû Âsım ed-Dahhâk b. Mahled b. Müslim en-Nebîl eş-Şeybânî el-Basrî (212) > Ebû Ubeyde Abdü'l-Vâris b. Saîd b. Zekvân et-Temîmî el-Anberî el-Basrî (180) > el-Hüseyn b. Zekvân el-Muallim el-Avzî el-Basrî (145) > Ebû Sehl Abdullâh b. Büreyde b. el-Husayb el-Eslemî el-Mervezî (115) > Ebû Abdillâh Büreyde b. el-Husayb b. Abdillâh el-Eslemî (r.a.) (63) isnadıyla nakledildiğine göre Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “*Kendisine (yetecek miktarda) maaş verip mali bir görevle vazifelendirdiğimiz kişinin, bunun ötesinde (devlete ait, hakkı olmayan bir malı bizden habersiz) alması kamu malı hırsızlığı olur.*”⁶⁹

İsnadı muttasıl ve ricali *sika* ravilerden müteşekkil bu rivayet için Nâsırüddin el-Elbânî (1914-1999)⁷⁰ ve Şuayb el-Arnaût (1928-2016)⁷¹ ve *sahih* hükmü vermiştir.

Bir önceki rivayetle benzer bir mana taşıyan bu rivayette de kamu malından aşırılacak küçük-büyük her türlü şeyin kişiyi kamu malı hırsız yapacağı gerçeği ortaya koyulmuştur. Böylelikle devletten aşırılacak en ufak bir malın bile bu kapsamda değerlendirilmesi gerektiği gerçeği tebarüz etmektedir.

“*Mali bir görevimizi üstlenen kimse, şayet eşi yoksa bir eş, hizmetçisi yoksa bir hizmetçi ve evi yoksa bir ev edinsin*” hadisi⁷² İslâm devletinde memura, kendisine mezkûr

⁶⁸ Kandemir, M. Yaşar - Çakan, İsmail Lütfî - Küçük, Raşit. *Riyâzü's-Sâlihîn Peygamberimizden Hayat Ölçüleri*, İstanbul, 2013, II, 162.

⁶⁹ Ebû Dâvûd, *es-Sünen*, “Harâc”, 10. Rivayetin yer aldığı diğer kaynaklar için bkz: Bezzâr, Ebû Bekir Ahmed b. Amr b. Abdilhâlik el-Basrî (292/905), *el-Müsned*, Medine, m. 2009, X, 307; Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî el-Bağdâdî (310/923), *Tehzîbü'l-Âsâr ve Tafsilü's-Sâbit an Rasûlillâhi Sallallâhü Aleyhi ve Sellem mine'l-Ahbâr (Müsnedü Ali)*, Kahire, t.y, III, 218; İbn Huzeyme, *es-Sahîh*, IV, 70; Hâkim en-Nîsâbüfî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh (405/1014), *el-Müstedrek ale's-Sahîhayn*, Beyrut, 1411, I, 563; Beyhakî, Ebû Bekir Ahmed b. el-Hüseyn (458/1066), *es-Sünenü'l-Kübrâ*, Beyrut, 1424, VI, 578.

⁷⁰ Nâsırüddin el-Elbânî (1914-1999), *Gâyetü'l-Merâm fî Tahrîci Ehâdîsi'l-Helâl ve'l-Harâm*, Beyrut, 1405, s. 265.

⁷¹ Ebû Dâvûd, *es-Sünen*, IV, 565 (İkinci dipnot).

⁷² Ebû Dâvûd, *es-Sünen*, “Harâc”, 10.

hususiyetleri edinebileceği ölçüde bir maaş verilmesinin gerekli olduğunu beyan etmektedir. Memurun ise sunulan bu geniş imkânlarla rağmen devlete ve millete hıyanet etmek suretiyle hırsızlığa teşebbüs etmesi elbette büyük bir kabahat olarak görülmektedir.

4. Devlet Memurunun Hediye Kabul Etmesinin Gulûl Sayıldığını

Bildiren Rivayet

حَدَّثَنَا عُيَيْدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ، عَنْ هِشَامٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي حُمَيْدٍ السَّاعِدِيِّ، قَالَ: اسْتَعْمَلَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَجُلًا عَلَى صَدَقَاتِ بَنِي سُلَيْمٍ، يُدْعَى ابْنَ اللَّثَيْبَةِ، فَلَمَّا جَاءَ حَاسِبُهُ، قَالَ: هَذَا مَالُكُمْ وَهَذَا هَدِيَّةٌ. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: فَهَلَّا جَلَسْتَ فِي بَيْتِ أَبِيكَ وَأُمَّكَ، حَتَّى تَأْتِيَكَ هَدِيَّتُكَ إِنْ كُنْتَ صَادِقًا. ثُمَّ خَطَبْنَا، فَحَمِدَ اللَّهُ وَأَثْنَى عَلَيْهِ، ثُمَّ قَالَ: "أَمَا بَعْدُ، فَإِنِّي اسْتَعْمَلُ الرَّجُلَ مِنْكُمْ عَلَى الْعَمَلِ مِمَّا وَالَّانِي اللَّهُ، فَيَأْتِيَنِي فَيَقُولُ: هَذَا مَالُكُمْ وَهَذَا هَدِيَّةٌ أُهْدِيَتْ لِي، أَفَلَا جَلَسَ فِي بَيْتِ أَبِيهِ وَأُمِّهِ حَتَّى تَأْتِيَهُ هَدِيَّتُهُ، وَاللَّهِ لَا يَأْخُذُ أَحَدٌ مِنْكُمْ شَيْئًا بَعْدَ حَقِّهِ إِلَّا لَقِيَ اللَّهَ يَحْمِلُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، فَلَا عَرَفَنَّا أَحَدًا مِنْكُمْ لَقِيَ اللَّهَ يَحْمِلُ بَعِيرًا لَهُ رُغَاءٌ، أَوْ بَقْرَةً لَهَا خُورٌ، أَوْ شَاةً تَبْعُرُ. " ثُمَّ رَفَعَ يَدَهُ حَتَّى رُبِّيَ بَيَاضُ إِبْطِهِ، يَقُولُ: اللَّهُمَّ هَلْ بَلَغْتُ بَصَرَ عَيْنِي وَسَمِعْتُ أُذُنِي.

Ebû Muhammed Ubeyd b. İsmâîl el-Kureşî el-Hebbârî el-Kûfî (250) > Ebû Üsâme Hammâd b. Üsâme b. Zeyd el-Kureşî el-Kûfî (201) > Ebû'l-Münzir Hişâm b. Urve b. ez-Zübeyr b. el-Avvâm el-Kureşî el-Esedî (146) > Ebû Abdillâh Urve b. ez-Zübeyr b. el-Avvâm el-Kureşî el-Esedî (94) > Ebû Humejd Abdurrahmân (el-Münzir) es-Sâidî el-Ensârî el-Medenî (r.a.) (60) isnadıyla nakledildiğine göre Allâh Resûlü (s.a.v.) İbnü'l-Lütbiyye denen bir kimseyi Süleym oğullarının zekatını toplamakla görevlendirdi. (Görevini yapıp) geldiğinde onu hesaba çekti. Adam "Bu sizin (toplanan zekat) malınızdır, bu da (bana verilen) hediyedir" dedi. Bunun üzerine Allâh Resûlü (s.a.v.) "Doğru sözlü biriyisen (söyle), şayet ananın-babanın evinde (bu görevi almamış vaziyette) otursaydın hediyen sana gelir miydi?" buyurdu. Ardından bize bir konuşma yaptı. (Konuşmasına başlarken) Allâh'a hamdüsenâ ettikten sonra şunları söyledi: "...Esas meseleye gelecek olursak, ben içinizden bir adamı Allâh'ın bana verdiği görev gereği, bir işi ifa etmek için vazifelendiriyorum. O, (iş halletmesinin ardından bana gelip) 'Bu sizin (toplanan zekat) malınızdır, bu da bana verilen hediyedir' diyor. Şayet anasının-babasının evinde (bu görevi almamış vaziyette) otursaydı hediyesi ona gelir miydi? Allâh'a yemin olsun ki sizden kim (devletin malından) hakkı olmayan bir şeyi alırsa Allâh'a, (almış olduğu) o şeyi (boynunda) taşıyarak kavuşur. Ben de sizden bu fiili işleyen kimsenin kıyamet günü Allâh'a, inlemekte olan bir deve, böğürmekte olan bir inek ve melemekte olan bir koyunu sırtlamış vaziyette kavuştuğunu bilirim." Sonra

koltuk altındaki beyazlık görünecek ölçüde elini kaldırdı ve “*Allâh’ım tebliğ ettim mi?*” buyurdu. (Ben, tüm bu olanları) gözümle gördüm, kulağımla işittim.⁷³

Hadis, devlet memurlarının görevde buldukları esnada kendilerine verilen hediye kabul edip zimmetlerine geçirmelerinin kamu malı hırsızlığı manasına geleceğini ortaya koymaktadır. İlk bakışta bu fiilde hırsızlık mefhumu yok gibi görünebilir. Oysa memurun bir kimseden hediye alıp bunu devletten gizlemek suretiyle kendine mal etmesi çalma eyleminin gerçekleştiğini göstermektedir. Zira bu yaptığını rivayetteki gibi izhar edip devletten saklama yoluna gitmeyecek olsa, o takdirde bu işi yapmasına yasaklığından ötürü otorite tarafından engel olunacaktır. Bu durum da, memurun ilgili hediye ancak devletten gizlemek suretiyle elde edebileceğini ortaya koyar ki bu ameliye zaten hırsızlık olmaktadır.

Hadiste yer alan “...*şayet ananın-babanın evinde (bu görevi almamış vaziyette) otursaydın hediyen sana gelir miydi?*” sözü memura, bu işi yapmayı evinde oturması halinde hediye getirmeyecek veya getirmesi muhtemel görünmeyen kimselerin, vazifesi sırasında kendisine getirmiş oldukları hediye kabul etmesinin haram olduğunu ortaya koymaktadır.⁷⁴

İbn Battâl (449/1057), mali vazifesi olan memurların, zekat toplamada görevli kuryeler olduğunu belirtmiş ve toplanan zekat malından herhangi kısmını almada hak sahibi olmadıkları hususunda alimlerin ittifak ettiğini dile getirmiştir. Memurun, devlet başkanı tarafından belirlenen bir miktarı yaptığı işe karşılık almasının ise hakkı olduğunu açıklamıştır.⁷⁵

5. Devlet Memurunun Kendisine Gelen Hediye Zimmetine

Geçirmesinin Gulûl Kapsamına Girdiğini Beyan Eden Rivayet

حَدَّثَنَا بِهِ أَحْمَدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ قَالَ: حَدَّثَنَا عَمِّي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ وَهْبٍ، قَالَ: أَخْبَرَنِي ابْنُ لَهَيْعَةَ، وَعُمَرُ بْنُ مَالِكٍ، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي جَعْفَرٍ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ أَبِي رَبَاحٍ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: هَدِيَّةُ الْإِمَامِ غُلُولٌ.

⁷³ Buhârî, *el-Câmü's-Sahîh*, “Hiyel”, 14. Rivayetin yer aldığı diğer kaynaklar için bkz: Buhârî, *el-Câmü's-Sahîh*, “Zekât”, 67; “Ahkâm”, 41, 24; “Hibe” 15; “Eymân”, 3; Müslim, *el-Câmiu's-Sahîh*, “İmâre”, 26, 27; Ebû Dâvûd, *es-Sünen*, “Harâc”, 11; Dârimî, Ebû Muhammed Abdullâh b. Abdirrahmân (255/869), *es-Sünen*, Riyad, 1412, “Zekât”, 31; “Siyer”, 52; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XXXIX, 7 (Hadis no: 23598); Ebû Yûsuf, Ya’kûb b. İbrâhîm b. Habîb b. Sa’d el-Kûfî (182/798), *el-Harâc*, Kâhire, t.y, 95; Şâfiî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs b. Abbâs (204/820), *el-Ûm*, Beyrut, 1410, II, 63; Tayâlisî, Ebû Dâvûd Süleymân b. Dâvûd b. el-Cârûd (204/819), *el-Müsned*, Mısır, 1419, II, 538; Abdürrezzâk, *el-Musannef*, IV, 53-54; Ebû Ubeyd, *el-Emvâl*, s. 338; İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, IV, 444; VI, 525; İbn Ebî Asım, *el-Ahâd ve'l-Mesânî*, IV, 96; Bezzâr, *el-Müsned*, IX, 159; İbn Huzeyme, *es-Sahîh*, IV, 53-54; Ebû Avâne, *el-Müsnedü'l-Muhrec*, IV, 390-394.

⁷⁴ Canan, İbrahim, *Hadis Ansiklopedisi Kütüb-i Sitte Tercüme ve Şerhi*, Ankara, 2016, VII, 396.

⁷⁵ İbn Battâl, Ebû'l-Hasen Ali b. Halef b. Abdilmelik el-Kurtubî el-Bekrî (449/1057), *Şerhu Sahihi'l-Buhârî*, Riyad, 1423, III, 557.

Ebû Ubeydillâh Bahşel Ahmed b. Abdirrahmân b. Vehb el-Kureşî el-Mısırî (264) > Ebû Muhammed Abdullâh b. Vehb b. Müslim el-Kureşî el-Mısırî (197) > Ebû Abdirrahmân Abdullâh b. Lehîa b. Ukbe el-Hadramî el-Mısırî (174) ve Ömer b. Mâlik eş-Şer'î el-Muâfirî el-Mısırî (151-160) > Ebû Bekir Ubeydullâh b. Ebî Ca'fer el-Mısırî (132) > Ebû Muhammed Atâ b. Ebî Rebâh Eslem el-Kureşî (114) > Câbir b. Abdillâh (r.a.) (78) isnadiyla nakledildiğine göre Allâh Resûlü (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “Devlet reisine verilen hediye(yi devlet reisinin kabul edip zimmetine geçirmesi) kamu malı hırsızlığıdır.”⁷⁶

Seneddeki ravilerden Ahmed b. Abdirrahmân el-Kureşî ve Ömer b. Mâlik eş-Şer'î haricindekiler *sikadır*. Ebû Hâtim, Ahmed b. Abdirrahmân el-Kureşî'nin önceleri *sika* olduğunu dile getirmiş ardından ihtilata uğradığını, daha sonra da bu durumdan kısmen kurtulduğunu ifade etmiş ve bu son vaziyette ise kendisini *sadûk* olarak tanımlamıştır.⁷⁷ İbn Hacer ise onun evvelce *sadûk* bir ravi olduğunu ancak daha sonra ihtilata uğradığını açıklamıştır.⁷⁸ Zehebî kendisinin çokça *sahih* hadis aktardığını, yalnızca beş tane münker rivayeti bulunduğunu ve bu sebeple rivayetini terk etmeyi gerektirecek bir pozisyonda olmadığını beyan etmiştir.⁷⁹

Ahmed b. Abdirrahmân el-Kureşî'nin rivayetlerine Müslim *el-Câmiu's-Sahîh*'inde yer vermiştir.⁸⁰ Alâî⁸¹ ve Ziriklî⁸² Müslim'in ondan ihtilattan evvel nakilde bulunduğunu ifade etmiştir. İbn Hibbân (354/965) onun, amcasından aslı olmayan sözler naklettiğini söylemiş,⁸³ İbnü'l-Cevzî de el-Kureşî'nin önceleri sağlam olduğunu ancak daha sonra asılsız sözler aktardığını açıklamıştır.⁸⁴ Nesâî, İbn Yûnus⁸⁵ ve Dârekutnî⁸⁶ *zayıf* olduğunu dile getirirken

⁷⁶ Taberî, *Tehzîbü'l-Âsâr (Müsnedü Ali)*, III, 218. Aynı ve/veya yakın mananın benzer lafızlarla ifade edildiği sair rivayetler için bkz: Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XXVIII, 257 (Hadis no: 17031); Fezârî, *es-Siyer*, s. 236; Abdürrezzâk, *el-Musannef*, VIII, 147; Bezzâr, *el-Müsned*, IX, 172; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Evsat*, Kahire, t.y, V, 168; VIII, 25; Ebû Nuaym, *Ma'rifetü's-Sahâbe*, V, 2865; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ ve Tabakâtü'l-Asfiyâ*, Mısır, 1394, VII, 110; Halîlî, Ebû Ya'lâ Halîl b. Abdillâh b. Ahmed el-Kazvînî (446/1055), *el-İrşâd fî Ma'rifeti Ulemâi'l-Hadîs*, Riyad, 1409, I, 444; Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, X, 233; Hatîb el-Bağdâdî, Ebû Bekir Ahmed b. Ali (463/1071), *es-Sâbık ve'l-Lâhik fî Tebâudi mâ Beyne Vefâti Râviyeyn an Şeyhin Vâhid*, Riyad, 1421, s.115-116; İbn Abdilber, *et-Temhîd*, II, 10; İbnü'l-Cevzî, Ebû'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Ali b. Muhammed el-Bağdâdî (597/1201), *et-Tahkîk fî Ehâdîsi't-Ta'lik*, Beyrut, 1415, II, 350.

⁷⁷ Mizzî, Ebû'l-Haccâc Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdirrahmân b. Yûsuf (742/1341), *Tehzîbü'l-Kemâl fî Esmâi'r-Ricâl*, Beyrut, 1400, I, 388.

⁷⁸ İbn Hacer el-Askalânî, Ebû'l-Fadl Şihâbüddîn Ahmed b. Ali (852/1449), *Takrîbü't-Tehzîb*, Suriye, 1406, s. 82.

⁷⁹ Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed (748/1348), *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, Beyrut, 1405, XII, 323.

⁸⁰ İlgili rivayetlerin bazıları için bkz: Müslim, *el-Câmiu's-Sahîh*, “Salâtü'l-Müsâfirîn”, 263; “İmâre”, 42, 176; “Fedâilü's-Sahâbe”, 18.

⁸¹ Alâî, Ebû Saîd Salâhüddîn Halîl b. Keykeldî (761/1359), *el-Muhtelîtin*, Kahire, 1417, s. 7.

⁸² Ziriklî, Ebû Gays Muhammed Hayrüddîn b. Mahmûd (1893-1976), *el-A'lâm*, Beyrut, m. 2002, I, 146.

⁸³ İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, Halep, 1396, I, 149; Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, XII, 318.

⁸⁴ Moğultay b. Kılıç, Ebû Abdillâh Alâüddîn (762/1361), *İkmâlü Tehzîbi'l-Kemâl fî Esmâi'r-Ricâl*, Kahire, 1422, I, 77.

İbn Adî el-Kureşî'nin yaşadığı belde olan Mısır'daki alimlerce ittifakla *zayıf* sayıldığını ancak Ebû Hâtim ve Ebû Zür'a gibi Mısır dışındaki muhaddislerin kendisini güvenilir addettiğini ileri sürmüştür.⁸⁷ Ebû Zür'a'dan onun hakkında "Kendisine ulaştık ancak ondan hadis yazmadık" ve "Onun (münker hadis nakletmekten) dönmesi her ne kadar (ihtilat) öncesindeki seviyesine çıkamasa da rivayete ehliyet durumunu düzeltti" sözleri de rivayet edilmiştir.⁸⁸ İbn Huzeyme'ye niçin Yûsuf b. Vekî'den hadis nakletmekten kaçındığı halde Ahmed b. Abdirrahmân el-Kureşî'den kaçınmadığı sorulduğunda el-Kureşî'nin yapılan ikazlar neticesinde münker hadisler nakletmekten vazgeçtiğini ancak Yûsuf b. Vekî'nin aldığı uyarılara rağmen naklettiği münker hadisleri savunmaktan geri durmadığını dile getirmiştir.⁸⁹

Tüm bu anlatılanlardan Ahmed b. Abdirrahmân el-Kureşî'nin önceleri *sika* veya *sadûk* mertebesinde bulunduğu, arada belli bir süre ihtilata uğramasından ötürü münker rivayetler aktardığı ve ardından ihtilattan belli ölçüde kurtulup rivayete ehliyet durumunu hoş görülecek bir seviyeye taşıdığı anlaşılmaktadır. Şu halde kendisinden gelen rivayet şayet münker değilse *hasen* seviyesinde sayılabilir.

Diğer ravi Ömer b. Mâlik eş-Şerî hakkında Ebû Zür'a bir rivayete göre *leyse bi zâk*,⁹⁰ bir başka rivayete göre ise *sâlihü'l-hadîs*⁹¹ tabirini kullanmıştır.⁹² Ebû Hâtim⁹³ ve İbn Hacer⁹⁴ onun *lâ be'se bih*⁹⁵ olduğunu ifade ederken Ahmed b. Sâlih et-Taberî, İbn Şâhîn⁹⁶ ve muasır alim Şuayb el-Arnaût⁹⁷ *sika* olduğu yönünde kanaat izhar etmişlerdir. Bu bilgiler ışığında

⁸⁵ Suyûtî, Ebû'l-Fadl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekir el-Hudayrî (911/1505), *Hüsnü'l-Muhâdara*, Mısır, 1387, I, 291.

⁸⁶ Moğultay, *İkmâlü Tehzîbi'l-Kemâl*, I, 77.

⁸⁷ İbn Adî, Ebû Ahmed Abdullâh (365/976), *el-Kâmil fî Duafâi'r-Ricâl*, Beyrut, 1418, I, 302; Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, XII, 318.

⁸⁸ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, I, 388.

⁸⁹ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, I, 389.

⁹⁰ *Leyse bi zâk*: Zehebî, Irâkî ve Sehâvî'ye göre "*Leyse bi umde*" manasındadır. *Leyse bi umde*: Cerhin, Irâkî'ye göre beşinci, Sehâvî'ye göre altıncı mertebesinde bulunan bir ravi hakkında kullanılan bir sığa. Böyle bir ravinin rivayet ettiği hadis, başka bir senedinin olup olmadığını araştırmak ve ona göre değerlendirmek üzere yani *i'tibâr* için alınır (Aydınli, Abdullah, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, İstanbul, 2015, s. 164).

⁹¹ *Sâlihu'l-hadîs*: Ta'dîlin, Zehebî ve Irâkî'ye göre dördüncü, Sehâvî'ye göre altıncı mertebesinde bulunan bir ravi hakkında kullanılan bir sığa. Böyle bir ravinin rivayet ettiği hadis, başka bir senedinin olup olmadığını araştırmak ve ona göre değerlendirmek üzere yani *i'tibâr* için alınır (Aydınli, *Hadis Istılahları*, s. 272).

⁹² Suyûtî, *Hüsnü'l-Muhâdara*, I, 281; Ebû'l-Meâtî en-Nûrî v.dğr, *el-Câmi' fî'l-Cerh ve't-Ta'dîl*, Beyrut, 1412, II, 269.

⁹³ İbn Ebî Hâtim, Ebû Muhammed Abdurrahmân b. Muhammed er-Râzî (327/938), *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, Beyrut, 1371, VI, 136.

⁹⁴ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, s. 416.

⁹⁵ *Lâ be'se bih*: 1. Ta'dîlin, Zehebî ve Irâkî'ye göre üçüncü, Sehâvî'ye göre beşinci mertebesinde bulunan bir ravi hakkında kullanılan bir sığa. Böyle bir ravinin rivayet ettiği hadis, başka bir senedinin olup olmadığını araştırmak ve ona göre değerlendirmek üzere yani *i'tibâr* için alınır. 2. Yahya b. Maîn ve Ebû Zür'a bu sığayı *sika* manasında kullanırlar (Aydınli, *Hadis Istılahları*, s. 159).

⁹⁶ Moğultay, *İkmâlü Tehzîbi'l-Kemâl*, I, 114.

⁹⁷ İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd (273/887), *es-Sünen*, Dımaşk, 1430, II, 169-170 (İkinci dipnot).

Ömer b. Mâlik eş-Şer'î'nin mutlak bir değerlendirmeye sika sayılamayacağını ve rivayetleri *hasen* seviyesinde kabul edilebilecek *sadûk* bir ravi olduğunu söylemenin isabetsiz olmayacağını sanıyoruz.

Hadis *هَدَايَا الْعُمَّالِ غُلُولٌ*¹⁰⁰ ve lafızlarıyla da *هَدَايَا الْأَمْرَاءِ غُلُولٌ*⁹⁹, *الْهَدْيَةُ إِلَى الْإِمَامِ غُلُولٌ*⁹⁸ muhtelif senedler ile nakledilmiştir ancak mezkûr rivayetlere ait senedlerin her birinde en az bir adet *zayıf* ravi mevcuttur. Burada asıl olarak sunduğumuz rivayet ise ilgili rivayetlerin sened yönüyle en sağlam olanıdır. Bununla birlikte lafızlarını sunma yoluna gittiğimiz bu rivayetler her ne kadar *zayıf* da olsalar incelediğimiz rivayetın mütâbîi sayılabilirler.

Yine bu bölümde incelediğimiz, sahâbî Ebû Humeyd Abdurrahmân es-Sâidî'den gelen ve devlet memurunun kendisine verilen hediyeği zimmetine geçirmesinin kamu malı hırsızlığı sayıldığını haber veren *sahih* rivayet, bu hadisin şâhidi sayılabilir.

Şu durumda incelediğimiz rivayetın, seneddeki ravilerden Ahmed b. Abdurrahmân el-Kureşî ve Ömer b. Mâlik eş-Şer'î sebebiyle *hasen* durumunda olacakken ortaya koyulan şâhid ve mütâbîlerin desteğiyle *sahih li gayrihi* derecesine erişmiş bulunduğu kanaatini taşıyoruz.

⁹⁸ Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr*, XI, 199; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Evsat*, VII, 77.

⁹⁹ Fezârî, *es-Siyer*, s. 236; Abdürrezzâk, *el-Musannef*, VIII, 147; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Evsat*, V, 168; VIII, 25; Ebû Nuaym, *Ma'rifetü's-Sahâbe*, V, 2865; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, VII, 110; Halîlî, *el-İrşâd*, I, 444; Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, X, 233; Hatîb el-Bağdâdî, *es-Sâbık ve'l-Lâhik*, s.115-116; İbn Abdilber, *et-Temhîd*, II, 10.

¹⁰⁰ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XXVIII, 257 (Hadis no: 17031); Bezzâr, *el-Müsned*, IX, 172; İbnü'l-Cevzî, *et-Tahkîk*, II, 350.

B. Kamu Malı Hırsızlığını Yasaklayan ve Kötüleyen Rivayetler

Bu başlık altında kamu malı hırsızlığını yasaklayan ve kötüleyen *sahîh* ve *hasen* rivayetleri inceleyeceğiz.

1. Sahih Rivayetler

a. Kamu Malından Çalmanın Memnuiyetini Sarahaten Beyan Eden

Rivayet

حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ هَاشِمٍ وَاللَّفْظُ لَهُ، حَدَّثَنِي عَبْدُ الرَّحْمَنِ يَعْنِي ابْنَ مَهْدِيٍّ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ عَلْقَمَةَ بْنِ مَرْثَدٍ، عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ بُرَيْدَةَ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ إِذَا أَمَرَ أَمِيرًا عَلَى جَيْشٍ أَوْ سَرِيَّةٍ أَوْصَاهُ فِي خَاصَّتِهِ بِتَقْوَى اللَّهِ وَمَنْ مَعَهُ مِنَ الْمُسْلِمِينَ خَيْرًا، ثُمَّ قَالَ: اغْزُوا بِاسْمِ اللَّهِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، قَاتِلُوا مَنْ كَفَرَ بِاللَّهِ اغْزُوا، وَلَا تَعْلُوا وَلَا تَعْدِرُوا وَلَا تَمْتَلُوا وَلَا تَقْتُلُوا وَلِيدًا...

Ebû Abdîrrahmân Abdullâh b. Hâşim b. Hayyân el-Abdî et-Tûsî (255) > Ebû Saîd Abdurrahmân b. Mehdî b. Hassân el-Basrî el-Anberî (198) > Ebû Abdillâh Süfyân b. Saîd b. Mesrûk es-Sevrî el-Kûfî (161) > Ebû'l-Hâris Alkame b. Mersed el-Hadramî el-Kûfî (120) > Süleymân b. Büreyde b. el-Husayb b. Abdillâh el-Eslemî el-Mervezî (105) > Ebû Abdillâh Büreyde b. el-Husayb b. Abdillâh el-Eslemî (r.a.) (63) isnadıyla nakledildiğine göre Büreyde b. el-Husayb (r.a.) şöyle demiştir: Allâh Resûlü (s.a.v.) bir orduya yahut müfrezeeye komutan tayin ettiği zaman kendisine Allâh'tan sakınmayı, Müslümanlardan beraberinde bulunanlara da iyilikle muamele etmeyi tavsiye eder, daha sonra da şunları söylediler: “*Allâh'ın adıyla, Allâh yolunda savaşın. Allâh'ı inkâr edenlerle çarpışın. Savaşın ve ganimetten aşırmayın, aldatmayın, müste yapmayın, hiçbir çocuğu öldürmeyin...*”¹⁰¹

Bu rivayet, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) cihada giden İslâm ordusuna verdiği direktifleri konu edinmektedir. Kamu malından bir şey çalmama hususu Allâh Resûlü'nün (s.a.v.) ordudaki mü'minlere verdiği öğütlerin başında gelmektedir. Bu durum meselenin Allâh katındaki hassasiyet ve ehemmiyetinin büyüklüğünü ortaya koymaktadır. Rivayette kamu

¹⁰¹ Müslim, *el-Câmiu's-Sahîh*, “Cihâd”, 3. Bu manayı içeren rivayetlerin yer aldığı diğer kaynaklar için bkz: Müslim, *el-Câmiu's-Sahîh*, “Cihâd”, 2, 4, 5; Ebû Dâvûd, *es-Sünen*, “Cihâd”, 88; Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre (Yezîd) (279/892), *el-Câmiu's-Sahîh*, Mısır, 1395, “Diyât”, 14; “Siyer”, 48; İbn Mâce, *es-Sünen*, “Cihâd”, 38; Dârimî, *es-Sünen*, “Siyer”, 5; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, IV, 461 (Hadis no: 2728); XXX, 22-23 (Hadis no: 18097); XXXVIII, 136-138 (Hadis no: 23030); Nesâî, Ebû Abdîrrahmân Ahmed b. Şuayb (303/915), *es-Sünenü'l-Kübrâ*, Beyrut, 1411, V, 172, 232, 241, 260; Ebû Ya'la, Ahmed b. Ali b. el-Müsenâ et-Temîmî el-Mevsilî (307/919), *el-Müsned*, Dimaşk, 1404, IV, 260; İbnü'l-Cârûd, Ebû Muhammed Abdullâh b. Ali b. el-Cârûd en-Nisâbûrî (307/919-920), *el-Müntekâ mine's-Süneni'l-Müsnede an Rasûlillâhi Sallallâhu aleyhi ve Sellem*, Beyrut, 1408, s. 260; Ebû Avâne, *el-Müsnedü'l-Muhrec*, IV, 201-203; İbn Hibbân, *es-Sahîh*, XI, 42-44; Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, IX, 84, 117, 145, 153-154.

malından bir şey çalma işi “*Ganimetten aşırmanın*” beyanıyla sarahaten men edilmiş bulunmaktadır.

b. Kamu Malı Hırsızlığı Yapan Kimsenin Kâmil Bir Mü'min

Olmadığını Açıklayan Rivayet

وَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَا يَسْرِقُ سَارِقٌ وَهُوَ حِينَ يَسْرِقُ مُؤْمِنٌ، وَلَا يَزْنِي زَانٍ وَهُوَ حِينَ يَزْنِي مُؤْمِنٌ، وَلَا يَشْرَبُ أَلْحَمَرَّ، وَهُوَ حِينَ يَشْرَبُ مُؤْمِنٌ، وَالَّذِي نَفْسٌ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ، لَا يَنْتَهَبُ أَحَدَكُمْ نُهْبَةً دَاتٍ شَرَفٍ يَرْفَعُ إِلَيْهِ الْمُؤْمِنُونَ أَعْيُنَهُمْ فِيهَا وَهُوَ حِينَ يَنْتَهَبُهَا مُؤْمِنٌ، وَلَا يَعْلُ أَحَدُكُمْ حِينَ يَعْلُ وَهُوَ مُؤْمِنٌ، وَإِيَّاكُمْ وَإِيَّاكُمْ.

Ebû Ukbe Hemmâm b. Münebbih b. Kâmil es-San'ânî (132) > Ebû Hüreyre (r.a.) (58) isnadıyla nakledildiğine göre Allâh Resûlü (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “*Hırsız, hırsızlık yaptığı esnada (kâmil bir) mü'min olarak hırsızlık yapmaz. Zînâ eden kişi, zînâ ettiği sırada (kâmil bir) mü'min olarak zînâ etmez. Sizden –şarap gibi- had (cezası gerektirecek bir içkiyi) içen kimse, onu içtiği esnada (kâmil bir) mü'min olarak içmez. Muhammed'in varlığı elinde olan Allâh'a yemin olsun ki içinizden, mü'minlerin gözleri kendisinin üzerine dikilmişken bir malı yağma yoluyla alan itibar sahibi biri, o yağmayı yaptığı esnada (kâmil bir) mü'min olarak yapmaz. Sizden biri kamu malından aşırıldığı esnada (kâmil bir) mü'min olarak aşırmaz.*” (Ebû Hüreyre) “*Sakın ha! Sakın ha! (“bu fiilleri icra etmeyin” şeklinde tenbihte bulundu)*¹⁰².

Bu hadiste kamu malından aşırma fiili, hırsızlık, zînâ, içki içme ve yağmacılık gibi günahlarla birlikte zikredilmiş ve bu fiilin çirkinliğine keskin bir üslupla dikkat çekilmiştir.

Rivayeti tahrir ettiğimiz kaynak olan *es-Sahîfetü's-Sahîha*'da belirtilmemiş olmasına karşın hadisi Hemmâm b. Münebbih'ten alıp *el-Musannef*'ine kaydeden Abdürrezzâk b. Hemmâm es-San'ânî (211/826-827), metnin son kısmında yer alan “*Sakın ha! Sakın ha (bu fiilleri icra etmeyin)!*” sözünün Hz. Peygamber'e değil Ebû Hüreyre'ye (r.a.) ait olduğunu

¹⁰² Hemmâm b. Münebbih, Ebû Ukbe Hemmâm b. Münebbih b. Kâmil es-San'ânî (132/750), *es-Sahîfetü's-Sahîha*, Beyrut, 1407, s. 52. Rivayetin yer aldığı diğer kaynaklar için bkz: Müslim, *el-Câmiu's-Sahîh*, “İmân”, 103; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XIII, 521 (Hadis no: 8202); XIV, 551 (Hadis no: 9007); Abdürrezzâk, *el-Musannef*, VII, 415; İbn Râhûye, Ebû Ya'kûb İshâk b. İbrâhîm b. Mahled e-Temîmî el-Hanzalî el-Mervezî (238/853), *el-Müsned*, Medine, 1412, I, 386; Mervezî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Nasr b. Yahya (294/906), *Ta'zîmü Kadri's-Salât*, Medine, 1406, I, 494; Taberî, *Tehzîbü'l-Âsâr (Müsnedü İbn Abbâs)*, Kahire, t.y, I, 7; Hallâl, Ebû Bekir Ahmed b. Muhammed b. Hârûn (311/923), *es-Sünne*, Riyad, 1410, IV, 99; 101; Ebû Avâne, *el-Müsnedü'l-Muhrec*, I, 146; Gıtrîfî, Ebû Ahmed Muhammed b. Ahmed b. Hüseyin el-Cürcânî (377/987), *Cüz'ül-Hadîs*, Beyrut, 1417, s. 114; İbn Batta, Ebû Abdillâh Ubeydullâh b. Muhammed b. Muhammed el-Ukberî (387/997), *el-İbânetü'l-Kübrâ*, Riyad, t.y, II, 709-710; İbn Mende, Ebû Abdillâh Muhammed b. İshâk b. Muhammed el-İsfahânî (395/1005), *el-İmân*, Beyrut, 1406, II, 597.

sarahaten beyan etmiştir. Bu ibarenin, yalnızca senedinde Abdürrezzâk b. Hemmâm'ın –ki o, ilgili tariklerin tamamında rivayeti Hemmâm kanalıyla aktarmıştır- bulunduğu tariklerin bir kısmında yer alması, ilgili sözün Ebû Hüreyre'ye (r.a.) aidiyetini kuvvetlendirmektedir.

Rivayetin birkaç noktasında yer alan “... *yaptığı esnada mü'min olarak yapmaz*” ibaresinin içerisindeki “mü'min” kelimesinin önüne parantez içinde “kâmil bir” kaydını düşmemizin sebebi İslâm alimlerinin kahir ekseriyetine göre amelin imandan bir parça olmadığını ve küçük ya da büyük amelî bir kusurun kişiyi iman dairesinden çıkarıp küfre sokmayacağını beyan etmek içindir.¹⁰³

c. Kamu Malından Aşırılmış Şey ile Yapılacak İnfak'ın Kabul Edilmeyeceğinden Bahseden Rivayet

حَدَّثَنَا مُسْلِمُ بْنُ أَبِرَاهِيمَ، حَدَّثَنَا شُعْبَةَ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ أَبِي الْمَلِيحِ عَنْ أَبِيهِ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: لَا يَقْبَلُ اللَّهُ صَدَقَةً مِنْ غُلُولٍ، وَلَا صَلَاةً بِغَيْرِ طَهْوَرٍ.

Ebû Amr Müslim b. İbrâhîm el-Ezdî el-Ferâhîdî el-Basrî (222) > Ebû Bistâm Şu'be b. el-Haccâc b. el-Verd el-Ezdî el-Basrî (160) > Ebü'l-Hattâb Katâde b. Diâme b. Katâde es-Sedûsî el-Basrî (117) > Ebü'l-Melîh Âmir b. Üsâme b. Umeyr el-Hüzelî el-Kûfî (98) > Üsâme b. Umeyr b. Âmir el-Hüzelî (r.a.) (?) isnadıyla nakledildiğine göre Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “*Allâh kamu malı hırsızlığı yoluyla edinilmiş maldan verilecek sadakayı ve temizlenmeden kılınacak namazı kabul etmez.*”¹⁰⁴

Bu rivayet, kamuya ait çalınmış bir mal ile infakta bulunmanın caiz olmadığını beyan etmektedir. Ebü'l-Abbâs Kurtubî (656/1258) ve Nevevî hadisteki *غلول* kelimesinin burada mutlak manada “Haram yolla elde edilmiş her türlü mal”ı ifade ettiğini açıklamıştır.¹⁰⁵

İbn Battâl, “*Kim helal kazancından bir hurma kadar sadaka verirse –ki Allâh helalden başkasını kabul etmez- Allâh onu kabul buyurur...*”¹⁰⁶ rivayetini delil getirerek Allâh

¹⁰³ Konuya dair tartışmalar ve detaylı bilgi için bkz: Kılavuz, A. Saim, *Ana Hatlarıyla İslâm Akâidi ve Kelâm'a Giriş*, İstanbul, 2014, s. 35-70; Kazancı, Ahmet Lütfi, *İslâm Akâidi*, İstanbul, 2014, s. 37-50; Işık, Dilek, *İman Amel İlişkisi Bakımından Büyük Günah İşleyenlerin Durumu*, Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2019, s. 46-67.

¹⁰⁴ Ebû Dâvûd, *es-Sünen*, “Tahâret”, 30. Rivayetin yer aldığı diğer kaynaklar için bkz: Buhârî, *el-Câmi'ü's-Sahîh*, “Zekât”, 7; Müslim, *el-Câmi'ü's-Sahîh*, “Tahâret”, 2; Nesâî, *es-Sünen*, Beyrut, 1421, “Tahâret”, 106; “Zekât”, 48; İbn Mâce, *es-Sünen*, “Tahâret”, 2; Dârimî, *es-Sünen*, “Tahâret”, 21; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, VIII, 323 (Hadis no: 4700); IX, 27 (Hadis no: 4969); IX, 131 (Hadis no: 5123); IX, 175 (Hadis no: 5205); IX, 308-309 (Hadis no: 5419); XXXIV, 313 (Hadis no: 20708); XXXIV, 317 (Hadis no: 20714); İbn Ebi'd-Dünyâ, Ebû Bekir Abdullâh b. Muhammed b. Ubeyd el-Kureşî el-Bağdâdî (281/894), *İslâhu'l-Mâl*, Beyrut, 1414, s. 16; Bezzâr, *el-Müsned*, VI, 319; XIII, 331; XIV, 389; XV, 218; Hasan b. Süfyân, Ebü'l-Abbâs el-Hasen b. Süfyân b. Âmir eş-Şeybânî (303/916), *el-Erbâin*, Beyrut, 1414, s. 58; Ebû Avâne, *el-Müsnedü'l-Muhrec*, I, 198-200; Tahâvî, Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed b. Selâme (321/933), *Şerhu Müşkili'l-Âsâr*, Beyrut, 1415, VIII, 347.

¹⁰⁵ Suyûtî, *Kütü'l-Mugtezî alâ Câmi'ü't-Tirmizî*, Mekke, 1424, I, 30; Nevevî, Ebû Zekeriyya Muhyiddîn (676/1277), *el-İcâz fi Şerhi Süneni Ebî Dâvûd*, Amman, 1428, s. 254.

Teâlâ'nın helal dışı bir kazanç ile yapılacak infakı makbul saymayacağını dile getirmiştir.¹⁰⁷ Muhammed el-Muhtâr Şinkîti de ulemanın bu görüşte ittifak halinde olduğu bilgisini kaydetmiştir.¹⁰⁸

Ebû Bekir İbnü'l-Arabî (543/1148), haram bir mal ile verilecek sadakanın kabul edilmeyeceğini, bilakis abdestsiz namaz kılma fiili gibi cezayı gerektireceğini söylemiş,¹⁰⁹ Ali el-Kârî (1014/1605) ise haram bir malla, karşılığında sevap umarak sadaka vermenin alimlerden bir kısmına göre küfrü iktiza ettirdiğini beyan etmiştir.¹¹⁰

d. Hz. Yûşa' Devrinde Yaşanan Ganimet Hırsızlığından Bahseden

Rivayet

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْعَلَاءِ، حَدَّثَنَا ابْنُ الْمُبَارَكِ، عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ هَمَامِ بْنِ مُنْبِهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "عَزَا نَبِيٍّ مِنَ الْأَنْبِيَاءِ، فَقَالَ لِقَوْمِهِ: لَا يَتَّبِعُنِي رَجُلٌ مَلَكَ بُضْعَ امْرَأَةٍ، وَهُوَ يُرِيدُ أَنْ يَبْنِيَّ بِهَا؟ وَلَمَّا بَيْنَ بِهَا، وَلَا أَحَدٌ بَنَى بُيُوتًا وَلَمْ يَرْفَعْ سُفُوفَهَا، وَلَا أَحَدٌ اشْتَرَى غَنَمًا أَوْ خِلْفَاتٍ وَهُوَ يَنْتَظِرُ وَلَا دَهَاءَ، فَعَزَا فِدْنَا مِنَ الْقَرْيَةِ صَلَاةَ الْعَصْرِ أَوْ قَرِيبًا مِنْ ذَلِكَ، فَقَالَ لِلشَّمْسِ: إِنَّكَ مَأْمُورَةٌ وَأَنَا مَأْمُورٌ اللَّهْمَّ احْبِسْهَا عَلَيْنَا، فَحَبِسَتْ حَتَّى فَتَحَ اللَّهُ عَلَيْهِ، فَجَمَعَ الْغَنَائِمَ، فَجَاءَتْ يَعْنِي النَّارَ لِتَأْكُلَهَا، فَلَمْ تَطْعَمْهَا فَقَالَ: إِنَّ فِيكُمْ غُلُولًا، فَلْيَبَايِعُنِي مِنْ كُلِّ قَبِيلَةٍ رَجُلٌ، فَلَزَقْتُ يَدَ رَجُلٍ بِيَدِهِ، فَقَالَ: فِيكُمْ الْغُلُولُ، فَلْيَبَايِعُنِي قَبِيلَتِكَ، فَلَزَقْتُ يَدَ رَجُلَيْنِ أَوْ ثَلَاثَةٍ بِيَدِهِ، فَقَالَ: فِيكُمْ الْغُلُولُ، فَجَاءُوا بِرَأْسٍ مِثْلِ رَأْسِ بَقْرَةٍ مِنَ الذَّهَبِ، فَوَضَعُوهَا، فَجَاءَتْ النَّارُ، فَأَكَلَتْهَا ثُمَّ أَحَلَّ اللَّهُ لَنَا الْغَنَائِمَ رَأَى ضَعْفَنَا وَعَجْزَنَا فَأَحَلَّهَا لَنَا".

Ebû Küreyb Muhammed b. el-Alâ b. Küreyb el-Hemedânî el-Kûfî (248) > Ebû Abdîrrahmân Abdullâh b. Mübârek b. Vâzih el-Hanzalî el-Mervezî (181) > Ebû Urve Ma'mer b. Râşid el-Basrî es-San'ânî (153) > Ebû Ukbe Hemmâm b. Münebbih b. Kâmil es-San'ânî (132) > Ebû Hüreyre (r.a.) (58) isnadıyla nakledildiğine göre Allâh Resûlü (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: *"Peygamberlerden biri savaşa çıkıyordu da kavmine 'Bir kadınla nikahlanmış olup kendisiyle zıfafa girmeyi arzu ettiği halde henüz girmemiş olan, ev inşa edip henüz çatısını dikmemiş olan ve satın alıp doğurmasını beklediği koyun ve develeri bulunan kimse peşimden (savaşa) gelmesin' dedi. Sonra savaşa çıktı, ikinci yahut ona yakın bir vakitte (fethedeceği) beldeye yaklaştı ve güneşe 'Sen (Allâh'ın) memurusun, ancak ben de (Allâh'ın)*

¹⁰⁶ Buhârî, *el-Câmü's-Sahîh*, "Zekât", 8.

¹⁰⁷ İbn Battâl, *Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, III, 412.

¹⁰⁸ Şinkîti, Muhammed el-Muhtâr b. Muhammed b. Ahmed Mezîd, *Şerhu Süneni'n-Nesâi*, y.y, 1405, II, 442.

¹⁰⁹ Mübârekpûrî, Ebû'l-Ulâ Muhammed b. Abdîrrahmân b. Abdîrrahîm, *Tuhfetü'l-Ahvezî Şerhu Câmi'i't-Tirmizî*, Beyrut, t.y, I, 22.

¹¹⁰ Ali el-Kârî, Ebû'l-Hasen Nûrüddîn (1014/1605), *Mirkâtü'l-Mefâtiḥ Şerhu Mişkâti'l-Mesâbih*, Beyrut, 1422, I, 358.

memuruyum, Allâh'ım güneşi üzerimizde tut' dedi. Güneş, Allâh'ın ona fethi müyesser kıldığı vakte kadar durduruldu. Daha sonra ganimetleri topladılar ve toplanan ganimetleri yutmak için ateş geldi lakin ganimetlere dokunmadı. Bunun üzerine peygamber (orduya hitaben) 'Aranızda ganimetten çalan var, her kabileden bir adam gelip bana biat etsin' dedi. Bu surette (biat edenlerden) birinin eli onun eline yapıştı ve peygamber 'Ganimetten çalan sizin içinizdedir, şu halde kabilen(deki her bir fert) bana biat etsin' dedi. Ardından (biat eden kabile üyelerinden) iki yahut üçünün eli onun eline yapıştı ve peygamber 'Ganimetten çalan sizlersiniz!' dedi. (Ganimetten aşırın) o kimseler de inek başı büyüklüğünde altından bir kütle getirip (ganimetlerin yanına) bıraktılar. Bunun üzerine ateş gelip ganimetleri (yakıp) tüketti. (Tüm bunların) ardından Allâh bize ganimetleri helal kıldı. Bunu da bizde gördüğü zayıflık ve acizlik sebebiyle yaptı.'"¹¹¹

Rivayet, ganimet malından çalmanın çirkinliğini, geçmiş ümmetlerden birinde gerçekleşmiş bir vaka üzerinden anlatmaktadır. Ganimet önceki ümmetler için haram kılınmıştır. Savaş sonrası elde edilen ganimetler bir araya getirilip eriştirilen zafere minnettarlığın bir göstergesi olarak kurban verilmiş olmaktadır. Gökten inen ateşin ortaya yığılan ganimetleri yakması ise bu kurbanın kabul edildiğinin delili sayılmıştır.¹¹²

Fezârî (188/804) ve Hâkim en-Nîsâbûrî (405/1014), hadiste bahsi geçen paygamberin Hz. Yûşa' olduğunu dile getirmiştir.¹¹³ "Güneş Yûşa' b. Nûn hariç hiçbir beşer için durdurulmamıştır..." rivayeti bu görüşü kuvvetlendirmektedir.¹¹⁴

Ganimetlerin yalnızca bu ümmet için helal kılınması bir rahmet vesilesidir. Hz. Peygamber'in (s.a.v.), ashabına bu hadiseyi misal getirmesi, hem Allâh'ın kendileri üzerindeki lütfunu hatırlatma, hem de böylesine büyük bir lütfu, hırsızlık gibi çirkin bir eylemde bulunarak nankörlük etme yoluna gitmemeleri hususunda ikaz etme gayelerine matuftur.

¹¹¹ Buhârî, *el-Câmü's-Sahîh*, "Humus", 8. Rivayetin yer aldığı diğer kaynaklar için bkz: Buhârî, *el-Câmü's-Sahîh*, "Nikâh", 58; Müslim, *el-Câmiu's-Sahîh*, "Cihâd", 38; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XIII, 538-539 (Hadis no: 8238); Hemmâm b. Münebbih, *es-Sahîfetü's-Sahîha*, s. 59; Fezârî, *es-Siyer*, s. 264; Abdürrezzâk, *el-Musanef*, V, 241; Abdürrezzâk, *et-Tefsîr*, Beyrut, 1419, I, 421; Nesâî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, VIII, 144; Ebû Avâne, *el-Müsnedü'l-Muhrec*, IV, 226-227.

¹¹² Canan, *Hadis Ansiklopedisi*, V, 233.

¹¹³ Fezârî, *es-Siyer*, s. 265; Hâkim *el-Müstedrek*, I, 518.

¹¹⁴ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XIV, 65 (Hadis no: 8315).

2. Hasen Rivayetler

a. Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Kamu Malından Aşırması Kişinin Cenaze Namazını Kılmadığını Bildiren Rivayet

حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ نُمَيْرٍ، عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يَحْيَى بْنِ حَبَّانَ، عَنْ أَبِي عَمْرَةَ، أَنَّهُ سَمِعَ زَيْدَ بْنَ خَالِدِ الْجُهَنِيِّ، يُحَدِّثُ أَنَّ رَجُلًا، مِنَ الْمُسْلِمِينَ تُوْفِّيَ بِحَيْبَرَ وَأَنَّهُ ذَكَرَ لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَمْرَهُ فَقَالَ: صَلُّوا عَلَيَّ صَاحِبِكُمْ، فَتَغَيَّرَتْ وُجُوهُ الْقَوْمِ لِذَلِكَ، فَلَمَّا رَأَى ذَلِكَ قَالَ: إِنَّهُ غَلَّ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَفَتَّشْنَا مَتَاعَهُ فَوَجَدْنَا حَرًّا مِنْ حَرَزِ الْيَهُودِ مَا يُسَاوِي دِرْهَمَيْنِ.

Ebû Hişâm Abdullâh b. Nümeyr el-Hemdânî el-Hârîfî el-Kûfî (199) > Ebû Saîd Yahyâ b. Saîd b. Kays el-Ensârî en-Neccârî (143) > Ebû Abdillâh Muhammed b. Yahyâ b. Habbân b. Münkız el-Ensârî en-Neccârî (121) > Ebû Amra Mevlâ Zeyd b. Hâlid el-Cühenî el-Medenî (?) > Ebû Abdirrahmân (Ebû Talha) Zeyd b. Hâlid el-Cühenî el-Medenî (r.a.) (78) isnadıyla rivayet edildiğine göre Zeyd b. Hâlid (r.a.) şöyle demiştir: Müslümanlardan bir adam Hayber'de vefat etti ve vaziyeti Allâh Resûlü'ne (s.a.v.) bildirildi. Allâh Resûlü de (s.a.v.) “*Arkadaşınızın (cenaze) namazını kılın*” buyurdu. Bunun üzerine oradaki insanların (şaşkınlıkla) çehresi değişti. Hz. Peygamber (s.a.v.) (insanlardaki) bu hali görünce “*O, Allâh yolunda (çıktığı cihad esnasında) ganimet malından çaldı*” buyurdu. Daha sonra biz adamın eşyalarını karıştırdık ve orada Yahudilerin kullandığı iki dirhem bile etmeyen boncuklardan birini bulduk.¹¹⁵

Hadisin senesinde yer alan ravilerden Ebû Amra Mevlâ Zeyd b. Hâlid el-Cühenî haricindeki isimler Buhârî ve Müslim'in ravilerinden olup *sikadır*. Ebû Amra'nın güvenilirlik durumu ise ihtilaflıdır. Ebû Amra tâbiîndendir ve sahâbî Zeyd b. Hâlid'in kölesidir. Kendisinden nakledilen tek hadis budur. Kendisinin hadis işittiği tek kimse efendisi olup kendisinden hadis alan yegâne kişi de Muhammed b. Yahya b. Habbân'dır.¹¹⁶

İbn Hibbân Ebû Amra'yı *es-Sikât*'ında zikretmiş¹¹⁷ ve bu hadise *es-Sahîh*'inde yer vermiştir.¹¹⁸ Hâkim en-Nîsâbûrî onun Cüheyne kabilesinden doğru sözlülüğüyle tanınan bir

¹¹⁵ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, VI, 525. Rivayetinin yer aldığı diğer kaynaklar için bkz: Ebû Dâvûd, *es-Sünen*, “Cihâd”, 141; Nesâî, *es-Sünen*, Halep, 1406, “Cenâiz”, 66; İbn Mâce, *es-Sünen*, “Cihâd”, 34; Mâlik b. Enes, Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes b. Mâlik b. Ebî Âmir el-Asbahî el-Yemenî (179/795), *el-Muvatta'*, Abu Dabi, 1425, “Cihâd”, 23; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XXVIII, 257 (Hadis no: 17031); XXXVI, 10 (Hadis no: 21676); Ebû Yûsuf, *el-Harâc*, 216; Fezârî, *es-Siyer*, s. 240; Şâfiî, *es-Sünenü'l-Me'sûre*, Beyrut, 1406, s. 436; Abdürrezzâk, *el-Musannef*, V, 244; Bezzâr, *el-Müsned*, IX, 220; Mervezî, *Ta'zîmü Kadri's-Salât*, II, 639-640; İbnü'l-Cârûd, *el-Müntekâ*, s. 271; Hallâl, *es-Sünne*, V, 65-66; İbnü'l-Münzir, Ebû Bekir Muhammed b. İbrâhîm en-Nîsâbûrî (318/930), *el-Evsat fi's-Sünen ve'l-İcma' ve'l-İhtilâf*, Riyad, 1405, XI, 53-54.

¹¹⁶ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXXIV, 140.

¹¹⁷ İbn Hibbân, *es-Sikât*, Haydarâbâd, 1393, V, 581.

zat olduğunu dile getirmiştir.¹¹⁹ İbn Hacer (852/1449), Ebû Amra hakkında *makbûl*¹²⁰ ifadesini kullanırken¹²¹ Zehebî (748/1348) *sadûk*¹²² lafzını tercih etmiştir.¹²³ Nevevî bu hadisi, *Hülâsatü'l-Ahkâm* isimli eserinin *sahih* rivayetlere ayırdığı kısmında zikretmesine ve rivayeti Ebû Dâvûd (275/889), Nesâî (303/915) ve İbn Mâce'nin (273/887) *sahih* saydıkları bir isnadla naklettiğini ayrıca Ebû Dâvûd'un hadis hakkında sükût ettiğini belirtmesine rağmen, Ebû Amra'nın halinin bilinmemesi ve kendisinden yalnızca bir ravinin hadis rivayet etmesini gerekçe göstererek onun *mechûlü'l-ayn*¹²⁴ olması gerektiğini iddia etmiştir.¹²⁵

Ebû Nuaym (430/1038) hadisin *sahih* olduğunu dile getirmiş,¹²⁶ İbn Asâkir (571/1176) de rivayet hakkında *hasen* hükmü vermiştir.¹²⁷ Münzirî (656/1258), hadisi *et-Tergîb ve't-Terhîb*'de *an* lafzı ile sunmuş ve rivayetin sonuna bir açıklama eklememiştir.¹²⁸ Burada, onun bu eserde kullandığı sıhhati belirtme yöntemini izah etmenin, bu hadise verdiği hükmü anlamada fayda sağlayacağını düşünüyoruz: Şöyle ki Münzirî bu eserde, bir hadise *an* lafzı ile başlayıp sonunda sükût etmesi halinde ilgili hadisi *sahih*, *hasen* yahut güvenilebilecek zayıflıkta görmektedir. Rivayete *an* lafzı ile başlayıp rivayetin sunumunun ardından *mevkuf*, *mürsel* ve *munkatî*' gibi hadisin zayıflığının derecesini belirtme yoluna gittiği durumlarda da rivayeti *zayıf* saydığını ifade etmektedir. O, *mevzû* veya *çok zayıf* saydığı rivayetlere ise *ruviye* ibaresiyle başlamayı tercih etmiştir.¹²⁹ Bu açıklamalardan, Münzirî'nin bu hadisi *sahih* veya *hasen* mertebesinde değerlendirip *ihticâc* için elverişli bulduğu anlaşılmaktadır.

Şuayb el-Arnaût ise Ebû Amra'nın *mechûlü'l-hâl*¹³⁰ olduğunu belirtmekle birlikte bu rivayet hakkında *muhtemelün li't-tahsîn* tabirini kullanmıştır.¹³¹ Onun, bu tabiri aslen *zayıf*

¹¹⁸ İbn Hibbân, *es-Sahîh*, XI, 190-191.

¹¹⁹ Hâkim, *el-Müstedrek*, I, 518.

¹²⁰ İbn Hacer *makbûl* terimini ta'dîlin altıncı mertebesinde yer alan raviler için kullanmaktadır. Ona göre bu tabir az sayıda hadis rivayet eden, rivayetinin terkedilmesini gerektirecek ölçüde cerhe maruz kalmayan ve rivayetinde tek kalmayıp mütâbii bulunan *zayıf* ravileri ifade etmektedir (Yücel, Ahmet, "Makbul", *DİA*, XXVII, 429).

¹²¹ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, s. 661.

¹²² Zehebî *sadûk* lafzını kendi sıralamasına göre ta'dîlin üçüncü mertebesinde yer alan, *sika* ravilere göre zabtı biraz daha zayıf olup bu durumun güvenilirliğine zarar vermeyeceği raviler için kullanır (Yücel, "Sadûk", *DİA*, XXXV, 431).

¹²³ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XXVIII, 258, (17031 numaralı hadise ait ikinci dipnot).

¹²⁴ *Mechûlü'l-ayn*: Adı belli olduğu halde hadis öğrenimi ve öğretimi bilinmeyen diğer bir deyişle tek ravisi olan kimse [Âşikkutlu, Emin, "Meçhul", *DİA*, XXVIII, 286, (XXVIII, 286-288)].

¹²⁵ Nevevî, *Hülâsatü'l-Ahkâm*, Beyrut, 1418, II, 992.

¹²⁶ Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, VIII, 262.

¹²⁷ İbn Asâkir, Ebû'l-Kâsım Ali b. el-Hasen (571/1176), *Mu'cemü's-Şüyüh*, Dımaşk, 1421, II, 995.

¹²⁸ Münzirî, Ebû Muhammed Zekiyyüddîn Abdülazîm b. Abdilkavî b. Abdillâh (656/1258), *et-Tergîb ve't-Terhîb*, Beyrut, 1417, II, 200.

¹²⁹ Kandemir, M. Yaşar, "Münzirî", *DİA*, XXXII, 35, (XXXII, 35-37).

¹³⁰ *Mechûlü'l-hâl*: 1. Kendisinden, ismini açıklayarak iki veya daha fazla (adil) ravi hadis rivayet etmekle beraber cerh ve ta'dîl yönünden durumu bilinmeyen kimseye verilen isim. 2. İbn Hacer'in *Takrîb* isimli

olup *mütâbî* ve *şâhid* desteğiyle *hasen li gayrihî* mertebesine yahut aslen *hasen* olup *mütâbî* ve *şâhid* yardımıyla *sahih li gayrihî* derecesine çıkan rivayetler için kullandığı göz önünde bulundurulacak olursa bu hadise *hasen li gayrihî* hükmünü verdiği kanaatine varılabilir. O, bu hadisin manasını destekleyici mahiyette olan ve Hayber’de ganimet malından çalmış bir kimseden bahseden Hz. Ömer rivayeti¹³² ile Kirkire ismindeki bir zatın ganimet malından çalmasından ötürü azaba uğradığının haber verildiği Abdullah b. Amr hadisini¹³³ *şâhid* göstererek görüşünü delillendirme yoluna gitmiştir.¹³⁴ Şuayb el-Arnaût, bu rivayetin senedi hakkında İbn Hibbân’ın *es-Sahîh*’ine yaptığı tahkikte, *sahih* ifadesini kullanmıştır.¹³⁵

el-Elbânî söz konusu rivayete eserlerinin bazısında *sahih*¹³⁶ bazısında ise *zayıf* demiştir.¹³⁷ *et-Ta’likâtü’r-Raziyye*’yi tahkik eden Ali b. Hasan el-Eserî, el-Elbânî’nin bu rivayetle alakalı farklı eserlerde farklı kanaatler izhar ettiğini belirttikten sonra, onun nihai görüşünün *Ahkâmü’l-Cenâiz*’de vermiş olduğu *sahih* hükmü olduğuna işaret etmiş, bu kanaate ise *Ahkâmü’l-Cenâiz*’in el-Elbânî’nin son kaleme aldığı eser olmasından vardığını açıklamıştır.¹³⁸

Muhaddislerin yapmış olduğu değerlendirmeler göz önünde bulundurulacak olursa bu hadise *hasen* hükmünü vermenin doğru olacağı düşüncesindeyiz. Zira Ebû Amra hususunda mutlak bir cehâlet söz konusu değildir. Bilakis İbn Hibbân, Hâkim ve Zehebî onu ta’dil edici beyanlarda bulunmuşlardır. Herhangi bir muhaddis tarafından adalet ve zabt yönü itibarıyla hadisini *zayıf* saymayı gerektirecek bir cerhe de maruz kalmamıştır. Şu halde bu hadisin *ihdicâca* elverişli *hasen* bir rivayet olduğu ifade edilebilir.

eserindeki sıralamasında yedinci mertebede bulunan bir ravi hakkında kullanılan bir sîga. Böyle bir ravinin rivayet ettiği hadis, başka bir senedinin olup olmadığını araştırmak ve ona göre değerlendirmek üzere yani *i’tibâr* için alınır (Aydın, *Hadis İstihlâları*, s. 173).

¹³¹ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XXVIII, 257, (17031 numaralı hadise ait ikinci dipnot).

¹³² Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, I, 330-331 (Hadis no: 203). Hadis *hasen*dir. Bu rivayeti s. 42-44’de özel olarak ele alacağımızdan burada detaylı bilgi verme gereği duymuyoruz.

¹³³ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XI, 32 (Hadis no: 6493). Hadis *sahih*dir. Bu hadisi de s. 46-47’de hususi olarak inceleyeceğimizden burada detaylı bilgi verme gereği görmüyoruz.

¹³⁴ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XXVIII, 259-260, (17031 numaralı hadise ait ikinci dipnot).

¹³⁵ İbn Hibbân, *es-Sahîh*, XI, 191, (Birinci dipnot).

¹³⁶ el-Elbânî, *Ahkâmü’l-Cenâiz*, y.y, 1406, I, 79; el-Elbânî, *et-Ta’likâtü’r-Raziyye alâ Ravzati’n-Nediyye*, Riyad, 1423, I, 447.

¹³⁷ el-Elbânî, *Daîfü Ebî Dâvûd*, Kuveyt, 1423, II, 346-347; el-Elbânî, *Daîfü’l-Câmii’s-Sagîr ve Ziyâdetühü*, el-Mektebetü’l-İslâmî, y.y, t.y, 509.

¹³⁸ el-Elbânî, *et-Ta’likâtü’r-Raziyye*, I, 447, (İkinci dipnot).

Hadisin metni üzerinde söylenebilecek ilk husus kamu malı hırsızlığının, çalınan şey ister değerli isterse değersiz olsun, failinin üzerinde büyük bir vebal ortaya çıkardığı gerçeğidir.¹³⁹

İbn Abdilber (463/1071), Allâh Resûlü'nün (s.a.v.), adamın cenaze namazını kıldırıp başkasına emretme işini, insanları bu büyük günahı caydırma maksatlı yaptığını dile getirmiştir.¹⁴⁰ Zürkânî (1122/1270) de sahabenin bu duruma şaşırmasının, adamın işlediği suçtan habersiz olmalarından kaynaklandığına dikkat çekmiştir.¹⁴¹

Mervezî ise Hz. Peygamber'in (s.a.v.) ashabına adamın cenaze namazının kılınmasını emretmesinin, ölen kişinin Müslüman olduğunun delili olduğunu ifade etmiş ve bu durumu “Zira (Allâh Resûlü'nün) kafirin cenaze namazını kılınmasını emretmesi caiz olmaz” sözleriyle açıklamıştır. O, bu durumun Hâricîlerin düşüncesinin aksine büyük günah işleyen kimsenin küfre girmeyeceğine bir kanıt olduğunu da beyan etmiştir.¹⁴²

¹³⁹ Canan, *Hadis Ansiklopedisi*, V, 240.

¹⁴⁰ İbn Abdilber, *el-İstizkâr*, Beyrut, 1421, V, 85.

¹⁴¹ Zürkânî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdilbâkî b. Yûsuf (1122/1270), *Şerhu'l-Muvatta'*, Kahire, 1424, III, 45-46.

¹⁴² Mervezî, *Ta'zîmü Kadri's-Salât*, II, 640.

C. Kamu Malı Hırsızlığının Uhrevi Mesuliyetinden Bahseden Rivayetler

Bu başlık altında kamu malı hırsızlığının uhrevi mesuliyetinden bahseden *sahih* ve *hasen* rivayetleri inceleyeceğiz.

1. Sahih Rivayetler

a. Kamu Malı Hırsızlığı Yapan Kişinin Kıyamet Günü Çaldığı Şeyi

Yükleneceğini Beyan Eden Rivayet

حَدَّثَنِي زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ، حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ أَبِي حَيَّانَ، عَنْ أَبِي زُرْعَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَامَ فِيْنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ذَاتَ يَوْمٍ، فَذَكَرَ الْغُلُولَ، فَعَظَّمَهُ وَعَظَّمَ أَمْرَهُ، ثُمَّ قَالَ: لَا أَلْفِينٌ أَحَدَكُمْ يَجِيءُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَلَى رَقَبَتِهِ بَعِيرٌ لَهُ رُعَاءٌ، يَقُولُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَغْنَيْ، فَأَقُولُ: لَا أَمْلِكُ لَكَ شَيْئًا، قَدْ أَبْلَعْتُكَ، لَا أَلْفِينٌ أَحَدَكُمْ يَجِيءُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَلَى رَقَبَتِهِ فَرَسٌ لَهُ حَمَمَةٌ، فَيَقُولُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَغْنَيْ، فَأَقُولُ: لَا أَمْلِكُ لَكَ شَيْئًا، قَدْ أَبْلَعْتُكَ، لَا أَلْفِينٌ أَحَدَكُمْ يَجِيءُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَلَى رَقَبَتِهِ شَاةٌ لَهَا نَعَاءٌ، يَقُولُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَغْنَيْ، فَأَقُولُ: لَا أَمْلِكُ لَكَ شَيْئًا، قَدْ أَبْلَعْتُكَ، لَا أَلْفِينٌ أَحَدَكُمْ يَجِيءُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَلَى رَقَبَتِهِ نَفْسٌ لَهَا صِيَاخٌ، فَيَقُولُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَغْنَيْ، فَأَقُولُ: لَا أَمْلِكُ لَكَ شَيْئًا، قَدْ أَبْلَعْتُكَ، لَا أَلْفِينٌ أَحَدَكُمْ يَجِيءُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَلَى رَقَبَتِهِ رِقَاعٌ تَخْفُقُ، فَيَقُولُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَغْنَيْ، فَأَقُولُ: لَا أَمْلِكُ لَكَ شَيْئًا، قَدْ أَبْلَعْتُكَ، لَا أَلْفِينٌ أَحَدَكُمْ يَجِيءُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَلَى رَقَبَتِهِ صَامِتٌ، فَيَقُولُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَغْنَيْ، فَأَقُولُ: لَا أَمْلِكُ لَكَ شَيْئًا، قَدْ أَبْلَعْتُكَ.

Ebû Hayseme Züheyr b. Harb b. Şeddâd el-Hıraşî en-Nesâî' (234) > İbn Uleyye Ebû Bişr İsmâîl b. İbrâhîm b. Miksem el-Esedî el-Basrî (193) > Ebû Hayyân Yahyâ b. Saîd b. Hayyân et-Teymî el-Kûfî (145) > Ebû Zür'a b. Amr b. Cerîr b. Abdillâh el-Becelî el-Kûfî (?) > Ebû Hüreyre (r.a.) (58) isnadıyla nakledildiğine göre Ebû Hüreyre (r.a.) şöyle demiştir: Allâh Resûlü (s.a.v.) aramızda bulunduğu bir gün ayağa kalkıp kamu malı hırsızlığından bahsetti, onun (kötülüğünü) ve vebalinin büyüklüğünü açıkladı. Sonra şunları söyledi: “*Sakın ha sizden birini kıyamet günü boynunda böğürmekte olan bir deve bulunduğu esnada gelip ‘Ey Allâh’ın Resûlü (s.a.v.) bana yardım et!’ derken bulmayayım. Zira bu durumda ben o kişiye ‘Senin için hiçbir şey yapamam, ben sana tebliğ etmişim’ diye cevap veririm. Sakın ha sizden birini kıyamet günü boynunda kişnemekte olan bir at bulunduğu esnada gelip ‘Ey Allâh’ın Resûlü (s.a.v.) bana yardım et!’ derken bulmayayım. Zira bu durumda ben o kişiye ‘Senin için hiçbir şey yapamam, ben sana tebliğ etmişim’ diye cevap veririm. Sakın ha sizden birini kıyamet günü boynunda melemekte olan bir koyun bulunduğu esnada gelip ‘Ey Allâh’ın Resûlü (s.a.v.) bana yardım et!’ derken bulmayayım. Zira bu durumda ben o kişiye ‘Senin için hiçbir şey yapamam, ben sana tebliğ etmişim’ diye cevap veririm. Sakın ha sizden birini*

*kıyamet günü boynunda çığlık atmakta olan bir kimse bulunduğu esnada gelip 'Ey Allâh'ın Resûlü (s.a.v.) bana yardım et!' derken bulmayayım. Zira bu durumda ben o kişiye 'Senin için hiçbir şey yapamam, ben sana tebliğ etmişim' diye cevap veririm. Sakın ha sizden birini kıyamet günü boynunda dalgalanmakta olan elbiseler bulunduğu esnada gelip 'Ey Allâh'ın Resûlü (s.a.v.) bana yardım et!' derken bulmayayım. Zira bu durumda ben o kişiye 'Senin için hiçbir şey yapamam, ben sana tebliğ etmişim' diye cevap veririm. Sakın ha sizden birini kıyamet günü boynunda (altın, gümüş gibi) değerli mallar (asılı) bulunduğu esnada gelip 'Ey Allâh'ın Resûlü (s.a.v.) bana yardım et!' derken bulmayayım. Zira bu durumda ben o kişiye 'Senin için hiçbir şey yapamam, ben sana tebliğ etmişim' diye cevap veririm.'*¹⁴³

Hadis, kamu malından aşırımı kimsenin ahiretteki vaziyetini farklı örneklendirmelerle betimlemekte ve buna göre kişi kamu malından ne çaldıysa kıyamet günü çalmış olduğu şeyi boynunda asılı vaziyette getirmektedir.

Burada kişinin inek ve at gibi ağırlığı fazla malları yüklenmesiyle ağırlığı az ancak değeri belki bunlardan daha yüksek noktada bulunabilecek altın ve gümüş gibi ürünleri taşımamasının adaletsiz bir cezalandırma olabileceği düşüncesi akla gelebilir. Buna iki yönden cevap verilebilir: Evvela ahiretteki ağırlık kavramını içerisinde bulunduğumuz dünyanın şartları ile değerlendirmek doğru olmaz. Elbette ki Allâh Teâlâ bu yolla bir cezalandırma murat ettiyse boyundaki mücevheratı bir inekten daha ağır kılmaya muktedirdir. Kaldı ki böylesi bir farklılık, içerisinde bulunduğumuz evrende bile söz konusu olabilmektedir. Sözelimi Dünya'da 100 kilogram ağırlığı olan bir cismin Ay'daki ağırlığı 16.6 kilogram, Jüpiter'deki ağırlığı ise 236.4 kilogramdır.¹⁴⁴

Bir başka açıdan bakılacak olursa burada kişiye verilen asıl ceza, ağır bir yükü taşımaya zorlamak değil, yaptığı çirkin fiili teşhir ederek onu Allâh'ın ve kulların huzurunda rezil ve rüsva etmek olarak da değerlendirilebilir.¹⁴⁵

İbn Battâl ve onu müteakip pek çok bilgin bu rivayetin "... وَمَنْ يَغْلُلْ يَأْتِ بِمَا غَلَّ يَوْمَ ... الْقِيَامَةِ" ayetini¹⁴⁶ tefsir ettiğini dile getirmiştir.¹⁴⁷

¹⁴³ Müslim, *el-Câmiu's-Sahîh*, "İmâre", 24. Rivayetin yer aldığı diğer kaynaklar için bkz: Buhârî, *el-Câmiu's-Sahîh*, "Cihâd", 187; Müslim, *el-Câmiu's-Sahîh*, "İmâre", 25; İbn Mâce, *es-Sünen*, "Zekât", 14; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XV, 307-308 (Hadis no: 9503); Fezârî, *es-Siyer*, s. 267; İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, VI, 525; İbn Şeybe, Ebû Yûsuf Ya'kûb b. Şeybe b. es-Salt es-Sedûsî eş-Şeybî (262/875), *Müsnedü Emîri'l-Mü'minin Ömer b. el-Hattâb*, Beyrut, 1405, s. 87; Ebû Ya'lâ, *el-Müsned*, X, 469; X, 485; Taberî, *Câmiu'l-Beyân an Te'vili Âyi'l-Kur'ân*, Beyrut, 1420, VII, 358-359; Ebû Avâne, *el-Müsnedü'l-Muhrec*, IV, 396-398; İbnü'l-Münzir, *el-Evsat*, XI, 53; İbn Hibbân, *es-Sahîh*, XI, 182-185.

¹⁴⁴ <http://www.sosyalokulu.com/altsayfa.asp?nedir=sayfa&id=123>, [Erişim tarihi: 22.07.2021].

¹⁴⁵ İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî bi Şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, Beyrut, 1379, VI, 186.

b. Ebû Mes'ûd'un (r.a.) Uhrevi Vebali Sebebiyle Devlet Görevini

İstememesinden Bahseden Rivayet

حَدَّثَنَا عَثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، حَدَّثَنَا جَرِيرٌ، عَنْ مُطَرِّفٍ، عَنْ أَبِي الْجَهْمِ عَنْ أَبِي مَسْعُودٍ الْأَنْصَارِيِّ، قَالَ: بَعَثَنِي رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - سَاعِيًّا، ثُمَّ قَالَ: انْطَلِقْ أَبَا مَسْعُودٍ لَا أَلْفَيْتَكَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ تَجِيءُ عَلَى ظَهْرِكَ بَعِيرٍ مِنْ إِبِلِ الصَّدَقَةِ لَهُ رُغَاءٌ قَدْ غَلَّتْهُ قَالَ: إِذَا لَا أَنْطَلِقُ، قَالَ: إِذَا لَا أَكْرَهُكَ.

Ebü'l-Hasen Osmân b. Muhammed b. Ebî Şeybe İbrâhîm el-Absî el-Kûfî (239) > Ebû Abdillâh Cerîr b. Abdilhamîd b. Cerîr (Yezîd) ed-Dabbî er-Râzî (188) > Ebu Bekir Mutarrif b. Tarîf el-Hârisî el-Kûfî (141) > Ebü'l-Cehm Süleymân b. Cehm b. Ebi'l-Cehm el-Ensârî el-Hârisî (?) > Ebû Mes'ûd Ukbe b. Amr b. Sa'lebe el-Ensârî el-Bedrî (r.a.) (42) isnadıyla nakledildiğine göre Ebû Mes'ûd (r.a.) şöyle demiştir: Hz. Peygamber (s.a.v.) beni (zekat toplama işine) memur olarak gönderiyordu da bana “*Haydi yola çık Ebû Mes'ûd. Sakın ha kıyamet günü seni devletten çalmış olduğun zekat develerinden bir deveyi sırtında böğürür bir vaziyette getirirken bulmayayım*” dedi. Bunun üzerine ben “O halde ben (bu göreve) gitmeyeyim” dedim. Hz. Nebî de (s.a.v.) “*Şu halde ben de seni (bu görev için) zorlamıyorum*” buyurdu.¹⁴⁸

İsnadı muttasıl ve ricali *sika* ravilerden oluşan bu rivayet hakkında el-Elbânî¹⁴⁹ ve Şuayb el-Arnaût¹⁵⁰ *sahih* hükmü vermiştir.

Bu hadiste Hz. Peygamber (s.a.v.), bir önceki rivayette beyan ettiği hususları zekat malını toplamada görevlendirdiği Ebû Mes'ûd'a (r.a.) hususi olarak ifade etmiş ve kamu malından çalmanın uhrevi yaptırımından bahsetmiştir. Ebû Mes'ûd (r.a.) da böylesi büyük bir sorumluluğu olduğunu öğrendiği bu işi yapmaktan kaçınmış ve Allâh Resûlü'nden (s.a.v.) izin istemiştir. Bu durum hem böyle bir vazifeyi üstlenmedeki mesuliyetin büyüklüğünü hem

¹⁴⁶ Âl-i İmrân 3/161.

¹⁴⁷ İbn Battâl, *Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, V, 233; İbnü'l-Mülakkin, Ebû Hafs Sirâcüddîn Ömer b. Ali (804/1401), *et-Tavzîh li Şerhi'l-Câmi's-Sahîh*, Dimaşk, 1429, XVII, 332; İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, VI, 186; Kastallânî, Ebû'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed (923/1517), *İrşâdü's-Sârî li Şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, Mısır, 1323, V, 182; Zekeriyâ el-Ensârî, Ebû Yahyâ Zeynüddîn Zekeriyâ b. Muhammed b. Ahmed es-Süneykî el-Hazrecî (926/1520), *Tuhfetü'l-Bârî alâ Sahîhi'l-Buhârî*, Riyad 1426, VI, 187; Emîr San'ânî, Ebû İbrâhîm İzzüddîn Muhammed (1182/1768), *et-Tenvîr Şerhu Câmi's-Sagîr*, Riyad, 1432, X, 326; Şinkîfî, Muhammed el-Hıdır el-Cekenî, *Kevserü'l-Meâni'd-Derârî fî Keşfi Hebyâ Sahîhi'l-Buhârî*, Beyrut, 1415, XII, 227; İtyûbî, Muhammed b. Ali b. Âdem b. Mûsâ el-Vellevî, *el-Bahru'l-Muhîtü's-Seccâc fî Şerhi Sahîhi'l-İmâm Müslim b. el-Haccâc*, Dammam, 1426, XXXII, 11-12.

¹⁴⁸ Ebû Dâvûd, *es-Sünen*, “Harâc”, 12. Rivayetin yer aldığı diğer kaynak için bkz: Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr*, XVII, 247.

¹⁴⁹ el-Elbânî, *Silsiletü'l-Ehâdisi's-Sahîha ve Şey'un min Fıkhîhâ ve Fevâidihâ*, Riyad, 1422, IV, 104-105.

¹⁵⁰ Ebû Dâvûd, *es-Sünen*, IV, 569 (Birinci dipnot).

de sahabî Ebû Mes'ûd'un (r.a.) günahlardan kaçınma hususundaki hassasiyetini gözler önüne sermektedir.

c. Kamu Malından Çalmanın Cehennem Azabını Gerektirdiğini

Bildiren Rivayet

حَدَّثَنِي زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ، حَدَّثَنَا هَاشِمُ بْنُ الْقَاسِمِ، حَدَّثَنَا عِكْرَمَةُ بْنُ عَمَّارٍ، قَالَ: حَدَّثَنِي سِمَاكُ الْحَنْفِيُّ أَبُو زُمَيْلٍ، قَالَ: حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَبَّاسٍ، قَالَ: حَدَّثَنِي عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ، قَالَ: لَمَّا كَانَ يَوْمَ خَيْبَرَ، أَقْبَلَ نَفَرٌ مِنْ صَحَابَةِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالُوا: فُلَانٌ شَهِيدٌ، فُلَانٌ شَهِيدٌ، حَتَّى مَرُّوا عَلَى رَجُلٍ، فَقَالُوا: فُلَانٌ شَهِيدٌ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: كَلَّا، إِنِّي رَأَيْتُهُ فِي النَّارِ فِي بُرْدَةٍ غَلَّهَا - أَوْ عَبَاءَةٍ - ثُمَّ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: يَا ابْنَ الْخَطَّابِ، أَذْهَبَ فَنَادِ فِي النَّاسِ، أَنَّهُ لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ إِلَّا الْمُؤْمِنُونَ، قَالَ: فَحَرَجْتُ فَنَادَيْتُ: أَلَا إِنَّهُ لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ إِلَّا الْمُؤْمِنُونَ.

Ebû Hayseme Züheyr b. Harb b. Şeddâd el-Hıraşî en-Nesâî' (234) > Ebü'n-Nadr Hâşim b. el-Kâsım el-Leysî el-Bağdâdî (207) > Ebû Ammâr İkrime b. Ammâr el-İclî el-Yemâmî el-Basrî (160) > Ebû Zemîl Simâk b. el-Velîd el-Hanefî el-Yemâmî (?) > Abdullâh b. Abbâs (68) > Hz. Ömer (23) isnadıyla nakledildiğine göre Hz. Ömer (r.a.) şöyle demiştir: Hayber günü olduğunda Hz. Peygamber'in (s.a.v.) ashabından bir grup gelip (ölüler arasında gezindi ve) “Falanca şehittir, falanca da şehittir” dediler. Derken (ölü bir) adama daha rastladılar ve “Falanca kimse de şehittir” dediler. Bunun üzerine Allâh Resûlü (s.a.v.) “*Bilakis, ben onu ganimet malından çalmış olduğu bir hurka - veya aba – içinde ateşte gördüm*” dedi. Daha sonra ise “*Ey İbü'l-Hattâb! Git ve insanlara, cennete mü'minlerden başkasının giremeyeceğini duyur!*” buyurdu. Bunun üzerine ben de çıktım ve “Dikkat edin! Cennete mü'minlerden başkası giremeyecektir!” dedim.¹⁵¹

Hadis kamu malından çalmanın ahirette azaba sebep olacağından bahsetmektedir. Rivayette yer alan “*Ey İbü'l-Hattâb! Git ve insanlara, cennete mü'minlerden başkasının giremeyeceğini duyur!*” ifadesi, hadiste bahsi geçen kişinin itikadi durumu ile ilgili farklı değerlendirmelerin yapılmasına sebebiyet vermiştir. Ali el-Kârî *إِلَّا الْمُؤْمِنُونَ* kavlinin ardından *الكاملون* kaydını düşerek burada yalnızca kâmil manada mü'min olanların cennete doğrudan

¹⁵¹ Müslim, *el-Câmiu's-Sahîh*, “İmân”, 48. Rivayetin yer aldığı diğer kaynaklar için bkz: Tirmizî, *el-Câmiu's-Sahîh*, “Siyer”, 21; Dârimî, *es-Sünen*, “Siyer”, 48; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, I, 330-331 (Hadis no: 203); I, 423 (Hadis no: 328); İbn Şeybe, *Müsnedü Emiri'l-Mü'minin*, s. 53; Bezzâr, *el-Müsned*, I, 310; Ebû Avâne, *el-Müsnedü'l-Muhrec*, I, 53; İbnü'l-Münzir, *el-Evsat*, XI, 52; İbn Hibbân, *es-Sahîh*, XI, 185-186. İbn Mende, *el-İmân*, II, 666.

girebileceğinin ifade edildiğini söylemiş ve İbnü'l-Melek el-Hanefî'nin (821/1418) de bu görüşte olduğunu aktarmıştır.¹⁵²

Tîbî (743/1343), لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ إِلَّا الْمُؤْمِنُونَ ifadesinin, adamın imanını değil şahadeti bağlamında sarf edildiğini ve buna göre adamın şahadet mertebesinden mahrum kalmış bir mü'min olması gerektiğini beyan etmiştir.¹⁵³ Hindistanlı alim Abdülhak ed-Dihlevî (1052/1642) burada imanın değil şahadetin nefyinin söz konusu olduğunu dile getirerek Tîbî aynı görüşü serdetme yoluna gitmiştir.¹⁵⁴ Kurtubî ise muvahhid mü'minlerin günahları sebebiyle cehenneme girip çıkabilmesinin mümkün olması ilkesinden hareketle bu hadisin, günahların kişiyi küfre sokmasının delili olamayacağını ifade etmiştir.¹⁵⁵

İbn Hübeyre (560/1165) adamın, Allâh'ın haberdar olduğunu bildiği bir fiili caiz görerek insanlardan gizlemek suretiyle icra etmesinin, iman iddiasını yalanlama manasına geldiğini dile getirmiş ve Hz. Peygamber'in de (s.a.v.) bu sebeple şahsın küfrüne hükmettiğini ileri sürmüştür.¹⁵⁶ Muasır alim Muhammed el-Emin el-Hererî (1930-2019) hadisin siyakına bakıldığında adamın imansız olduğunun anlaşıldığını, bu duruma ise şahsın *gulûl* fiilini helal görmesi ihtimalinin yanı sıra haddizatında riyakar bir münafık oluşunun da sebebiyet vermiş olabileceğinin altını çizmiştir.¹⁵⁷

d. Ganimet Malından Çalan Köle Mid'am Rivayeti

حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ، حَدَّثَنَا مُعَاوِيَةُ بْنُ عَمْرٍو، حَدَّثَنَا أَبُو إِسْحَاقَ، عَنْ مَالِكِ بْنِ أَنَسٍ، قَالَ: حَدَّثَنِي ثَوْرٌ، قَالَ: حَدَّثَنِي سَالِمٌ، مَوْلَى ابْنِ مُطِيعٍ، أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، يَقُولُ: افْتَتَحْنَا خَيْبَرَ، وَلَمْ نَعْنَمْ ذَهَبًا وَلَا فِضَّةً، إِنَّمَا غَنِمْنَا الْبَقَرَ وَالْإِبِلَ وَالْمَتَاعَ وَالْحَوَائِطَ، ثُمَّ أَنْصَرَفْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى وَاوِي الْقُرَى، وَمَعَهُ عَبْدٌ لَهُ يُقَالُ لَهُ مِدْعَمٌ، أَهْدَاهُ لَهُ أَحَدُ بَنِي الضَّبَّابِ، فَبَيْنَمَا هُوَ يَحْطُ رَحْلَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذْ جَاءَهُ سَهْمٌ عَائِرٌ، حَتَّى أَصَابَ ذَلِكَ الْعَبْدَ، فَقَالَ النَّاسُ: هَنِيئًا لَهُ الشَّهَادَةُ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: بَلْ، وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ، إِنَّ الشَّمْلَةَ الَّتِي أَصَابَهَا يَوْمَ خَيْبَرَ مِنَ الْمَعَانِمِ، لَمْ تُصِبْهَا الْمَقَاسِمُ، لَتَشْتَعِلَ عَلَيْهِ نَارًا فَجَاءَ رَجُلٌ جِينٌ سَمِعَ ذَلِكَ مِنَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِشِرَاكِ أَوْ

¹⁵² Ali el-Kârî, *Mirkâtü'l-Mefâtiḥ*, VI, 2603-2604.

¹⁵³ Tîbî, Ebû Muhammed Şerefüddîn Hüseyin b. Abdillâh b. Muhammed (743/1343), *el-Kâşif an Hakâiki's-Sünen*, Riyad, 1417, IX, 2780.

¹⁵⁴ Dihlevî, Ebü'l-Mecd Abdülhak b. Seyfiddin b. Sa'dillâh (1052/1642), *Lema'âtü't-Tenkîh fî Şerhi Mişkâti'l-Mesâbih*, Dımaşk, 1435, VII, 98.

¹⁵⁵ İtyûbî, *el-Bahru'l-Muhîṭ*, III, 374.

¹⁵⁶ İbn Hübeyre, *el-İfsâḥ an Meâni's-Sihâh*, Riyad, 1417, I, 202.

¹⁵⁷ Muhammed el-Emin b. Abdillâh b. Yûsuf el-Hererî el-Ürmî (1930-2019), *el-Kevkebü'l-Vehhâc ve'r-Ravzü'l-Behhâc fî Şerhi Sahîhi Müslim b. el-Haccâc*, Beyrut, 1430, III, 184.

بِشِرَاكَيْنِ، فَقَالَ: هَذَا شَيْءٌ كُنْتُ أَصَبْتُهُ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: شِرَاكٌ - أَوْ شِرَاكَانِ - مِنْ نَارٍ.

Ebû Ca'fer Abdullâh b. Muhammed b. Abdillâh el-Müsnedî el-Cu'fî (229) > Ebû Amr Muâviye b. Amr b. Mühelleb el-Bağdâdî el-Ezdî (214) > Ebû İshâk İbrâhîm b. Muhammed b. el-Hâris el-Fezârî (188) > Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes b. Mâlik el-Asbahî (179) > Sevr b. Zeyd ed-Deylî el-Medenî (135) > Ebü'l-Gays Sâlim el-Medenî Mevlâ Abdillâh b. Müti' el-Adevî (?) > Ebû Hüreyre (r.a.) (58) isnadıyla nakledildiğine göre Ebû Hüreyre (r.a.) şöyle demiştir: Biz Hayber'i fethettik, ganimet olarak ne altın ne de gümüş elde edebildik. Ancak inek, deve, (birtakım) eşyalar ve bahçeler iğtinam ettik. Sonra Allâh Resûlü (s.a.v.) ile birlikte, yanında Dıbâb oğullarından birinin kendisine hediye etmiş olduğu Mid'am denilen bir köle varken Vâdi'l-Kurâ'ya gittik. Köle Allâh Resûlü'nün (s.a.v.) (bineğinin) semerini indirirken kendisine serseri bir ok isabet etti (ve ölümüne sebep oldu). İnsanlar “Şehâdeti mübarek olsun” dediler. Bunun üzerine Allâh Resûlü (s.a.v.) “*Bilakis, canım elinde olana yemin olsun ki Hayber günü taksim edilmemiş ganimet malları arasından aldığı pelerin, onun üzerinde ateşlenmiş vaziyette yanmaktadır*” buyurdu. Daha sonra bir adam, Allâh Resûlü'nden (s.a.v.) bu sözleri işitince bir veya iki bağcık getirip “Bu, (taksiminden evvel ganimet malları arasından) aldığım (şeydir)” dedi. Allâh Resûlü (s.a.v.) ise “*Ateşten bir yahut iki bağcık...*” buyurdu.¹⁵⁸

Bu hadiste, kamu malı hırsızlığının ahirette azap görmeye sebep olacağından bahsedilmektedir. Rivayette adı geçen Mid'am, Hz. Peygamber'e (s.a.v.) hediye edilmiş kölelerden biridir.¹⁵⁹ Allâh Resûlü'nün (s.a.v.) onu azat edip etmediği hususu ihtilaflıdır.¹⁶⁰ Hadisenin cereyan ettiği Vâdi'l-Kurâ ise Medine yakınlarındaki bir beldenin adıdır.¹⁶¹

Sahabe, Mid'am hakkında “Şehâdeti mübarek olsun” sözünü Hz. Peygamber'in (s.a.v.) hizmetinde vefat etmiş bulunmasından ötürü sarf etmiştir. Ancak gizliden işlemiş olduğu hırsızlık cürmü onun doğrudan cennete gitmesine engel teşkil etmiştir. Hz.

¹⁵⁸ Buhârî, *el-Câmü's-Sahîh*, “Megâzî”, 40. Rivayetin yer aldığı diğer kaynaklar için bkz: Buhârî, *el-Câmü's-Sahîh*, “Eymân”, 33; Müslim, *el-Câmiu's-Sahîh*, “İmân”, 183; Ebû Dâvûd, *es-Sünen*, “Cihâd”, 142; Nesâî, *es-Sünen*, “Eymân”, 37; Mâlik b. Enes, *el-Muvatta'*, “Cihâd”, 25; Fezârî, *es-Siyer*, s. 239; Şâfiî, *es-Sünenü'l-Me'sûre*, s. 435; İbn Sa'd, Ebû Abdillâh Muhammed (230/845), *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, Beyrut, 1410, I, 386; İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, VI, 526.

¹⁵⁹ Karakuş, Züleyha, *Hz. Peygamber'in Köle ve Cariyeleri*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2020, 52.

¹⁶⁰ Kirmânî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn b. Muhammed b. Yûsuf b. Ali (786/1384), *el-Kevâkibü'd-Derârî fî Şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, Beyrut, 1356, XVI, 108; Birmâvî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Abdiddâim b. Mûsâ en-Nuaymî el-Askalânî (831/1428), *el-Lâmiü's-Sabîh bi Şerhi'l-Câmü's-Sahîh*, Suriye, 1433, XI, 279-280.

¹⁶¹ Birmâvî, *el-Lâmiü's-Sabîh*, XI, 279; Aynî, Ebû Muhammed (Ebü's-Senâ) Bedrüddîn Mahmud b. Ahmed (855/1451), *Umdetü'l-Kârî fî Şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, Beyrut, t.y, XVII, 254.

Peygamber'in (s.a.v.) işlenen günahı insanlara izhar etmesi, kamu malı hırsızlığından caydırma maksatlıdır.

Hz. Peygamber (s.a.v.) "...*ganimetlerin arasından aldığı pelerin, üzerinde ateşlenmiş vaziyette yanmaktadır*" sözüyle Mid'am'ın ahirette göreceği azabı haber vermiş olabileceği gibi o an itibarıyla kabirde gördüğü azaptan söz etmiş de olabilir. İkinci durumda rivayet kabir azabının mevcudiyetine delil teşkil eden hadislerden biri sayılır.

e. Kamu Malından Çalan Kirkire Adındaki Adamdan Bahseden

Rivayet

حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ عَمْرِو، عَنْ سَالِمِ بْنِ أَبِي الْجَعْدِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو قَالَ: كَانَ عَلَى ثَقَلِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، رَجُلٌ يُقَالُ لَهُ كِرْكِرَةُ، فَمَاتَ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: هُوَ فِي النَّارِ، فَذَهَبُوا يَنْظُرُونَ إِلَيْهِ، فَوَجَدُوا عَبَاءَةً قَدْ غَلَّهَا.

Ebü'l-Hasen Ali b. el-Medîni es-Sa'dî (234) > Ebû Muhammed Süfyân b. Uyeyne b. Meymûn el-Hilâli (198) > Ebû Muhammed Amr b. Dînâr el-Mekkî el-Cumahî (126) > Sâlim b. Ebi'l-Ca'd el-Eşcaî (97) > Abdullâh b. Amr b. el-Âs (r.a.) (65) isnadıyla nakledildiğine göre Abdullâh b. Amr (r.a.) şöyle demiştir: Hz. Peygamber'in (s.a.v.) taşıma işlerinden mesul, kendisine Kirkire denilen bir kimse vardı. Bu zat öldü. Allâh Resûlü (s.a.v.) kendisi hakkında "O cehennemdedir" buyurdu. Bunun üzerine (orada bulunan sahâbîler) o şahsa bakmaya gittiler ve (yanında), kamu malından çalmış olduğu bir aba buldular.¹⁶²

Kamu malından çalmanın azaba yol açacağını haber veren rivayetlerden biri de budur. Hadiste adı geçen Kirkire en-Nûbî, Hz. Peygamber'e (s.a.v.) hediye edilen kölelerden biridir.¹⁶³ Adının Kerkere şeklinde okunması daha yaygındır.¹⁶⁴

İlk bakışta bu hadis ile Mid'am hadisinin benzerlikleri sebebiyle aynı olaydan bahsettiği düşünülebilir. Oysa hadiseler arasında bazı benzerlikler bulunsa da birtakım önemli farklılıklar da söz konusudur.

Benzerliklere bakılacak olursa her iki rivayette de kamu malından aşırma suçu işleyen köle bir adamdan bahsedilmektedir. Burada sunmuş olduğumuz Buhârî rivayetinin metninde

¹⁶² Buhârî, *el-Câmü's-Sahîh*, "Cihâd", 188. Rivayetin yer aldığı diğer kaynaklar için bkz: İbn Mâce, *es-Sünen*, "Cihâd", 34; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XI, 32 (Hadis no: 6493); Abdürrezzâk, *el-Musannef*, V, 245; Saîd b. Mansûr, Ebû Osmân Saîd b. Mansûr b. Şu'be el-Horasânî (227/842), *es-Sünen*, Hindistan, 1403, II, 312; Ebû Nuaym, *Ma'rifetü's-Sahâbe*, V, 2416; Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, IX, 171; Beyhakî, *es-Sünenü's-Sagîr*, Karaçi, 1410, III, 398.

¹⁶³ Karakuş, *Hz. Peygamber'in Köle ve Cariyeleri*, 50.

¹⁶⁴ Ali el-Kârî, *Mirkâtü'l-Mefâtih*, VI, 2583.

Kirkire hakkında bu bilgi sarahaten ifade edilmemekte, ancak kaynaklar bu durumu açıkça beyan etmektedir.¹⁶⁵ Yine her iki rivayet de olayın Hayber Savaşı'nın yapıldığı dönemde gerçekleştiğini dile getirmektedir. Adı geçen Mid'am ve Kirkire'nin siyahi olduğu bilgisi de bu benzerliklerden sayılabilir.¹⁶⁶

Ancak rivayetler arasında bulunan bu benzerliklerin yanı sıra bazı mühim farklılıklar da söz konusudur. Bir kere Mid'am Hz. Peygamber'e (s.a.v.) Rifâa b. Zeyd el-Cüzâmî veya Fevre b. Ömer el-Cüzâmî tarafından hediye edilmişken, Kirkire'yi Allâh Resûlü'ne (s.a.v.) Yemâme emiri Hevze b. Ali hediye etmiştir.¹⁶⁷

Rivayetler, hadisenin yaşandığı yer ve yaşanma şekli bakımından da farklılık arz etmektedir. Mid'am rivayeti vakanın Medine yakınlarındaki Vâdi'l-Kurâ beldesinde gerçekleştiğini ifade ederken, Kirkire hadisi olayı mekan vermeden hikaye etmektedir. Rivayet metinlerine bakıldığında Mid'am'ın kendisine isabet eden bir ok vesilesi ile bir düşman tarafından öldürüldüğü, Kirkire'nin ise eceliyle öldüğü anlaşılmaktadır. Bunlara ilaveten çalınan şey hususunda da Mid'am hadisi örtü ve pelerin manalarına gelen *şemle* tabirini kullanırken, Kirkire rivayeti aşırılan eşyanın bir aba olduğunu ortaya koymaktadır.

Hz. Peygamber'in (s.a.v.) köle ve cariyeleri hakkında tez çalışması yapan Züleyha Karakuş bu iki zatı ayrı başlıklar altında farklı kimseler olarak anlatmıştır.¹⁶⁸ İbn Hacer de saydığımız sebeplerden bir kısmını dile getirerek bu rivayetlerin iki ayrı hadiseden bahseden farklı hadisler olduğunu söylemiştir.¹⁶⁹ Böylece Mid'am ve Kirkire'nin ayrı kimseler olduğu ve rivayetlerin de başka hadiselerden söz ettiği gerçeği tebellür etmektedir.

f. Hakkı Bulunmayan Araziden Toprak Aşırmanın Ahiretteki Cezasından Bahseden Rivayet

حَدَّثَنِي زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ، حَدَّثَنَا جَرِيرٌ، عَنْ سُهَيْلٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَا يَأْخُذُ أَحَدٌ شِبْرًا مِنَ الْأَرْضِ بِغَيْرِ حَقِّهِ، إِلَّا طَوَّقَهُ اللَّهُ إِلَى سَبْعِ أَرْضِينَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ.

Ebû Hayseme Züheyr b. Harb b. Şeddâd el-Hıraşî en-Nesâî' (234) > Ebû Abdillâh Cerîr b. Abdilhamîd b. Cerîr (Yezîd) ed-Dabbî er-Râzî (188) > Ebû Yezîd Süheyl b. Ebî Sâlih

¹⁶⁵ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, I, 386; İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, VII, 490.

¹⁶⁶ Ebû Dâvûd, *es-Sünen*, "Cihâd", 142; Vâkîdî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer b. Vâkîd el-Eslemî el-Medenî (207/823), *el-Megâzî*, Beyrut, 1409, II, 681; İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, VI, 187; Kastallânî, *İrşâdü's-Sârî*, V, 182; VI, 373.

¹⁶⁷ İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, VII, 490; Karakuş, *Hz. Peygamber'in Köle ve Cariyeleri*, 50, 52.

¹⁶⁸ Mezkûr şahıslar hakkında detaylı bilgi için bkz: Karakuş, *Hz. Peygamber'in Köle ve Cariyeleri*, 50, 52.

¹⁶⁹ İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, VII, 489-490.

Zekvân b. Abdillâh el-Medenî (138) > Ebû Sâlih Zekvân b. Abdillâh es-Semmân et-Teymî (101) > Ebû Hüreyre (r.a.) (58) isnadıyla nakledildiğine göre Allâh Resûlü (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “*Allâh, üzerinde (mülkiyet) hakkı bulunmayan bir araziden (gasp ve hırsızlık gibi gayrimeşru bir yolla) bir karış alan kimsenin boynuna, kıyamet günü o arazinin yedi mislini dolayacaktır.*”¹⁷⁰

Hadis, bir araziden bir karış kadar bile olsa gayrimeşru bir yol ile edinilmesinin kıyamet günündeki cezasını beyan etmektedir. Kamu malına ait bir araziden çalma işi de elbette bu kapsama girmektedir. Konuya dair varid olan rivayetlerin bazılarında ,¹⁷¹ سرق bazılarında ise buna ilaveten غل fiilinin de geçiyor olması¹⁷² bu bilgiyi teyit etmektedir. Biz o rivayetler yerine bu hadisi sunmayı, hem sıhhat yönüyle daha kuvvetli hem de mana bakımından daha kapsayıcı olması hasebiyle tercih ettik.

g. Gulûl Ayetinin Nüzûl Sebebinin Açıklayan Rivayet

حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ بْنُ زِيَادٍ، عَنْ خُصَيْفِ قَالَ: حَدَّثَنَا مِقْسَمٌ، قَالَ: قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: نَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ {وَمَا كَانَ لِنَبِيِّ أَنْ يُغْلَ} فِي قَطِيفَةٍ حَمْرَاءَ افْتَقَدَتْ يَوْمَ بَدْرٍ. فَقَالَ بَعْضُ النَّاسِ: لَعَلَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَخَذَهَا، فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى: {مَا كَانَ لِنَبِيِّ أَنْ يُغْلَ}.

Ebû Recâ' Kuteybe b. Sâid b. Cemîl es-Sekafî (240) > Ebû Bişr (Ebû Ubeyde) Abdülvâhid b. Ziyâd el-Abdî el-Basrî (176) > Ebû Avn Husayf b. Abdirrahmân el-Cezerî el-Harrânî (137) > Ebû'l-Kâsım (Ebû'l-Abbâs) Miksem b. Bücre (Necde) (101) > Abdullâh b. Abbâs (r.a.) (68) isnadıyla nakledildiğine göre Abdullâh b. Abbâs (r.a.) şöyle demiştir: “*Hiçbir peygamberin kamu malından çalması söz konusu olamaz...*” ayeti Bedir günü (ganimetler arasında yer alıp) kaybedilen kırmızı bir kadife kumaş hakkında inmiştir. Zira

¹⁷⁰ Müslim, *el-Câmiu 's-Sahîh*, “Müsâkât”, 141. Rivayetinin yer aldığı diğer kaynaklar için bkz: Buhârî, *el-Câmiu 's-Sahîh*, “Mezâlim”, 14; “Bed'ü'l-Halk”, 2; Müslim, *el-Câmiu 's-Sahîh*, “Müsâkât”, 137, 138, 139, 140; Dârimî, *es-Sünen*, “Büyü”, 64; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsne'd*, III, 173 (Hadis no: 1628), 182 (Hadis no: 1639), 182-183 (Hadis no: 1640), 183 (Hadis no: 1641), 184 (Hadis no: 1643), 186 (Hadis no: 1646); XV, 7 (Hadis no: 9019); Humeydî, *el-Müsne'd*, I, 195; İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, IV, 449î-450; Abd b. Humeyd, Ebû Muhammed Abd b. Humeyd b. Nasr el-Kissî (el-Keşşî) (249/863-64), *el-Müntehab min Müsne'di Abd b. Humeyd*, Kâhire, 1408, s. 66; Bezzâr, *el-Müsne'd*, IV, 81, 87, 89; XII, 272; XV, 93, 156, 237; XVI, 45; Ebû Ya'lâ, *el-Müsne'd*, II, 249-255; Ebû Avâne, *el-Müsne'dü 'l-Muhrec*, III, 414-416.

¹⁷¹ Abdürrezzâk, *el-Musannef*, X, 114; İbn Ebî Âsım, *el-Âhâd ve 'l-Mesânî*, I, 180; İbnü'l-Cârûd, *el-Müntekâ*, s. 254; Taberânî, *el-Mu'cemü 'l-Kebîr*, I, 149; XXII, 270.

¹⁷² Taberî, *Tehzîbü 'l-Âsâr (Müsne'dü Ali)*, III, 181; Dülâbî, Ebû Bişr Muhammed b. Ahmed b. Hammâd el-Verrâk (310/923), *el-Künâ ve 'l-Esmâ*, Beyrut, 1421, I, 410; Taberânî, *el-Mu'cemü 'l-Evsat*, VI, 45; Ebû Nuaym, *Ma'rifetü 's-Sahâbe*, I, 320.

insanlardan bazıları “Belki de onu Allâh Resûlü (s.a.v.) almıştır” dedi. Bunun üzerine Yüce Allâh “*Hiçbir peygamberin kamu malından çalması söz konusu olamaz...*” ayetini indirdi.¹⁷³

Hadis, Âl-i İmrân suresinin 161. ayetinin nüzul sebebini ortaya koyan bir hadiseden bahsetmektedir. Bahse konu ayetin metni ve meali tam olarak şu şekildedir:

وَمَا كَانَ لِنَبِيِّ أَنْ يَعْلَمَ وَمَنْ يَعْلَمَ يَأْتِ بِمَا غَلَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ثُمَّ تُوَفَّى كُلُّ نَفْسٍ مَا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ.

“*Hiçbir peygamberin kamu malından çalması söz konusu olamaz. Kim kamu malından çalarsa kıyamet günü çalmış olduğu şeyi (boynuna yüklenerek) getirir. Sonra da herkese kazandığının karşılığı tastamam ödenir ve onlara haksızlık da edilmez.*”

Sunmuş olduğumuz rivayetin sened zincirinde yer alan Ebû Avn Husayf b. Abdirrahmân’ın rivayete ait tüm tariklerde hadisi Miksem b. Bücre’den aktarmada tek kalmış olması sebebiyle rivayet *garîb* durumdadır. Onun güvenilirlik durumu tartışmalıdır. Ahmed b. Hanbel’in, hakkında *leyse bi hüccce*,¹⁷⁴ *leyse bi kavî*,¹⁷⁵ *daîfü’l-hadîs*, *leyse bi zâk* ve *muztaribü’l-hadîs*¹⁷⁶ tabirlerini kullandığı nakledilmiştir.¹⁷⁷ Yahyâ b. Maîn’den (233/848) ise *sâlih*,¹⁷⁸ *leyse bihî be’s*¹⁷⁹ ve *sika* tabirleri rivayet edilmiştir. Nesâî *leyse bi kavî* ve *sâlih* olduğunu dile getirirken Ebû Hâtim (277/890) *seyyiü’l-hıfz*¹⁸⁰ ve *sâlih* olup rivayet ettiği hadisleri karıştırabildiğine dikkat çekmiştir.¹⁸¹

¹⁷³ Tirmizî, *el-Câmiu’s-Sahîh*, “Tefsîr”, 4. Rivayetin yer aldığı diğer kaynaklar için bkz: Ebû Dâvûd, *es-Sünen*, “Hurûf”, 1; Fezârî, *es-Siyer*, s. 232-233; Ebû Ya’lâ, *el-Müsned*, IV, 327; V, 60; Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, VII, 348-350; İbnü’l-Münzir, *et-Tefsîr*, Medine, 1423, II, 470-471; İbnü’l-Münzir, *el-Evsat*, XI, 49-50; Tahâvî, *Şerhu Müşkili’l-Âsâr*, XIV, 249; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîrü’l-Kur’âni’l-Azîm*, Suudi Arabistan, 1419, III, 803; Taberânî, *el-Mu’cemü’l-Kebîr*, XI, 364.

¹⁷⁴ *Leyse bi hüccce*: Cerhin, Zehebî ve Irâkî’ye göre beşinci, Sehâvî’ye göre altıncı mertebesinde bulunan bir ravi hakkında kullanılan bir sîga. Böyle bir ravinin rivayet ettiği hadis, başka bir senedinin olup olmadığını araştırmak ve ona göre değerlendirmek üzere yani *i’tibâr* için alınır (Aydınlı, *Hadis Istılahları*, s. 163).

¹⁷⁵ *Leyse bi kavî*: Zehebî, Irâkî ve Sehâvî’ye göre “*leyse bi hüccce*” manasındadır (Aydınlı, *Hadis Istılahları*, s. 163).

¹⁷⁶ *Muztaribü’l-hadîs*: Cerhin, Irâkî’ye göre dördüncü, Sehâvî’ye göre beşinci mertebesinde bulunan bir ravi hakkında kullanılan bir sîga. Böyle bir ravinin rivayet ettiği hadis, başka bir senedinin olup olmadığını araştırmak ve ona göre değerlendirmek üzere yani *i’tibâr* için alınır (Aydınlı, *Hadis Istılahları*, s. 242).

¹⁷⁷ Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, VIII, 258-259; Moğultay, *İkmâlü Tehzîbi’l-Kemâl*, IV, 192; Ebû’l-Meâtî en-Nûrî – Ahmed Abdürrezzâk İd – Mahmûd Muhammed Halîl. *Mevsûatü Akvâli’l-İmâm Ahmed b. Hanbel fî Ricâli’l-Hadîs ve İlelih*, Beyrut, 1417, I, 340.

¹⁷⁸ *Sâlih*: Aliyyü’l-Kârî’ye göre ta’dîlin beşinci mertebesinde bulunan bir ravi hakkında kullanılan bir sîga. Böyle bir ravinin rivayet ettiği hadis yazılır ve incelenir (Aydınlı, *Hadis Istılahları*, s. 271).

¹⁷⁹ *Leyse bihî be’s*: Ta’dîlin, Zehebî ve Irâkî’ye göre üçüncü, Sehâvî’ye göre beşinci mertebesinde bulunan bir ravi hakkında kullanılan bir sîga. Böyle bir ravinin rivayet ettiği hadis, yazılır ve araştırılır/incelenir (Aydınlı, *Hadis Istılahları*, s. 163).

¹⁸⁰ *Seyyiü’l-hıfz*: 1. Cerhin Zehebî ve Irâkî’ye göre beşinci, Sehâvî’ye göre altıncı mertebesinde bulunan bir ravi hakkında kullanılan bir sîga. Böyle bir ravinin rivayet ettiği hadis, başka bir senedinin olup olmadığını araştırmak ve ona göre değerlendirmek üzere yani *i’tibâr* için alınır. 2. Hafızasının zayıflığından dolayı hadis

Fesevî (277/890) ve İbn Hırâş (283/893) kendisiyle alakalı *lâ be'se bih* tabirini kullanmış, Yahyâ b. Saîd el-Kattân (198/813) bir rivayete göre *zayıf* sayarken, bir başka rivayete göre onun Kûfe'deki rivayetlerini terk etmiş ancak sonraki dönemlere ait hadislerini yazmıştır.¹⁸² Dârekutnî ve Berkânî (425/1034) rivayetlerinin *i'tibâr* için alınabileceğini söylemiş, İbn Huzeyme (311/924) ve Beyhakî (458/1066) ise hadisi ile *ihdicâc* edilemeyeceğini açıklamıştır.¹⁸³

İclî (261/875), Ebû Zür'a (264/878), İbn Şâhîn (385/996), Hâkim en-Nîsâbûrî ve İbn Halfûn (636/1239), Husayf'ı *sika* görürken, Sâcî (307/920) *sadûk* olduğunu dile getirmiş, İbn Hacer de hakkında *sadûk* ve *seyyü'l-hıfz* tabirlerini kullanmış ve ömrünün son döneminde ihtilâta uğradığına işaret etmiştir.¹⁸⁴ Zehebî ise rivayetlerinin *hasen* seviyesinde kabul edileceğini kaydetmiştir.¹⁸⁵

Husayf hakkında geniş bir açıklama yapan İbn Hibbân muhaddislerden bir kısmının onu terk ettiğini, diğer bir kısmının ise rivayetiyle *ihdicâc* ettiğini dile getirmiş, çokça hata yapmasına ve meşhur ravilerden mütâbaatı bulunmayan hadisler aktarmasına rağmen sâlih, fakih ve âbid bir zat olduğunu belirtmiş, devamında ise *sadûk* olduğunu açıklayarak *sika* ravilere muvâfakat eden rivayetlerinin kabul edilmesinin, mutâbaatı bulunmayan rivayetlerinin ise terk edilmesinin isabetli olacağını altını çizmiştir.¹⁸⁶

Bize göre tüm bu açıklamalardan anlaşılan, Husayf b. Abdirrahmân'ın mutlak bir değerlendirmeye *sika* veya *zayıf* sayılmayacağı ve *sika* ravilerin rivayetlerine muhalefeti söz konusu olmadığında da hadisini *hasen* kabul etmenin yerinde olacağı hususudur.

İncelediğimiz rivayetin senedinde yer alan Ebû'l-Kâsım Miksem b. Bücre'yi İbn Şâhîn, Ahmed b. Sâlih et-Taberî (248/862), Fesevî ve İclî tevsik etmişlerdir.¹⁸⁷ İbn Hacer ise *sadûk* olup irsâle başvurduğunu söylemiş ve İbn Sa'd'ın (230/845) onu delilsiz şekilde taz'if ettiğine dikkat çekmiştir.¹⁸⁸ Ebû Hâtim onun hakkında *sâlihu'l-hadîs* ve *lâ be'se bih*

rivayetinde doğruları yanlışlarına eşit veya yanlışlarından az olan raviye verilen isim (Aydınlı, *Hadis İstılahları*, s. 276).

¹⁸¹ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, VIII, 259.

¹⁸² Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, VI, 145; Moğultay, *İkmâlü Tehzîbi'l-Kemâl*, IV, 191-194.

¹⁸³ Moğultay, *İkmâlü Tehzîbi'l-Kemâl*, IV, 192-193; Ebû'l-Meâtî, *el-Câmi'*, I, 217.

¹⁸⁴ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, VIII, 259; Moğultay, *İkmâlü Tehzîbi'l-Kemâl*, IV, 192-194; İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, s. 193.

¹⁸⁵ Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, VI, 146.

¹⁸⁶ İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, I, 287; Moğultay, *İkmâlü Tehzîbi'l-Kemâl*, IV, 195.

¹⁸⁷ Moğultay, *İkmâlü Tehzîbi'l-Kemâl*, XI, 349; Ebû'l-Meâtî, *el-Câmi'*, III, 164.

¹⁸⁸ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, s. 193; Vassâbî, Ebû Amr Nürüddîn b. Ali b. Abdillâh, *Tuhfetü'l-Lebîb bi Men Tekelleme fihim el-Hâfiz b. Hacer mine'r-Ruvât fi Gayri't-Takrîb*, Mansure, 1431, II, 102.

ifadelerini kullanmıştır.¹⁸⁹ Zehebî *sadûk* olduğunu ifade ederken¹⁹⁰ muasır alimler Şuayb el-Arnaût ve Beşşâr Avvâd Ma'rûf *sadûk* bir ravi olup hadisin de *hasen* sayılması gerektiğinin altını çizmiştir.¹⁹¹ Böylece Miksem'in senedinde yer aldığı rivayetler için de *hasen* hükmü vermenin isabetli olduğunu açıklamak yerinde olacaktır.

Mezkûr değerlendirmelere ilaveten Taberânî'nin (360/971) mu'cemleri de dahil olmak üzere farklı kaynaklarda yer alan şu rivayet bu hadisin şâhidi sayılabilir:

“...Münafıklar Hz. Peygamber'i (s.a.v.) ganimetten bir şey (aşırma) hususunda itham ettiler ve Allâh “*Hiçbir peygamberin kamu malından çalması söz konusu olamaz...*” ayetini indirdi.”¹⁹²

Ele alıp incelediğimiz rivayet hakkında Tirmizî *hasen-garîb* hükmü vermiştir.¹⁹³ Şuayb el-Arnaût ise isnadın Husayf sebebiyle *zayıf* olduğunu ancak yukarıda zikrettiğimiz hadis ile Abdullâh b. Abbâs'tan nakledilen “(Bu ayet ile) ‘Hiçbir peygamberin ashâbı tarafından (kamu malından aşırma hususunda) itham edilmesi olacak şey değildir’ (manası kastedilmektedir)” rivayetinin¹⁹⁴ mevcudiyetini delil getirerek hadisin *sahih li gayrihi* mertebesine çıktığını ifade etmiştir.¹⁹⁵

el-Arnaût ilgili rivayetlerin senedlerinin *sika* ravilerden müteşekkil olduğunun da altını çizmiştir. Oysa şâhid gösterip *sahih* saydığı ilk nakil olan “...Münafıklar Hz. Peygamber'i (s.a.v.) ganimetten bir şey (aşırma) hususunda itham ettiler ve Allâh ‘*Hiçbir peygamberin kamu malından çalması söz konusu olamaz...*’ ayetini indirdi” rivayetine ait tüm senedlerde Muhammed b. Ahmed b. Yezîd en-Nursî bulunmaktadır ki kendisi, hakkında cerh-ta'dil vaki olmamış bir kimsedir. el-Elbânî ve Ebü't-Tayyib Mansûrî de onun *mechûl* bir ravi olduğunu ifade etmiştir.¹⁹⁶ el-Arnaût'un dile getirdiği öteki rivayet olan Abdullâh b. Abbâs naklinin senedi ise kendisinin de ifade ettiği gibi *sika* ravilerden oluşmaktadır.

¹⁸⁹ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXVIII, 463.

¹⁹⁰ Zehebî, *el-Kâşif fi Ma'rifeti men lehu Rivâye fi'l-Kütübi's-Sitte*, Cidde, 1413, II, 675.

¹⁹¹ Şuayb el-Arnaût – Beşşâr Avvâd Ma'rûf. *Tahrîru Takrîbi't-Tehzîb*, Beyrut, 1417, III, 414.

¹⁹² Taberânî, *el-Mu'cemü's-Sagîr*, Beyrut, 1405, II, 73; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Evsat*, V, 279; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr*, XI, 101; Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, Beyrut, 1417, IX, 454; Vâhidî, Ebü'l-Hasen Ali b. Ahmed b. Muhammed en-Nisâbûrî (468/1076), *Esbâbü'n-Nüzûl*, Dammam, 1412, s. 127.

¹⁹³ Tirmizî, *el-Câmiu's-Sahîh*, V, 230.

¹⁹⁴ Heysemî, Nûruddîn Ali b. Ebî Bekir b. Süleymân (807/1405), *Keşfü'l-Estâr an Zevâidi'l-Bezzâr*, Beyrut, 1399, III, 43-44.

¹⁹⁵ Ebû Dâvûd, *es-Sünen*, VI, 100 (Birinci dipnot).

¹⁹⁶ Ebü't-Tayyib Mansûrî Nâyif b. Salâh, *İrşâdü'l-Kâsî ve'd-Dânî ilâ Terâcimi Şüyûhi't-Taberânî*, Riyad, tsz.

Netice itibarıyla ortaya koyulan bilgiler, bu rivayetin aslı itibarıyla *hasen* olup şahidlerin desteğiyle *sahih li gayrihi* seviyesine çıktığını göstermektedir.

2. Hasen Rivayetler

a. Kamu Malından Aşırılan Değersiz Bir Şeyin Bile Azaba Sebep Olacağını Ortaya Koyan Rivayet

حَدَّثَنَا عَتَّابُ بْنُ زِيَادٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ يَعْنِي ابْنَ مُبَارَكٍ، أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ شَوَدَبٍ، قَالَ: حَدَّثَنِي عَامِرُ بْنُ عَبْدِ الْوَاحِدِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ بُرَيْدَةَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو بْنِ الْعَاصِ، قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا أَرَادَ أَنْ يَفْسِمَ غَنِيمَةً أَمَرَ بِلَالًا رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ، فَتَأَدَّى ثَلَاثًا، فَأَتَى رَجُلٌ بِرِمَامٍ مِنْ شَعْرِ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، بَعْدَ أَنْ فَسَمَ الْغَنِيمَةَ، فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، هَذِهِ مِنْ غَنِيمَةٍ كُنْتُ أَصَبْتُهَا، قَالَ: "أَمَا سَمِعْتَ بِلَالًا يُنَادِي ثَلَاثًا؟" قَالَ: نَعَمْ، قَالَ: "فَمَا مَنَعَكَ أَنْ تَأْتِنِي بِهِ؟" فَأَعْتَلَّ لَهُ، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "إِنِّي لَنْ أَقْبَلَهُ حَتَّى تَكُونَ أَنْتَ الَّذِي تُؤَافِينِي بِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ".

Ebû Amr Attâb b. Ziyâd el-Horasânî el-Mervezî (212) > Ebû Abdirrahmân Abdullâh b. Mübârek b. Vâzih el-Hanzalî el-Mervezî (181) > Ebû Abdirrahmân Abdullâh b. Şevzeb el-Horasânî el-Belhî (156) > Âmir b. Abdilvâhid el-Ahvel el-Basrî (?) > Ebû Sehl Abdullâh b. Büreyde b. el-Husayb el-Eslemî el-Mervezî (115) > Abdullâh b. Amr b. el-Âs (r.a.) (65) isnadıyla nakledildiğine göre Abdullâh b. Amr (r.a.) şöyle demiştir: Allâh Resûlü (s.a.v.) ganimeti taksim etmek istediği zaman Bilâl'e emreder, o da insanlara (yanlarında bulunan ganimet mallarını huzura getirmeleri) için üç kez seslenirdi. (Bir savaş sonrası) adamın biri kıldan yapılmış bir yuları, ganimeti taksim ettikten sonra Hz. Peygamber'e (s.a.v.) getirdi ve "Ey Allâh'ın Resûlü (s.a.v.), bu ganimet malındandır, onu ganimetlerin içinden almıştım" dedi. Hz. Peygamber (s.a.v.) "Üç kez seslenirken Bilâl'i işitmedin mi?" buyurdu. Adam "Evet (duydum)" dedi. Hz. Peygamber (s.a.v.) "Şu halde onu getirmene ne mani oldu?" dedi. Adam özür beyan etti. Hz. Peygamber (s.a.v.) ise "Onu (şimdi geri vermeni) asla kabul etmeyeceğim ve sen bana onu kıyamet günü getireceksin" buyurdu.¹⁹⁷

Hadisin senedinde yer alan Âmir b. Abdilvâhid el-Ahvel haricindeki raviler *sikadır*. Âmir el-Ahvel için farklı değerlendirmeler yapılmıştır. Yahyâ b. Maîn, Ebû Hâtim, İbn

¹⁹⁷ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, II, 673-674, (Hadis no: 6996). Rivayetin yer aldığı diğer kaynaklar için bkz: Ebû Dâvûd, *es-Sünen*, "Cihâd", 142; Fezârî, *es-Siyer*, s. 234; İbnü'l-Münzir, *el-Evsat*, XI, 62-63; İbn Hibbân, *es-Sahîh*, XI, 138, 197; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Evsat*, VII, 79; Taberânî, *Müsnedü's-Şâmiyyîn*, Beyrut, 1405, II, 249; Hâkim, *el-Müstedrek*, II, 138; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, VI, 133; Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, VI, 480, 527; VIII, 559; IX, 174; Beyhakî, *es-Sünenü's-Sagîr*, III, 377.

Hibbân, Ebû Avâne (316/929), Hâkim, İbn Huzeyme ve İbn Şâhîn onu *sika* saymışlardır.¹⁹⁸ Müslim de tevsîk etmiş ve *el-Câmiu's-Sahîh*'te rivayetine yer vermiştir.¹⁹⁹ Sâcî *sadûk* olduğunu ifade etmiş, İbn Hacer ise *sadûk* olmakla beraber hata yaptığına değinmiştir.²⁰⁰

Süfyân b. Uyeyne (198/814) onu *zayıf* saymış, Nesâî *leyse bi kavî* olduğuna hükmetmiştir. Ahmed b. Hanbel ise bir rivayete göre *taz'îf* ederken, bir başka nakle göre hakkında *leyse bi kavî* tabirini kullanmıştır.

Muasır alimler Şuayb el-Arnaût ve Beşâr Avvâd Ma'rûf yapılan değerlendirmeleri bir arada incelemiş ve ulemanın önemli bir kısmının onu tevsîk etmesiyle Müslim'in *el-Câmiu's-Sahîh*'inde yer vermesini gerekçe göstererek onu *zayıf* saymanın ağır olacağına dikkat çekmiş ve el-Ahvel hakkında verilecek doğru hükmün onu *sadûk* sayıp rivayetini *hasen* kabul etmek olacağı sonucuna varmıştır.²⁰¹ Biz de mezkûr görüşün isabetli olduğuna inanıyor ve bu rivayetin *hasen* olarak değerlendirilmesinin uygun olduğu düşüncesini taşıyoruz. Muasır alimler Nâsırüddin el-Elbânî²⁰² ve Şuayb el-Arnaût²⁰³ da hadise *hasen* hükmü vermiştir.

Hadisin metnine bakıldığında bir husus dikkati çekmektedir. Öyle ki rivayette sözü geçen zat ganimet malından çaldığı yuları devlete iade etmek istemekte, ancak bu isteği Allâh Resûlü (s.a.v.) tarafından reddedilmektedir.

Bu durumun ortaya çıkması, adamın işlediği fiilin bireysel değil umumi oluşundan kaynaklanmış olabilir. Çünkü umumu ilgilendiren bir hususta şahsi af söz konusu olamaz. Adam taksim edilmeden evvel, içerisinde kamunun hakkı olan humusun da bulunduğu ganimet malından çalarak, vatandaşların tamamının hakkına tecavüz etmiştir. Şu halde affedilebilmek için, hakkına girdiği toplum fertlerinin her birinden ayrı ayrı helallik istemek mecburiyetindedir. Bu ise aklen olmasa da adeten mümkün değildir. Böylece Hz. Peygamber'in (s.a.v.) yuların iadesini kabul etmemesinin sebebinin bu olduğu düşünülebilir. Allâh Resûlü'nün (s.a.v.) yuları geri almama yoluna gitmesinin, böyle bir ilkenin mevcudiyetinden kaynaklı değil, adamla alakalı sahip olduğu özel bir malumatın gereği olarak vuku bulduğu da kabul edilebilir. Bir başka değerlendirmeyle adamın, Hz. Bilâl'in

¹⁹⁸ İbn Hibbân, *es-Sikât*, V, 193; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XIV, 66-67; Moğultay, *İkmâlü Tehzîbi'l-Kemâl*, VII, 147; el-Arnaût – Ma'rûf. *Tahrîru Takrîbi't-Tehzîb*, II, 173.

¹⁹⁹ Zehebî, *Mizânü'l-İ'tidâl fî Nakdi'r-Ricâl*, Beyrut, 1382, II, 362; el-Arnaût – Ma'rûf. *Tahrîru Takrîbi't-Tehzîb*, II, 173.

²⁰⁰ Moğultay, *İkmâlü Tehzîbi'l-Kemâl*, VII, 146; İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, s. 288.

²⁰¹ el-Arnaût – Ma'rûf. *Tahrîru Takrîbi't-Tehzîb*, II, 173.

²⁰² el-Elbânî, *Sahîhu't-Tergîb ve't-Terhîb*, Riyad, 1421, II, 126-127.

²⁰³ Ebû Dâvûd, *es-Sünen*, IV, 346 (Birinci dipnot).

(r.a.) üç nidâsını işittiği halde yuları getirmemekte ısrarcı davranmasının böyle bir cezalandırmaya sebebiyet vermiş olabileceği de düşünülebilir.

b. Huneyn Ganimetlerinden Aşırın Adamdan Bahseden Rivayet

وَحَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عُمَرَ، وَسَعِيدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، يَزِيدُ أَحَدُهُمَا عَلَى صَاحِبِهِ قَالَا: ثنا سُفْيَانُ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَجَلَانَ وَعَمْرُو بْنِ دِينَارٍ، عَنْ عَمْرُو بْنِ شُعَيْبٍ، عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ يَزِيدُ أَحَدُهُمَا عَلَى صَاحِبِهِ قَالَ: لَمَّا انصَرَفَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ حُنَيْنٍ قَالَ سَعِيدٌ: فَكَانَ بِسُبُوحَةَ قَالَا جَمِيعًا: فَسَأَلَهُ النَّاسُ وَرَهْفُوهُ، فَحَاصِنْتُ بِهِ نَاقَتَهُ فَأَخَذَتْ شَجْرَةً بِرِدَائِهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: رُدُّوا عَلَيَّ رِدَائِي، أَتَخَافُونَ عَلَيَّ الْبُخْلَ فَوَاللَّهِ لَوْ أَفَاءَ اللَّهُ عَلَيْنَكُمْ مِثْلَ سَلَمٍ تِهَامَةَ نَعَمًا لَقَسَمْتُهَا بَيْنَكُمْ، ثُمَّ لَا تَجِدُونِي بِخِيَلًا وَلَا كَذَابًا وَلَا جَبَانًا ". فَلَمَّا كَانَ عِنْدَ مَقَسَمِ الْخُمْسِ قَامَ إِلَيْهِ رَجُلٌ يَسْتَجِلُّهُ مَخِيطًا أَوْ خِيَاطًا، فَقَالَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: رُدَّ الْخِيَاطَ وَالْمَخِيطَ؛ فَإِنَّ الْعُلُولَ عَارٌ وَنَارٌ وَشَنَارٌ عَلَى أَهْلِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ. ثُمَّ رَفَعَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَبَرَةً مِنْ ذِرْوَةِ سَنَامٍ بَعِيرٍ، فَقَالَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَا لِي فِيهَا أَفَاءَ اللَّهُ عَلَيْنَكُمْ وَلَا مِثْلُ هَذِهِ إِلَّا الْخُمْسُ، وَالْخُمْسُ مَرْدُودٌ فِيكُمْ وَقَالَ سَعِيدٌ: عَلَيْنَكُمْ.

Ebû Abdillâh Muhammed b. Yahyâ b. Ebî Ömer el-Adenî el-Mekkî (243) ve Ebû Ubeydillâh Saîd b. Abdirrahmân b. Hassân el-Kureşî (249) > Ebû Muhammed Süfyân b. Uyeyne b. Meymûn el-Hilâli (198) > Ebû Abdillâh Muhammed b. Aclân el-Kureşî el-Medenî (148) ve Ebû Muhammed Amr b. Dînâr el-Mekkî el-Cumahî (126) > Ebû İbrâhîm (Ebû Abdillâh) Amr b. Şuayb b. Muhammed el-Kureşî es-Sehmî (118) > Şuayb b. Muhammed el-Kureşî es-Sehmî (80 sonrası²⁰⁴) > Abdullâh b. Amr b. el-Âs (r.a.) (65) isnadıyla nakledildiğine göre Abdullâh b. Amr (r.a.) şöyle demiştir: Hz. Peygamber (s.a.v.) Huneyn'den ayrıldığı esnada insanlar kendisinden (Huneyn Savaşı'ndan elde edilen ganimeti taksim etmesini) istediler ve (devesinin üzerindeyken) onu sıkıştırdılar. Devesi (bu ablukadan) uzaklaşmak için (bir ağaca doğru) çekildi ve ağacın (dallarından biri) Allâh Resûlü'nün (s.a.v.) ridasını kaptı. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.v.) “*Ridamı bana geri verin, benim cimrilik yapmamdan mı korkuyorsunuz! Allâh'a yemin olsun ki şayet Allâh size Tihâme (ağaçları) sayısınca ganimet malı verse onu aranızda taksim ederim. Sonra beni cimri, yalancı ve korkak olarak da bulamazsınız!*” buyurdu. Ganimetten humusu ayırma sırasında bir adam gelip bir iplik veya bir iğneyi ganimetlerin arasından aldı. Hz. Peygamber de (s.a.v.) “*İpliği ve iğneyi geri ver, zira kamu malından aşırma işi kıyamet günü (aşırın için) yüz karası, ateş ve utanç olacaktır*” buyurdu. Daha sonra devenin hörgücünden (almış olduğu) bir kılı yukarı kaldırıp “*Allâh'ın size ganimet olarak nasip ettiği şeyden humus haricinde hiçbir*

²⁰⁴ Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, V, 181.

şeyi almaya hakkım yoktur. Humus ise (icap ettiğinde ihtiyaçlarınıza harcanmak suretiyle) yine size dönmektedir” buyurdu.²⁰⁵

Rivayetin senedinde yer alan ravilerden Muhammed b. Aclân ve Şuayb b. Muhammed haricindekiler *sikadır*. Muhammed b. Aclân'ın rivayet ettiği noktada, hadisi onunla beraber Amr b. Şuayb'dan aktaran Amr b. Dînâr *sika* bir ravi olduğundan Muhammed b. Aclân'ın rivayete ehliyet durumunun senedin sıhhatine menfî bir tesiri bulunmamaktadır.

Öteki ravi Şuayb b. Muhammed'i İbn Hibbân *es-Sikât*'ında zikretmiştir.²⁰⁶ Beyhakî de onun, senedinde yer aldığı bir rivayet hakkında “Senedi sahihtir” diyerek kendisini *sika* saydığına işaret etmiştir.²⁰⁷ Buhârî ise Ali b. el-Medînî (234/848-49), Ahmed b. Hanbel, Humeydî (219/834) ve İbn Râhûye'nin, onun hadisiyle *ihdicâc* ettiğini açıklamıştır.²⁰⁸ el-Elbânî de onu *sika* görenlerdendir.²⁰⁹

Zehebî, Şuayb hakkında *mâ alimtü bihî be's* tabirini kullanırken, İbn Hacer *sadûk* lafzını tercih etmiştir.²¹⁰ Bu değerlendirmeler ışığında biz Şuayb b. Muhammed'i mutlak şekilde *sika* saymanın mümkün olmadığını, bununla beraber hadisini *hasen* kabul etmenin yerinde bir tavır olacağını düşünüyoruz.

Hadis Mekke'nin fethi sırasında gerçekleşen Huneyn Gazvesi'nin ardından yaşanan bir hadiseyi hikaye etmektedir. Süreci kısaca ifade edecek olursak Hz. Peygamber'in (s.a.v.) emrindeki İslâm ordusu 20 Ramazan 8 / 11 Ocak 630'da Mekke'yi fethettiğinde Müslümanların bu ilerleyişinden rahatsız olan Mâlik b. Avf önderliğindeki Hevâzin kabilesi Sakîf, Sa'd b. Bekir, Cu'şem ve Hilâl kabilelerinin de yardımını alarak yaklaşık yirmi bin kişilik bir orduyla Müslümanlara saldırı hazırlığına başlamıştı. İslâm ordusu ise on bini Medine'den gelen Müslümanlar iki bini de fetih vakti henüz İslâm'a girmiş, ganimet elde etmeye arzulu kimseler olmak üzere toplam on iki bin kişiden müteşekkildi.

²⁰⁵ Fâkihî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İshâk b. Abbâs (278/891-92), *Ahbâru Mekke*, Beyrut, 1414, V, 60. Rivayetin yer aldığı diğer kaynaklar için bkz: Nesâî, *es-Sünen*, “Hibe”, 1; Mâlik b. Enes, *el-Muvatta'*, “Cihâd”, 22; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XXVIII, 358 (Hadis no: 17154); Fezârî, *es-Siyer*, s. 232-233; Saîd b. Mansûr, *es-Sünen*, II, 322; İbn Zencûye, *el-Emvâl*, I, 312; II, 680, 721; İbn Ebî Âsım, *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, III, 431; Bezzâr, *el-Müsned*, VII, 153; X, 134; İbnü'l-Cârûd, *el-Müntekâ*, s. 271; İbnü'l-Münzir, *el-Evsat*, XI, 138, 146; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Evsat*, II, 242; III, 45; VII, 236-237; Taberânî, *Müsnedü'ş-Şâmiyyîn*, II, 363; IV, 369.

²⁰⁶ İbn Hibbân, *es-Sikât*, IV, 357; Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, V, 181.

²⁰⁷ el-Elbânî, *İrvâü'l-Galîl fî Tahrîci Ehâdîsi Menâri's-Sebîl*, Beyrut, 1405, IV, 234.

²⁰⁸ el-Elbânî, *İrvâü'l-Galîl*, V, 156.

²⁰⁹ el-Elbânî, *İrvâü'l-Galîl*, VII, 326; el-Elbânî, *Silsiletü'l-Ehâdîsi's-Sahîha*, VII, 723.

²¹⁰ Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, V, 181; İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, s. 267.

Mâlik b. Avf, tüm ikazlara rağmen kabilenin kadınlarını, çocuklarını ve sahip oldukları bütün malları harp meydanına getirerek ölüm kalım savaşı yapma kararı aldı. Huneyn mevkiinde gerçekleşen savaşı, başlangıçta bocalasa da Allâh'ın inayetiyle Müslümanlar kazandı. Yaşanan mağlubiyetin ardından Hevâzinliler kadın, çocuk ve mallarını geride bırakarak Evtâs ve Nahle'ye kaçtılar. Mâlik b. Avf ise Tâif'e sığındı. Müslümanlar önce Evtâs'a ardından Tâif'e yürüdü. Tâif'te yirmi gün süren kuşatma esnasında İslâm ordusu on iki şehit verince Hz. Peygamber (s.a.v.) ashabıyla yaptığı istişarenin ardından kuşatmayı bitirip Ci'râne mevkiine geçmeye karar verdi.

Ci'râne'ye 5 Zilkade 8 / 24 Şubat 630 tarihinde varan Allâh Resûlü (s.a.v.), burada on üç gün kaldı. Ele aldığımız rivayette bahsi geçen hadise de Huneyn zaferinden elde edilen ganimetlerin toplanıp dağıtıldığı Ci'râne'de gerçekleşti. Hz. Peygamber (s.a.v.) burada ganimetleri dağıtma işini on gün erteleme yoluna gitti. Zira o, Hevâzinlilerin İslâm'a girmesini ve böylece elde edilen ganimetleri de kendilerine iade etmeyi arzu ediyordu. Ancak bedevî ruhlu birtakım insanlar ve münafıklar ganimetin bir an evvel taksim edilmesini talep ediyor ve bunu sağlamak için de Hz. Peygamber'i (s.a.v.) sıkıştırıyorlardı.²¹¹

İşte tam da bu süreçte mezkûr vaka cereyan etti ve Allâh Resûlü (s.a.v.) devesinin üzerinde iken maruz kaldığı abluka neticesinde bir ağaca ridasını kaptırdı ve oradaki insanlar ridanın üzerine üşüşerek kendilerine mal etme yoluna gittiler. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.v.) rivayet metninde de yer alan şu cümleleri sarf etti: “*Ridamı bana geri verin, benim cimrilik yapmamdanda mı korkuyorsunuz! Allâh'a yemin olsun ki şayet Allâh size Tihâme (ağaçları) sayısınca ganimet malı verse onu aranızda taksim ederim. Sonra beni cimri, yalancı ve korkak olarak da bulamazsınız!*”.

Yine bu süreçte Allâh Resûlü (s.a.v.) ganimetten bir iplik veya iğneyi yürütmeye çalışan bir kimseyi uyararak aşırıya çalıştığı şeyi iade etmesini istedi ve giriştiği bu işin ahirette büyük bir vebal oluşturacağını şu sözlerle beyan etti: “*İpliği ve iğneyi geri ver, zira kamu malından aşırma işi kıyamet günü (aşırana için) yüz karası, ateş ve utanç olacaktır!*”.

²¹¹ Kılıç, Mustafa, “Hazreti Peygamber’in Ci'râne Günleri”, *Usûl İslam Araştırmaları*, sy. 17, 2012, s. 82-92.

c. Kamu Malından Aşırmanın Ahirette Göreceği Azabı Anlatan

Rivayet

نا الْفَزَارِيُّ، عَنِ ابْنِ شَوَّازٍ، قَالَ: حَدَّثَنِي عَمَّارٌ، أَوْ عَامِرُ بْنُ عَبْدِ الْوَاحِدِ، عَنِ ابْنِ بُرَيْدَةَ، قَالَ: قَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَمْرٍو: لَوْ كُنْتُ مُسْتَجِلًّا مِنَ الْغُلُولِ الْقَلِيلِ، لَأَسْتَحَلَّتْ مِنْهُ الْكَثِيرَ مَا مِنْ عَبْدِ يَغْلٍ غُلُولًا، إِلَّا طَلَبَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَنْ يَسْتَخْرِجَهُ مِنْ أَسْفَلِ دَرَكٍ مِنْ جَهَنَّمَ.

Ebû Abdîrrahmân Abdullâh b. Şevzeb el-Horasânî el-Belhî (156) > Âmir b. Abdilvâhid el-Ahvel el-Basrî (?) > Ebû Sehl Abdullâh b. Büreyde b. el-Husayb el-Eslemî el-Mervezî (115) > Abdullâh b. Amr b. el-Âs (r.a.) (65) isnadıyla nakledildiğine göre Abdullâh b. Amr şöyle demiştir: Ben şayet kamu malından aşırmanın azını helal görseydim, elbette çoğunu da helal sayardım. Kamu malından çalan kimseden kıyamet günü, çaldığı şeyi cehennemden en dibinden çıkarması istenir.²¹²

Hadisi nakleden Fezârî, rivayeti kendisinden aldığı Abdullâh b. Şevzeb'in hadisi kimden tahammül ettiği hususunda tereddüt etmiş ve onun ağzından “Ammâr veya Âmir b. Abdilvâhid bize tahdis etti” cümlesini aktarmıştır. Bu tereddüdü yaşayanın Abdullâh b. Şevzeb olması mümkün değildir, çünkü onun Ammâr isminde bir hocası yoktur. Âmir b. Abdilvâhid el-Ahvel'den ise hadis işitmiştir. Aynı zamanda rivayetin diğer iki kaynağında Abdullâh b. Şevzeb, hadisi Âmir b. Abdilvâhid'den aktarmakta ve bu rivayetlerin senedinde Ammâr ismi geçmemektedir. Bu durumda da İbn Şevzeb'in, hadisi Âmir'den naklettiği açığa çıkmış olmaktadır.

Seneddeki ravilerden Âmir b. Abdilvâhid el-Ahvel dışındakiler *sikadır*. Âmir'in durumunu daha önce incelemiş ve rivayetlerinin *hasen* mertebesinde bulunduğunu açıklamıştık.²¹³

Hadis esas itibarıyla Abdullâh b. Amr'ın sözünü nakletmektedir. Ancak o bu rivayette kamu malı hırsızlığı yapan kişinin ahirette göreceği azaptan bahsetmektedir. Bilindiği üzere İsrailiyattan nakil yapma adeti olmayan sahabenin kıyamet ahvaline dair paylaştığı bilgiler *hükmen merfû* kabul edilir. Zira böyle bir bilgi gayba mütealliktir ve ictihad ile elde edilemez.²¹⁴ İncelediğimiz hadisin sahâbî Abdullâh b. Amr'ın Tevrât'ı okuduğu ve İsraili

²¹² Fezârî, *es-Siyer*, s. 234. Rivayetin yer aldığı diğer kaynaklar için bkz: İbn Ebî Hâtim, *Tefsîrû'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 805; İbn Ebî Hâtim, *İlelü'l-Hadîs*, Riyad, 1427, III, 379-380.

²¹³ Bkz: s. 53.

²¹⁴ *Hükmen merfû* kavramına dair detaylı bilgi için: Yılmaz, Muhammet, “Mevkuf Hadisler ve Hükmen Merfû Kavramı”, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 1, 2001, s. 169-177; Yücel, Ahmet, *Hadis Usûlü*, İstanbul, 2020, s.155-156.

bilgiler paylaşmakla tanınan kimselerle belli düzeyde iletişimi olduğu, bilinen bir husustur.²¹⁵ Hatta çok sayıda hadis bilmesine rağmen kendisinden çokça rivayette bulunulmamasının sebeplerinden birinin, onun sunacağı İsrailiyat kabilinden bilgilerin hadis metinleriyle karışacağı korkusu olduğu da ifade edilmiştir.²¹⁶

Bununla birlikte İbn Ebî Hâtim'in *Tefsîrû'l-Kur'âni'l-Azîm*'i²¹⁷ ile Beyhakî'nin *Şuabü'l-Îmân*'ında²¹⁸ yer alan ve kamu malı hırsızlığı yoluyla elde edilen malın cehennem derinliklerine atılacağını ve hırsızın, çalmış olduğu malı oradan çıkarmaya zorlanacağını bildiren *merfû*' nitelikli rivayet, bu hadisin *şâhidî* sayılabilir. Her ne kadar bahsettiğimiz iki kaynaktaki hadislerin isnad zincirinde yer alan Muhammed b. Ebân b. Sâlih el-Kureşî (175) muhaddislerin ekseriyeti tarafından *zayıf* görülse de bu hadis, haddizatında *hasen* olan Abdullâh b. Amr rivayetinin *merfû*' surette değerlendirilmesinin isabetli olacağını düşündürmektedir.

²¹⁵ Kandemir, "Abdullah b. Amr b. Âs", *DİA*, I, 85 (I, 85-86); Özdemir, Veysel, "Abdullâh b. Amr'ın İsrâilî Rivayetleriyle Meşhûr Râvîlerle İlişkinin Boyutları", *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 1, 2008, s. 222.

²¹⁶ Kandemir, "Abdullâh b. Amr b. Âs", *DİA*, I, 85.

²¹⁷ İbn Ebî Hâtim, *Tefsîrû'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 804-805.

²¹⁸ Beyhakî, *Şuabü'l-Îmân*, Riyad, 1423, VI, 176.

D. Kamu Malı Hırsızlığı Yapmamanın Fazilet ve Öneminden Bahseden

Rivayetler

Bu başlık altında kamu malı hırsızlığı yapmamanın fazilet ve öneminden bahseden *sahih* rivayetleri inceleyeceğiz. Konuya dair *hasen* bir rivayete ise rastlamadık.

1. Kamu Malı Hırsızlığından Kaçınmanın Cennete Girmeye Vesile Olacağını Haber Veren Rivayet

حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ سَالِمِ بْنِ أَبِي الْجَعْدِ، عَنْ ثَوْبَانَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ مَاتَ وَهُوَ بَرِيءٌ مِنْ ثَلَاثٍ: الْكِبْرِ، وَالْعُلُولِ، وَالذَّيْنِ دَخَلَ الْجَنَّةَ.

Ebû Recâ' Kuteybe b. Sâid b. Cemîl es-Sekafî (240) > Ebû Avâne el-Vaddâh b. Abdillâh el-Vâsitî el-Yeşkürî (176) > Ebü'l-Hattâb Katâde b. Diâme b. Katâde es-Sedûsî el-Basrî (117) > Sâlim b. Ebi'l-Ca'd el-Eşcaî (97) > Sevbân b. Bücdüd (r.a.) (54) isnadıyla nakledildiğine göre Allah Resûlü (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “*Kim şu üç özellikten ârî bir vaziyette ölürse cennete girer: Kibir, kamu malından aşırma ve borç.*”²¹⁹

İsnadı muttasıl ve ricali *sika* olan bu rivayet hakkında Nâsîrüddin el-Elbânî²²⁰ ve Şuayb el-Arnaût²²¹ *sahih* hükmü vermiştir. Hadis, kamu malı hırsızlığı yapmamanın mükâfâtından bahsetmektedir. Kibir ve geride borç bırakma gibi fiillerin beraberinde zikredilmesi kamu malı hırsızlığının da bunlar gibi çirkin bir fiil olduğu gerçeğini meydana çıkarmaktadır.

2. Ganimet Malından Aşırılmadan Yapılacak Cihadın Faziletinden Bahseden Rivayet

أَخْبَرَنَا هَارُونُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَجَّاجٌ، عَنْ ابْنِ جُرَيْجٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي سُلَيْمَانَ، عَنْ عَلِيِّ الْأَزْدِيِّ، عَنْ عُبَيْدِ بْنِ عُمَيْرٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ حُبَشِيِّ الْخَثْعَمِيِّ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سُئِلَ: أَيُّ الْأَعْمَالِ أَفْضَلُ؟ فَقَالَ: إِيْمَانٌ لَا شَكَّ فِيهِ، وَجِهَادٌ لَا غُلُولَ فِيهِ، وَحَجَّةٌ مَبْرُورَةٌ.

²¹⁹ Tirmizî, *el-Câmiu's-Sahîh*, “Siyer”, 2. Hadisin yer aldığı diğer kaynaklar için bkz: İbn Mâce, *es-Sünen*, “Sadakât”, 12; Dârimî, *es-Sünen*, “Büyü”, 52; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XXXVII, 53 (Hadis no: 22369), 109 (Hadis no: 22434); Nesâî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, VIII, 86; Bezzâr, *el-Müsned*, X, 96; Rûyânî, Ebû Bekir Muhammed b. Hârûn (307/919-20), *el-Müsned*, Kâhire, 1416, I, 403; İbn Hibbân, *es-Sahîh*, I, 427; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Evsat*, VII, 369; İbnü'l-Muzaffer, Ebü'l-Hüseyn, Muhammed b. el-Muzaffer b. Mûsâ el-Bezzâz el-Bağdâdî (379/989), *Hadîsü Şu'be b. el-Haccâc*, Ammân, 1424, s. 121; Hâkim, *el-Müstedrek*, II, 31; Temmâm er-Râzî, Ebü'l-Kâsım Temmâm b. Muhammed b. Abdillâh el-Becelî (414/1023), *el-Fevâid*, Riyad, 1412, II, 147; Beyhakî, *Şuabü'l-İmân*, VII, 375.

²²⁰ el-Elbânî, *Sahîhu't-Tergîb ve't-Terhîb*, II, 129.

²²¹ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XXXVII, 74 (Birinci dipnot).

Ebû Mûsâ Hârûn b. Abdillâh b. Mervân el-Bağdâdî el-Hammâl el-Bezzâz (243) > Ebû Muhammed Haccâc b. Muhammed el-Missîsî et-Tirmizî el-A'ver (206) > Ebû'l-Velîd Abdülmelik b. Abdilâziz b. Cüreyc el-Mekkî el-Kureşî (150) > Osman b. Ebî Süleymân b. Cübeyr b. Mü'tim b. Adî b. Nevfel el-Kureşî en-Nevfelî el-Mekkî (121-130) > Ebû Abdillâh İbn Ebi'l-Velîd Ali b. Abdillâh el-Ezdî el-Bârikî (?) > Ebû Âsım Ubeyd b. Umeyr b. Katâde b. Sa'd el-Leysî el-Cündeî el-Mekkî (68) > Abdullâh b. Hubşî el-Has'amî (?) isnadıyla nakledildiğine göre Hz. Peygamber'e (s.a.v.) “Amellerin en faziletlisi hangisidir?” diye soruldu. Hz. Peygamber de (s.a.v.) “İçerisinde şüphe bulunmayan iman, ganimetten çalınmayan cihad ve kabul olunmuş hacdır” cevabını verdi.²²²

Seneddeki Ali b. Abdillâh el-Ezdî haricindeki raviler *sikadır*. İbn Hibbân ve İclî el-Ezdî'nin *sika* olduğunu düşünürken,²²³ İbn Adî (365/976) onu *la be'se bih*,²²⁴ Zehebî ise *sadûk* saymıştır.²²⁵ İbn Hacer *sadûk* olmasının yanına hata edebileceğini not düşmüştür.²²⁶ Bu beyanlar ışığında el-Ezdî'nin rivayetinin *hasen* seviyesinde olduğunu açıklamanın yerinde olacağını düşünüyoruz.

Rivayet, Ebû Hüreyre'den (r.a.) وَعَزُّوْ لَا غُلُوْلَ فِيْهِ lafzıyla da rivayet edilmiştir²²⁷ ancak ilgili rivayetlerde yer alan Ebû Ca'fer el-Ensârî *mechûl* bir ravidir.²²⁸ Bununla birlikte hadis الْجِهَادُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ şekliyle Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde de yer almaktadır.²²⁹ Sunulan bilgiler bu hadise mezkûr destekleyicilerin de yardımıyla *sahih li gayrihî* hükmü vermenin yanlış olmayacağını hissettirmektedir. Nitekim muasır alimlerden el-Elbânî²³⁰ hadise *sahih*, el-Arnaût²³¹ da *kavî* hükmü verme yoluna gitmiştir.

²²² Nesâî, *es-Sünen*, “İmân”, 1. Rivayetinin yer aldığı diğer kaynaklar için bkz: Nesâî, *es-Sünen*, “Zekât”, 49; Dârimî, *es-Sünen*, “Salât”, 135; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XXIV, 122 (Hadis no: 15401); İbn Ebi Âsım, *el-Cihâd*, Medine, 1409, I, 178; İbnü'l-A'râbî, Ebû Saïd Ahmed b. Muhammed b. Ziyâd el-Basrî (341); *el-Mu'cem*, Suudi Arabistan, 1418, II, 601; İbn Kâni', *Mu'cemü's-Sahâbe*, II, 291; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, VI, 133; Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, VI, 480, 527.

²²³ İbn Hibbân, *es-Sikât*, V, 164; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXI, 42; İclî, Ebû'l-Hasen Ahmed b. Abdillâh (261/875), *Târîhu's-Sikât*, Medine, 1405, II, 158.

²²⁴ İbn Adî, *el-Kâmil*, VI, 307; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXI, 42

²²⁵ Zehebî, *Mizânü'l-İ'tidâl*, III, 142.

²²⁶ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, s. 403.

²²⁷ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XII, 482 (Hadis no: 7511); XIV, 243 (Hadis no: 8580); XV, 437 (Hadis no: 9700); XVI, 441 (Hadis no: 10757).

²²⁸ el-Arnaût – Ma'rûf. *Tahrîru Takrîbi't-Tehzîb*, IV, 170.

²²⁹ Buhârî, *el-Câmiü's-Sahîh*, “İmân”, 15; Müslim, *el-Câmiü's-Sahîh*, “İmân”, 135.

²³⁰ el-Elbânî, *Sahîhu't-Tergîb ve't-Terhîb*, II, 109.

²³¹ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XXIV, 122 (Birinci dipnot).

II. SAHİH ve HASEN RİVAYETLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Yapmış olduğumuz bu çalışma kapsamında kamu malı hırsızlığından bahseden *sahih* ve *hasen* rivayetleri ele aldığımız birinci bölümde; “Kamu Malı Hırsızlığının Kapsamından Bahseden Rivayetler” başlığında 5 *sahih*; “Kamu Malı Hırsızlığını Yasaklayan ve Kötüleyen Rivayetler” başlığında 4 *sahih* ve 1 *hasen*; “Kamu Malı Hırsızlığının Uhrevi Mesuliyetinden Bahseden Rivayetler” başlığında 7 *sahih* ve 3 *hasen*; son olarak da “Kamu Malı Hırsızlığı Yapmamanın Fazilet ve Ehemmiyetinden Bahseden Rivayetler” başlığında 2 *sahih* rivayet inceledik. Toplamda 18’i *sahih* ve 4’ü *hasen* olmak üzere konuya dair 22 rivayet hakkında bilgi vermiş olduk.

Aşağıda, ele aldığımız *sahih* ve *hasen* rivayetlerin isnad ve muhtevaları hakkında zikredilmesi faydalı olabilecek birtakım genel bilgiler sunacağız.

A. Sahih ve Hasen Rivayetlerin İsnad ve Kaynak Durumu

İncelemiş olduğumuz ve 18’i *sahih* ve 4’ü *hasen* hükmünde bulunan 22 rivayet, toplamda 15 farklı sahâbîden nakledilmiştir. Bu sahâbîler ve naklettikleri hadis sayıları şöylece beyan edilebilir: Ebû Hüreyre (r.a.) (5), Abdullâh b. Amr (r.a.) (4), Büreyde b. el-Husayb (r.a.) (2), Abdullâh b. Abbâs (r.a.), Hz. Ömer (r.a.), Câbir b. Abdillâh (r.a.), Sâbit b. Ruveyfi’ (r.a.), Adî b. Amîre el-Kindî (r.a.), Ebû Humeyd Abdurrahmân es-Sâidî (r.a.), Üsâme b. Umeyr el-Hüzelî (r.a.), Ebû Mes’ûd el-Bedrî (r.a.), Sevbân b. Bücdüd (r.a.), Zeyd b. Hâlid el-Cühenî (r.a.), Abdullâh b. Hubşî el-Has’amî (r.a.).

Sahih ve *hasen* rivayetlerin isnadlarında yer alan tâbiîn ravilerini zikretmenin de faydalı olacağını umuyoruz. 24 rivayet toplamda 18 farklı tâbiîden nakledilmiştir. Bu tâbiîler ve naklettikleri hadis sayıları şöylece sunulabilir: Abdullâh b. Büreyde b. el-Husayb el-Eslemî (3), Hemmâm b. Münebbih (2), Sâlim b. Ebi’l-Ca’d el-Eşcaî (2), Hasan-ı Basrî, Kays b. Ebî Hâzim el-Becelî, Urve b. ez-Zübeyr, Atâ b. Ebî Rebâh, Süleymân b. Büreyde b. el-Husayb el-Eslemî, Ebü’l-Melîh Âmir b. Üsâme el-Hüzelî, Ebû Amra Mevlâ Zeyd b. Hâlid el-Cühenî, Ebû Zür’a b. Amr el-Becelî, Ebü’l-Cehm Süleymân el-Ensârî, Ebû Zemîl Simâk b. el-Velîd el-Hanefî, Ebü’l-Gays Sâlim el-Medenî, Ebû Sâlih Zekvân b. Abdillâh es-Semmân, Ebü’l-Kâsım Miksem b. Bücre, Şuayb b. Muhammed el-Kureşî, Ebû Âsım Ubeyd b. Umeyr el-Leysî.

Senedleri yönüyle bakıldığında ele alınan *sahih* hadislerin ravilerinin *sika* ve isnadlarının muttasıl olduğu tespit edilmiştir. *Hasen* rivayetlerin ise isnadları muttasıl olmakla

beraber ravilerinin en az birinde, ilgili raviyi *sika* kabul etmeye mani olan bir zabt kusurunun mevcut olduğu saptanmıştır.

Yapılan incelemeler neticesinde incelenen 22 rivayetin 19'unun *Kütüb-i Sitte*'de yer aldığı ortaya çıkmıştır. Rivayetlerin 1'i Ahmed b. Hanbel'in *el-Müsned*'inde tahrir edilmesi ile *Kütüb-i Tis'a*'da yer almış olmaktadır. Kalan 2'sinin ise sair hadis mecmualarında kayda geçirildiği gözlemlenmiştir.

B. Sahih ve Hasen Rivayetlerin Muhteva Değerlendirmesi

İncelediğimiz rivayetlerin muhtevaları hakkında genel bir değerlendirme ile şunlar söylenebilir: Hz. Peygamber (s.a.v.), devlet malının korunması meselesine büyük bir ehemmiyet atfetmiş ve kamu malı hırsızlığı hususunda Müslümanları farklı zamanlarda bazen geçmiş ümmetlerden örnekler de sunarak ikaz etmiştir.

Devlete ait olan en küçük bir şeyin bile temellük edilmesinin kamu malı hırsızlığı çerçevesinde değerlendirileceğini ortaya koymuş ve memurlara verilen hediyeler de dahil olmak üzere, nelerin kamu malından aşırma kapsamına girdiğini muhtelif örneklerle izah etme yoluna gitmiştir.

Kamu malından değeri yüksek veya düşük herhangi bir nesnenin çalınmasının kişiye büyük bir vebal yükleyeceğinden söz etmiş ve bu menfur fiili icra edenlerin ahirette uğrayacakları kötü muameleyi detaylarıyla tasvir etmiştir. Kamu malı hırsızlığından kaçınmanın ehemmiyetinden bahsetmiş ve bu işten uzak kalmanın kişiyi cennete götüreceğine dikkat çekmiştir.

Sahih ve hasen rivayetler özelinde değerlendirildiğinde, Hz. Peygamber (sav) devrinde kamu malından aşırıya dair 6 vakanın mevcut olduğu meydana çıkmaktadır. Bu vakaların tümü doğası gereği hicretten sonra cereyan etmiştir. Çünkü devlet malından çalma işi elbette bir devlet çatısı altında gerçekleşebilir. İslâm Devleti de hicretin ardından Medine’de teşekkül etmiştir. Kamu malı hırsızlığı hadiselerini içeren rivayetlerden 2’si yaşanan olayı Hayber Savaşı’nda, 1’i Hayber Savaşı sonrası Medine yakınlarında bulunan Vâdi’l-Kurâ’da, 1’i Huneyn Savaşı sonrası Mekke ile Taif arasındaki Ci’râne’de anlatmaktadır. Geri kalan 2 rivayet ise olay yeri hakkında malumat vermemektedir. Böylelikle kamu malı hırsızlığı vakasının cereyan ettiği ilk yerin Hayber Savaşı olduğu vuzuha kavuşmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

ZAYIF ve MEVZÛ RİVAYETLER

I. ZAYIF ve MEVZÛ RİVAYETLERİN İNCELENMESİ

Bu bölümde kamu malı hırsızlığına dair varid olan *zayıf* ve *mevzû* rivayetleri inceleyeceğiz. Rivayetleri incelerken ilk bölümde uyguladığımız metoda sadık kalarak *sika* raviler ile ilgili bilgi sunmayacak yalnızca cerhe maruz kalmış raviler hakkında malumat paylaşacağız. Rivayetlerin sıhhatini tespit etmede daha çok isnad tenkidinden istifade edecek olsak da icap eden yerlerde tenkidine de başvuracağız.

A. Kamu Malı Hırsızlığının Kapsamından Bahseden Rivayetler

Bu başlık altında kamu malı hırsızlığının kapsamından bahseden *zayıf* rivayeti ele alacağız. Konuya dair *mevzû* bir rivayete ise rastlamadık.

1. Devlet Memurunun Otoriteden İzinsiz Halktan Alacağı Her Türlü Şeyin Gulûl Kapsamına Girdiğini Bildiren Rivayet

حَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ، عَنْ دَاوُدَ بْنِ يَزِيدَ الْأُوْدِيِّ، عَنِ الْمُغِيرَةِ بْنِ شُبَيْلٍ، عَنْ قَيْسِ بْنِ أَبِي حَازِمٍ، عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ قَالَ: بَعَثَنِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى الْيَمَنِ، فَلَمَّا سِرْتُ أُرْسَلَ فِي أَثْرِي فَرُدِدْتُ، فَقَالَ: أَتَدْرِي لِمَ بَعَثْتُ إِلَيْكَ؟ لَا تُصِيبَنَّ شَيْئًا بَعِيرٍ إِذْنِي فَإِنَّهُ غُلُولٌ، {وَمَنْ يَغْلُلْ يَأْتِ بِمَا غَلَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ}، لِهَذَا دَعَوْتُكَ، فَاْمُضْ لِعَمَلِكَ.

Ebû Küreyb Muhammed b. el-Alâ b. Küreyb el-Hemedânî el-Kûfî (248) > Ebû Üsâme Hammâd b. Üsâme b. Zeyd el-Kureşî el-Kûfî (201) > Ebû Yezîd Dâvûd b. Yezîd b. Abdirrahmân el-Evdî el-Kûfî (151) > Ebü't-Tufeyl Mugîre b. Şübeyl b. Avf el-Ahmesî el-Becelî el-Kûfî (?) > Ebû Abdillâh Kays b. Ebî Hâzim Avf b. Abdilhâris el-Becelî el-Kûfî (97) > Muâz b. Cebel (r.a.) (17) isnadıyla nakledildiğine göre Muâz b. Cebel (r.a.) şöyle demiştir: Allâh Resûlü (s.a.v.) beni Yemen'e (vali olarak) gönderdi. Yola koyulduğum esnada arkamdan (birini) gönderip beni geri döndürdü. Ardından "Neden adam göndererek seni (geri çağırдыğımı) biliyor musun? Benim iznim olmadan (gittiğin beldedeki insanlardan) hiçbir şey almayacaksın, zira bu kamu malından çalmak olur ve {kim kamu malından çalarsa kıyamet

günü çalmış olduğu şeyi (boynuna yüklenerek) getirir}. İşte seni (bunları sana bildirmek) için çağırdım. Şimdi görev (yerine) gir” buyurdu.²³²

Seneddeki ravilerden Dâvûd b. Yezîd el-Evdî dışındakiler *sikadır*. İbn Şâhîn ve Hâkim, el-Evdî’yi *sika* saymıştır. Sâcî *sadûk yehim*,²³³ Ebû Hâtîm *leyse bi kavî*, Nesâî²³⁴ ve Ezdî²³⁵ *leyse bi sika*, Yahyâ b. Maîn²³⁶ ve İbnü’l-Cârûd²³⁷ *leyse bi şey’*,²³⁸ Buhârî *mukâribü’l-hadîs*,²³⁹ Ahmed b. Hanbel,²⁴⁰ Ebû Dâvûd,²⁴¹ Dârekutnî²⁴² ve İbn Hacer²⁴³ ise *zayıf* olduğunu açıklamışlardır. İbn Adî, *leyse bi kavî* olmakla birlikte kendisinden nakledilen *münker* bir rivayete rastlamadığını, şu halde kendisinden şayet *sika* bir ravi nakilde bulunuyorsa hadisin yazılabileceğini dile getirmiştir.²⁴⁴

Ravi Dâvûd b. Yezîd el-Evdî, rivayetin tüm tariklerinde hadisi Mugîre b. Şübeyl’den aktarmada tek kalmıştır ve ondaki zayıflık sebebiyle hadisin de *zayıf* hükmü almasının uygun olduğu düşüncesi hasıl olmuştur.

Tirmizî hadisin *garîb* olduğunu ifade etmiş²⁴⁵ ve bu rivayeti Buhârî’ye sual ettiğinde Dâvûd b. Yezîd el-Evdî’nin *mukâribü’l-hadîs* olmasından kaynaklı hadise *hasen* dediğini dile getirmiştir.²⁴⁶ Muasır alim el-Elbânî²⁴⁷ ise hadisin *zayıf* olduğunu açıklamıştır. Ravi Dâvûd b. Yezîd el-Evdî’deki bariz zayıflık sebebiyle biz de el-Elbânî ile aynı görüşü paylaşıyoruz.

²³² Tirmizî, *el-Câmiu’s-Sahîh*, “Ahkâm”, 8. Rivayetin yer aldığı diğer kaynaklar için bkz: Tirmizî, *el-İlelü’l-Kebîr*, Beyrut, 1409, s. 199; Bezzâr, *el-Müsned*, VII, 118; Taberânî, *el-Mu’cemü’l-Kebîr*, XX, 128; Taberânî, *el-Mu’cemü’l-Evsat*, V, 253; İbn Adî, *el-Kâmil*, III, 541-542; İbn Asâkir, *Târîhu Medîneti Dımaşk*, Beyrut, 1415, LVIII, 407-408.

²³³ Moğultay, *İkmâlü Tehzîbi’l-Kemâl*, IV, 272.

²³⁴ Zehebî, *Mizânü’l-İ’tidâl*, II, 21.

²³⁵ Moğultay, *İkmâlü Tehzîbi’l-Kemâl*, IV, 272.

²³⁶ Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, VIII, 468; Zehebî, *Mizânü’l-İ’tidâl*, II, 21.

²³⁷ Moğultay, *İkmâlü Tehzîbi’l-Kemâl*, IV, 272.

²³⁸ *Leyse bi şey’*: 1. Cerhin, Zehebî ve Sehâvî’ye göre dördüncü, Irâkî’ye göre üçüncü mertebesinde bulunan bir ravi hakkında kullanılan bir sîga. Böyle bir ravinin rivayet ettiği hadis hiçbir surette alınmaz. 2. Yahya b. Maîn bu sîgayı, cerh için de kullanmakla beraber bazen, ravinin az hadis rivayet etmiş biri olduğunu ifade etmek için kullanır ki, bu durumda cerh manası taşımaz (Aydınlı, *Hadis Istılahları*, s. 164).

²³⁹ Ebü’l-Meâtî, *el-Câmi’*, I, 227. *Mukâribü’l-hadîs*: 1. Rivayet ettiği hadis, diğer sika ravilerle yakın muhtevada olan yani şaz ve münker olmayan ravi. 2. Ta’dîlin Irâkî’ye göre dördüncü, Sehâvî’ye göre altıncı mertebesinde bulunan bir ravi hakkında kullanılan bir sîga. Böyle bir ravinin rivayet ettiği hadis, başka bir senedinin olup olmadığını araştırmak ve ona göre değerlendirmek üzere yani *i’tibâr* için alınır.

²⁴⁰ Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, VIII, 468.

²⁴¹ Zehebî, *Mizânü’l-İ’tidâl*, II, 21.

²⁴² Ebü’l-Meâtî, *el-Câmi’*, I, 227.

²⁴³ İbn Hacer, *Takrîbü’t-Tehzîb*, s. 200; İbn Hacer, *Lisânü’l-Mizân*, Beyrut, m. 2002, IX, 298.

²⁴⁴ İbn Adî, *el-Kâmil*, III, 542.

²⁴⁵ Tirmizî, *el-Câmiu’s-Sahîh*, “Ahkâm”, 8.

²⁴⁶ Tirmizî, *el-İlelü’l-Kebîr*, s. 199.

²⁴⁷ el-Elbânî, *Daifü Süneni’t-Tirmizî*, Beyrut, 1411, s. 154-155.

B. Kamu Malı Hırsızlığını Yasaklayan ve Kötüleyen Rivayetler

Bu başlık altında kamu malı hırsızlığını yasaklayan ve kötüleyen *zayıf* ve *mevzû* rivayetleri inceleyeceğiz.

1. Zayıf Rivayetler

a. Kamu Malı Hırsızlığı Yapan Ordudan Sakınılması Gerektiğini

Beyan Eden Rivayet

نا زَيْدُ بْنُ الْحُبَابِ، عَنِ ابْنِ لَهْيَعَةَ، قَالَ: نَا يَزِيدُ بْنُ أَبِي حَبِيبٍ، عَنِ لَهْيَعَةَ بْنِ عُقْبَةَ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا الْوَرْدِ، صَاحِبَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: إِيَّاكُمْ وَالسَّرِيَّةَ الَّتِي إِنْ لَفَيْتُمْ فَرَّتْ، وَإِنْ غَنِمْتُمْ غَلَّتْ.

Ebü'l-Hüseyn Zeyd b. el-Hubâb b. er-Reyyân el-Uklî el-Horasânî (203) > Ebû Abdirrahmân Abdullâh b. Lehîa b. Ukbe el-Hadramî el-Mısırî (174) > Ebû Recâ Yezîd b. Ebî Habîb Süveyd el-Kureşî el-Mısırî (128) > Ebû İkrime Lehîa b. Ukbe b. Für'ân el-Hadramî el-Mısırî (100) > Ebü'l-Verd Harb el-Mâzinî el-Mısırî (r.a.) (?) isnadıyla nakledildiğine göre Allâh Resûlü (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “(Düşmanla) karşılaştığında kaçan ve ganimet elde ettiğinde ondan çalan ordudan uzak durun.”²⁴⁸

Rivayetin senedinde yer alan ravilerden Abdullâh b. Lehîa ve Lehîa b. Ukbe haricindekiler *sikadır*. Lehîa b. Ukbe rivayeti *hasen* seviyesinde kabul edilen bir ravidir.²⁴⁹

Mâlik b. Enes, Süfyân es-Sevrî (161/778), Leys b. Sa'd, Abdullâh b. Vehb el-Fihri (197/813) ve bir rivayete göre Ahmed b. Hanbel, Abdullâh b. Lehîa'yı güvenilir bulmuştur.²⁵⁰ Yahyâ b. Maîn, Ebû Hâtim, Ebû Zür'a, İbn Sa'd,²⁵¹ Yahyâ b. Saîd el-Kattân, Nesâî, Abdurrahmân b. Mehdî (198/813-14) ve Vekî b. el-Cerrâh (197/812)²⁵² ise *zayıf* saymışlardır. Sıbt İbnü'l-Acemî (841/1438), İbn Lehîa'nın hadislerinin *zayıf* sayılması gerektiğini

²⁴⁸ İbn Ebî Şeybe, *el-Müsned*, II, 39. Rivayetin yer aldığı diğer kaynaklar için bkz: İbn Kâni', *Mu'cemü's-Sahâbe*, II, 186; Ezdî, Ebü'l-Feth Muhammed b. Hüseyin b. Ahmed el-Mevsilî (374/985), *el-Mahzûn fî İlmi'l-Hadîs*, Delhi, 1408, s. 125; Ebû Nuaym, *Ma'rifetü's-Sahâbe*, VI, 3044.

²⁴⁹ el-Arnaût – Ma'rûf. *Tahrîru Takrîbi't-Tehzîb*, III, 203.

²⁵⁰ Dalgın, Nihat, “İbn Lehîa”, *DİA*, XX, 159, (XX, 158-159).

²⁵¹ İbnü'l-Keyyâl, Ebü'l-Berekât Zeynüddîn Muhammed (Berekât) b. Ahmed (929/1523), *el-Kevâkibü'n-Neyyirât fî Ma'rifeti men İhteleta mine'r-Ruvâti's-Sikât*, Beyrut, m. 1981, s. 482.

²⁵² Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, VIII, 15, 20-21.

belirtmiş,²⁵³ Zehebî ise ilimde zirve bir şahsiyet olmakla beraber rivayette *zayıf* olduğunun altını çizmiştir.²⁵⁴

Buhârî 170 yılında vuku bulan bir yangında evinin ve kitaplarının yandığını söylemiş,²⁵⁵ İbn Hacer de *sadûk* olmakla birlikte kitaplarının yanmasının ardından rivayetleri karıştırdığını kaydetmiştir.²⁵⁶ İbn Hibbân ise kendisinden, kitaplarının zayi olmasından önce hadis rivayet eden Abdullâh b. el-Mübârek, Abdullâh b. Vehb, Abdullâh el-Mukri' ve Abdullâh b. Mesleme el-Ka'nebî gibilerinin rivayetlerinin *sahih*, kitaplarının yanması sonrasında nakledilen rivayetlerin ise *zayıf* olduğunu dile getirmiştir.²⁵⁷ Şuayb el-Arnaût ve Beşşâr Avvâd Ma'rûf mezkûr Abâdile'den naklettiklerinin *sahih*, haricindeki rivayetlerinin ise yalnızca *i'tibâr* için alınabilecek *zayıf* rivayetler olduğunu beyan etmiştir.²⁵⁸

Bu açıklamalar neticesinde biz İbn Lehîa'nın mezkûr Abâdile haricindeki rivayetlerinin şayet başka bir kanaldan destekleyicisi yoksa *zayıf* kabul edilmesi gerektiği düşüncesindeyiz. Bu rivayet üç kaynaktan benzer bir lafızla sahâbî Amr b. Mâlik el-Eşcaî'den de rivayet edilmiştir ancak bu rivayetlerden, senesinde İbn Lehîa'nın bulunmadığı rivayet *mürseldir*,²⁵⁹ diğer ikisinde ise İbn Lehîa yine yalnız kalmıştır.²⁶⁰ Şu halde incelemiş olduğumuz bu hadis *zayıf* hükmünde görünmektedir. Nâsırüddin el-Elbânî²⁶¹ bu rivayete *zayıf*, Ebü'l-Hasen İbnü'l-Kattân (628/1231)²⁶² ise *çok zayıf* hükmü vermiştir.

Bu rivayet, incelediğimiz hadisin sahâbî ravisi Ebü'l-Verd Harb el-Mâzinî'den *mevkûf* olarak da nakledilmiştir.²⁶³

²⁵³ Sıbt İbnü'l-Acemî, Ebü'l-Vefâ Burhânüddin İbrâhîm b. Muhammed (841/1438), *el-İğtibât bi Men Ruviye mine'r-Ruvâti bi'l-İhtilât*, Kahire, m. 1988, s. 190.

²⁵⁴ Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, VIII, 13-14.

²⁵⁵ Buhârî, *et-Târîhu'l-Kebîr*, Haydarâbâd, 1362, V, 183.

²⁵⁶ İbn Hacer, *Takribü't-Tehzîb*, s. 319.

²⁵⁷ İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, II, 11; Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, VIII, 23.

²⁵⁸ el-Arnaût – Ma'rûf. *Tahrîru Takrîbi't-Tehzîb*, III, 416.

²⁵⁹ Saîd b. Mansûr, *es-Sünen*, II, 322.

²⁶⁰ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, IV, 254; Ebü Nuaym, *Ma'rifetü's-Sahâbe*, VI, 3044.

²⁶¹ el-Elbânî, *Silsiletü'l-Ehâdîsi'd-Daîfe ve'l-Mevdûa ve Eseruha's-Seyyü fi'l-Ümme*, Riyad, 1412, XI, 24.

²⁶² İbnü'l-Kattân, Ebü'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Abdilmelik el-Kutâmî el-Fâsî (628/1231), *Beyânü'l-Vehm ve'l-İhâmi'l-Vâkıyn fi Kitâbi'l-Ahkâm*, Riyad, 1418, III, 484.

²⁶³ İbn Mâce, *es-Sünen*, "Cihâd", 26; İbn Ebî Hâtim, *İlelü'l-Hadîs*, III, 365.

b. Kamu Malından Çalan Kişiyi Gizlemenin Vebalini Beyan Eden

Rivayet

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ دَاوُدَ بْنِ سَفْيَانَ، حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ حَسَّانَ، حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ مُوسَى أَبُو دَاوُدَ، حَدَّثَنَا جَعْفَرُ بْنُ سَعْدِ بْنِ سَمُرَةَ بْنِ جُنْدَبٍ، حَدَّثَنِي خُبَيْبُ بْنُ سُلَيْمَانَ، عَنْ أَبِيهِ سُلَيْمَانَ بْنِ سَمُرَةَ عَنْ سَمُرَةَ بْنِ جُنْدَبٍ: أَمَا بَعْدُ، وَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- يَقُولُ: مَنْ كَتَمَ غَالًا فَإِنَّهُ مِثْلُهُ.

Muhammed b. Dâvûd b. Süfyân (241-250) > Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Hassân b. Hayyân et-Tinnîsî el-Bekrî el-Basrî (208) > Ebû Dâvûd Süleymân b. Mûsâ ez-Zührî el-Kûfî el-Horasânî (171-180) > Ebû Muhammed Ca'fer b. Sa'd b. Semüre b. Cündeb el-Fezârî es-Semürî (231-240) > Ebû Süleymân Hubeyb b. Süleymân b. Semüre b. Cündeb el-Fezârî el-Kûfî (?) > Süleymân b. Semüre b. Cündeb el-Fezârî (?) Semüre b. Cündeb (r.a.) (60) isnadıyla nakledildiğine göre Allâh Resûlü (s.a.v.) şöyle buyururdu: “Kamu malından çalan kimseyi gizleyen kişi, (vebali açısından) o fiili yapan gibidir.”²⁶⁴

Rivayetin sened zincirinde bulunup *sika* olan tek ravi Yahyâ b. Hassân et-Tinnîsî'dir. İlk ravi Muhammed b. Dâvûd b. Süfyân hakkında İbn Hacer haricinde değerlendirmede bulunan birini görmedik. İbn Hacer onun için *makbûl* tabirini kullanmıştır.²⁶⁵

Üçüncü ravi Süleymân b. Mûsâ ez-Zührî'yi İbn Hibbân *sika* görmüş, kendisi hakkında Ebû Hâtim *mahallühü's-sıdk*²⁶⁶ ve *sâlihu'l-hadîs*, Ebû Dâvûd *leyse bihî be's* tabirini kullanmış,²⁶⁷ Ebû Zür'a²⁶⁸ ve Ukaylî²⁶⁹ (322/934) ise *zayıf* saymıştır. Zehebî bir yandan *el-Kâşif*'te Süleymân b. Mûsâ hakkında *sâlihu'l-hadîs* tabirini kullanırken²⁷⁰ diğer taraftan *Dîvânü'd-Du'afâ*'da *münkerü'l-hadîs* olduğunu söylemiş²⁷¹ ve kendisine *Mîzânü'l-*

²⁶⁴ Ebû Dâvûd, *es-Sünen*, “Cihâd”, 144. Rivayetin yer aldığı diğer kaynaklar için bkz: Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr*, VII, 251; İbn Adî, *el-Kâmil*, I, 546; İbn Asâkir, *Târîhu Medîneti Dimaşk*, VIII, 194-195.

²⁶⁵ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, s. 477.

²⁶⁶ *Mahallühü's-sıdk*: Ta'dîlin, Zehebî ve Irâkî'ye göre dördüncü, Sehâvî'ye göre altıncı mertebesinde bulunan bir ravi hakkında kullanılan bir sîga. Böyle bir ravinin rivayet ettiği hadis, başka bir senedinin olup olmadığını araştırmak ve ona göre değerlendirmek üzere yani *i'tibâr* için alınır (Aydınlı, *Hadis Istılahları*, s. 167).

²⁶⁷ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XII, 99.

²⁶⁸ Ebû'l-Meâti, *el-Câmi*, I, 348.

²⁶⁹ Zehebî, *Târîhu'l-İslâm ve Vefâyâtü'l-Meşâhîr ve'l-A'lâm*, Beyrut, m. 2003, IV, 634.

²⁷⁰ Zehebî, *el-Kâşif*, I, 465.

²⁷¹ Zehebî, *Dîvânü'd-Duafâ ve'l-Metrûkîn*, Mekke, 1387, s. 176.

İ'tidâl'inde yer vermiştir.²⁷² İbn Hacer ise onun için *fîhi lîn*²⁷³ lafzını kullanmayı tercih etmiştir.²⁷⁴

Seneddeki dördüncü ravi olan Ca'fer b. Sa'd b. Semüre hakkında İbn Ebî Hâtim (327/938) *sadûk* ve *sâlihu'l-hadîs* ibarelerini kullanırken²⁷⁵ Ebü'l-Hasen İbnü'l-Kattân ve İbn Hazm (456/1064) *mechûl*,²⁷⁶ İbn Hacer ise *leyse bi kavî* olduğunu ifade etmiştir.²⁷⁷ Zehebî *Mizânü'l-İ'tidâl*'de Ca'fer b. Sa'd'ın adına yer vermiş,²⁷⁸ Şuayb el-Arnaût ve Beşşâr Avvâd Ma'rûf da zayıflığına dikkat çekmiştir.²⁷⁹

Beşinci ravi Hubeyb b. Süleymân b. Semüre'yi İbn Hibbân *es-Sikât*'ında zikrederken²⁸⁰ İbnü'l-Harrât (582/1186), hakkında *leyse bi kavî* tabirini kullanmış,²⁸¹ İbnü'l-Kattân, İbn Hazm,²⁸² Zehebî²⁸³ ve İbn Hacer²⁸⁴ ise *mechûl* olduğunu açıklamışlardır.

İbn Hibbân altıncı ravi olan Süleymân b. Semüre b. Cündeb'i *es-Sikât*'ta zikretmiştir.²⁸⁵ İbnü'l-Harrât onun *leyse bi kavî* olduğu görüşündedir.²⁸⁶ Zehebî tevsik edildiğini dile getirirken²⁸⁷ İbn Hacer *makbûl* bir ravi olduğunu kaydetmiştir.²⁸⁸ İbn Hacer'in bu görüşünde yanıldığını ifade eden Şuayb el-Arnaût ve Beşşâr Avvâd Ma'rûf ise Süleymân b. Cündeb'in *mechûl* bir ravi olduğunu ileri sürmüştür.²⁸⁹ İbnü'l-Kattân da *mechûl* olduğu kanaatindedir.²⁹⁰

Bu hadisin senedinde yer alan Ca'fer b. Sa'd b. Semüre, Hubeyb b. Süleymân b. Semüre ve Süleymân b. Semüre b. Cündeb isimli raviler sair tariklerin tümünde rivayeti nakilde infırad etmişlerdir. Şu halde hadis, senedinde yer alan ravilerin çoğunun *zayıf* ve

²⁷² Zehebî, *Mizânü'l-İ'tidâl*, II, 226.

²⁷³ *Fîhi lîn*: Irâkî'ye göre cerhin beşinci, Sehâvî'ye göre (Dârekutnî'nin dışındaki hadisçilerde) altıncı mertebesinde bulunan bir ravi hakkında kullanılan bir sîga. Böyle bir ravinin rivayet ettiği hadis, başka bir senedinin olup olmadığını araştırmak ve ona göre değerlendirmek üzere yani *i'tibâr* için alınır (Aydınli, *Hadis Istılahları*, s. 80).

²⁷⁴ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, s. 255.

²⁷⁵ Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, V, 940.

²⁷⁶ Moğultay, *İkmâlü Tehzîbi'l-Kemâl*, III, 218.

²⁷⁷ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, s. 140.

²⁷⁸ Zehebî, *Mizânü'l-İ'tidâl*, I, 407-408.

²⁷⁹ el-Arnaût – Ma'rûf. *Tahrîru Takrîbi't-Tehzîb*, I, 217.

²⁸⁰ İbn Hibbân, *es-Sikât*, VI, 274.

²⁸¹ Moğultay, *İkmâlü Tehzîbi'l-Kemâl*, IV, 172.

²⁸² Moğultay, *İkmâlü Tehzîbi'l-Kemâl*, IV, 172.

²⁸³ Zehebî, *Mizânü'l-İ'tidâl*, I, 649.

²⁸⁴ İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, Hindistan, 1326, III, 135.

²⁸⁵ İbn Hibbân, *es-Sikât*, IV, 314; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XI, 448.

²⁸⁶ Moğultay, *İkmâlü Tehzîbi'l-Kemâl*, VI, 67.

²⁸⁷ Zehebî, *el-Kâşif*, I, 460.

²⁸⁸ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, s. 252.

²⁸⁹ el-Arnaût – Ma'rûf. *Tahrîru Takrîbi't-Tehzîb*, II, 69.

²⁹⁰ Moğultay, *İkmâlü Tehzîbi'l-Kemâl*, VI, 67.

mechûl olması sebebiyle *çok zayıf* görünmektedir. Nâsirüddin el-Elbânî²⁹¹ ve Şuayb el-Arnaût²⁹² hadise *zayıf* hükmü vermiştir.

c. Ganimetten Çalmanın Münafıklık Alameti Olduğunu Bildiren

Rivayet

حَدَّثَنَا يَزِيدُ، أَخْبَرَنَا عَبْدُ الْمَلِكِ بْنُ قُدَامَةَ الْجَمْعِيُّ، عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ بَكْرِ بْنِ أَبِي الْفُرَاتِ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي سَعِيدِ الْمُقْبَرِيِّ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: إِنَّ لِلْمُنَافِقِينَ عَلَامَاتٍ يُعْرَفُونَ بِهَا: تَحِيثُهُمْ لَعْنَتَهُ، وَطَعَامُهُمْ نُهْبَةً، وَغَنِيمَتُهُمْ غُلُولٌ، وَلَا يَفْرُبُونَ الْمَسَاجِدَ إِلَّا هَجْرًا، وَلَا يَأْتُونَ الصَّلَاةَ إِلَّا دَبْرًا، مُسْتَكْبِرِينَ، لَا يَأْلَفُونَ وَلَا يُؤْلَفُونَ، حُشْبُ بِاللَّيْلِ، صُحْبُ بِالنَّهَارِ.

Ebû Hâlid Yezîd b. Hârûn b. Zâzân es-Sülemî el-Vâsitî (206) > Abdülmelik b. Kudâme b. İbrâhîm b. Muhammed el-Cumahî el-Kureşî el-Medenî (161-170) > İshâk b. Bekir b. Ebi'l-Furât el-Medenî (?) > Ebû Sa'd Saîd b. Ebî Saîd Keysân el-Leysî el-Makbürî (125) > Ebû Saîd Keysân (b. Saîd ?) el-Makbürî (100) > Ebû Hüreyre (r.a.) (58) isnadıyla nakledildiğine göre Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “*Münafıkların –yapmakla bilindikleri- alametleri vardır: Selamlaşmaları lanettir, yemekleri yağmadır, ganimetleri aşırmadır, mescitlere nadir yaklaşırlar, namaza ancak sonunda yetişirler, kibirlidirler, kimseyle uyuşamazlar, kimse de onlarla uyuşamaz, gece odun (gibi sessizdirler), gündüz ise gürültü patırtı çıkarırlar.*”²⁹³

Senedde yer alan ravilerden Abdülmelik b. Kudâme ve İshâk b. Bekir haricindekiler *sika* ravilerdir. İbn Şâhîn, Ahmed b. Sâlih et-Taberî, İbn Halfûn,²⁹⁴ İclî,²⁹⁵ Fesevî,²⁹⁶ İbn Abdilber²⁹⁷ ve bir rivayete göre Yahyâ b. Maîn,²⁹⁸ Abdülmelik b. Kudâme’yi *sika* görmüşlerdir. Yahyâ b. Maîn’den aktarılan diğer nakle göre ise o, hakkında *sâlih* tabirini kullanmıştır.²⁹⁹

²⁹¹ el-Elbânî, *Daîfü Ebî Dâvûd*, II, 353.

²⁹² Ebû Dâvûd, *es-Sünen*, IV, 349 (Birinci dipnot).

²⁹³ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XIII, 302-303 (Hadis no: 7926). Rivayetin yer aldığı sair kaynaklar için bkz: Mervezî, *Muhtasarü Kıyâmi'l-Leyl ve Kıyâmi Ramazân ve Kitâbi'l-Vitr*, Faysalâbâd, 1408, s. 59; İbn Batta, *el-İbânetü'l-Kübrâ*, II, 695; Ebû Nuaym, *Sıfatü'n-Nifâk ve Na'tü'l-Münâfikîn*, Beyrut, 1422, s. 101; İbn Bişrân, Ebû'l-Kâsım Abdülmelik b. Muhammed b. Abdillâh el-Bağdâdî (430/1038-39), *el-Emâlî*, Riyad, 1418, s. 36; Beyhakî, *Şuabü'l-İmân*, IV, 387.

²⁹⁴ Moğultay, *İkmâlü Tehzîbi'l-Kemâl*, VIII, 334-335.

²⁹⁵ Vassâbî, *Tuhfetü'l-Lebîb*, I, 538.

²⁹⁶ Ebû'l-Meâfî, *el-Câmi'*, II, 139.

²⁹⁷ İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VI, 415.

²⁹⁸ Moğultay, *İkmâlü Tehzîbi'l-Kemâl*, VIII, 335.

²⁹⁹ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XVIII, 381.

İbn Hibbân Abdülmelik b. Kudâme'nin *sadûk* olmakla beraber rivayet nakletmede fahiş hatalar ve çokça evham yapmasından ötürü naklettiği hadislerin, *ihcâc* etmeye elverişli bulunmadığını açıklamıştır.³⁰⁰

Buhârî *yu'raf ve yünker*³⁰¹ ile *leyse bi kavî*, Dârekutnî *metrûk*, Ebû Hâtim *leyse bi kavî* ve *zayıf*,³⁰² Nesâî *leyse bi kavî*,³⁰³ Ebû Zür'a *münkerü'l-hadîs*,³⁰⁴ İbnü'l-Cârûd (307/919-20),³⁰⁵ Zehebî³⁰⁶ ve İbn Hacer³⁰⁷ *zayıf* olduğunu söylemişlerdir. Ebû Dâvûd ise kendisinin övülen bir şahsiyet olmakla birlikte naklettiği hadislerde nekaret bulunduğuna dikkat çekmiştir.³⁰⁸

Diğer ravi İshâk b. Bekir b. Ebi'l-Furât'ın rivayetlerini Hâkim, *el-Müstedrek*'ine alarak güvenilir kabul ettiğine işaret etmiş ancak Zehebî³⁰⁹ ve İbn Hacer³¹⁰ *mechûl* bir ravi olduğunu beyan etmiştir.³¹¹

Abdülmelik b. Kudâme ve İshâk b. Bekir rivayetin tüm tariklerinde infirad etmiştir. Böylece hadis, Abdülmelik b. Kudâme'nin *zayıf* ve İshâk b. Bekir b. Ebi'l-Furât'ın *mechûl* olması sebebiyle *zayıf* görünmektedir. Nâsirüddin el-Elbânî³¹² ve Şuayb el-Arnaût³¹³ da hadise *zayıf* hükmü vermiştir.

d. Kamu Malı Hırsızlığı ile Elde Edilen Şeylerin İade Edilmesi Gerektiğini İfade Eden Rivayet

أَخْبَرَنَا عَلِيُّ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ عَبْدِانَ، قَالَ: أَخْبَرَنَا أَحْمَدُ بْنُ عَبْدِ الصَّقَّارِ، قَالَ: حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي قُمَاشٍ وَهُوَ مُحَمَّدُ بْنُ عَيْسَى، قَالَ: حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ أَبُو عِمْرَانَ الْجَبَلِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا مَعْنُ بْنُ عَيْسَى الْقَزَازِ، عَنِ الْحَارِثِ ابْنِ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ إِيَّاسِ اللَّيْثِيِّ، عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ يَزِيدَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ قُسَيْطٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَطَاءٍ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، عَنِ الْفَضْلِ بْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: أَتَانِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ،

³⁰⁰ İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, I, 212; Moğultay, *İkmâlü Tehzîbi'l-Kemâl*, VIII, 334.

³⁰¹ *Yu'raf ve yünker*: Zehebî ve Sehâvî'ye göre cerhin beşinci mertebesinde bulunan bir ravi hakkında kullanılan bir sîga. Böyle bir ravinin rivayet ettiği hadis, başka bir senedinin olup olmadığını araştırmak ve ona göre değerlendirmek üzere yani *i'tibâr* için alınır (Aydın, *Hadis İstılahları*, s. 333).

³⁰² el-Elbânî, *Silsiletü'l-Ehâdisi'd-Daîfe*, V, 80.

³⁰³ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XVIII, 381-382.

³⁰⁴ Moğultay, *İkmâlü Tehzîbi'l-Kemâl*, VIII, 334.

³⁰⁵ Vassâbî, *Tuhfetü'l-Lebîb*, I, 538.

³⁰⁶ Moğultay, *İkmâlü Tehzîbi'l-Kemâl*, VIII, 335.

³⁰⁷ Zehebî, *el-Kâşif*, I, 668.

³⁰⁸ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, s. 364; İbn Hacer, *Lisânü'l-Mizân*, IX, 362.

³⁰⁹ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XVIII, 382.

³¹⁰ Zehebî, *el-Kâşif*, I, 238.

³¹¹ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, s. 102.

³¹² Moğultay, *İkmâlü Tehzîbi'l-Kemâl*, II, 108.

³¹³ el-Elbânî, *Silsiletü'l-Ehâdisi'd-Daîfe*, XII, 794.

³¹⁴ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XIII, 303 (Birinci dipnot).

وَهُوَ يُوعَكُ وَعَكًا شَدِيدًا، قَدْ عَصَبَ رَأْسَهُ فَقَالَ: خُذْ بِيَدِي يَا فَضْلُ. قَالَ: فَأَخَذْتُ بِيَدِهِ، حَتَّى قَعَدَ عَلَى الْمَنْبِرِ، قَمَّ قَالَ: نَادِ فِي النَّاسِ يَا فَضْلُ. فَنَادَيْتُ: الصَّلَاةُ جَامِعَةٌ. قَالَ: فَاجْتَمَعُوا، فَقَامَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَظِيبًا فَقَالَ: ... أَيُّهَا النَّاسُ مَنْ كَانَ عِنْدَهُ مِنَ الْعُلُولِ شَيْءٌ فَلْيُرِدْهُ. فَقَامَ إِلَيْهِ رَجُلٌ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، عِنْدِي ثَلَاثَةٌ دَرَاهِمٌ غَلَّتْهَا فِي سَبِيلِ اللَّهِ، قَالَ: وَلِمَ غَلَّتْهَا؟ قَالَ: كُنْتُ إِلَيْهَا مُحْتَاجًا، فَقَالَ: خُذْهَا مِنْهُ يَا فَضْلُ...

Ebü'l-Hasen Ali b. Ahmed b. Abdân eş-Şîrâzî el-Ehvâzî (415) > Ebü'l-Hasen Ahmed b. Ubeyd b. İsmâîl es-Saffâr el-Basrî (345) > Ebü Bekir Muhammed b. İsâ b. es-Seken b. Ebî Kammâş el-Vâsîtî (287) > Ebü İmrân Mûsâ b. İsmâîl el-Cebelî/(el-Becelî) el-Cîlî (221-230) > Ebü Yahyâ Ma'n b. İsâ b. Yahyâ el-Kazzâz el-Medenî (198) > el-Hâris b. Abdilmelik b. Abdillâh b. İyâs el-Leysî el-Medenî (?) > el-Kâsım b. Yezîd b. Abdillâh b. Kuseyt el-Leysî el-Medenî (?) > Ebü Abdillâh Yezîd b. Abdillâh b. Kuseyt el-Leysî el-Medenî (122) > Ebü Muhammed Atâ b. Yesâr el-Hilâlî el-Medenî (94) > Abdullâh b. Abbâs (68) > Fadl b. Abbâs b. Abdilmuttalib (r.a.) (13) isnadıyla nakledildiğine göre Fadl b. Abbâs (r.a.) şöyle demiştir: Allâh Resûlü (s.a.v.), başını (bir sarık veya bez ile) bağlamış vaziyette şiddetli bir rahatsızlık çekerken bana geldi ve “*Elimi tut ey Fadl*” dedi. Elinden tuttum da minbere oturdu. Sonra “*İnsanları çağır ey Fadl*” buyurdu. Ben de “es-Salâtü Câmia” diye seslendim ve insanlar toplandılar. Ardından Allâh Resûlü (s.a.v.) bir konuşma yapmaya başlayarak şunları söyledi: “...*Ey insanlar, yanında kamu malından aşırılmış bir şey bulunan kimse onu derhal iade etsin*”. Bir adam kalkıp “*Ey Allâh’ın Resûlü (s.a.v.), benim yanımda Allâh yolunda cihad ederken ganimetten aşırılmış olduğum üç dirhem vardır*” dedi. Hz. Peygamber (s.a.v.) “*Onu niçin çaldın?*” dedi. Adam “*O (paraya) muhtaçtım*” dedi. Hz. Peygamber de (s.a.v.) (bana yönelerek) “*(Çalmış olduğu şeyi) ondan al ey Fadl*” buyurdu...³¹⁴

Seneddeki ravilerden Mûsâ b. İsmâîl el-Cebelî (el-Becelî) ve el-Kâsım b. Yezîd el-Leysî haricindekiler *sika* ravilerdir. Tahâvî (321/933), Mûsâ b. İsmâîl’in rivayet naklinde övülen bir kimse olduğunu söylemiştir.³¹⁵ İbn Hibbân *müstakîmü’l-hadîs* olduğunu dile

³¹⁴ Beyhakî, *Delâilü'n-Nübüvve*, Beyrut, 1405, VII, 179-180. Rivayetin yer aldığı sair kaynaklar için bkz: Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk*, Beyrut, 1387, III, 189-190; Ukaylî, Ebü Ca'fer Muhammed b. Amr b. Mûsâ (322/934), *ed-Duafâü'l-Kebîr*, Beyrut, 1404, III, 482; Ebü Bekir eş-Şâfiî, Muhammed b. Abdillâh b. İbrâhîm el-Bezzâz el-Bağdâdî (354/965), *el-Fevâid*, Riyad, 1417, I, 405; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr*, XVIII, 280; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Evsat*, III, 104; Taberânî, *el-Ehâdisü't-Tivâl*, Musul, 1404, s. 271; İbn Asâkir, *Târîhu Medîneti Dimaşk*, XLVIII, 322-324; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam fî Târîhi'l-Mülûk ve'l-Ümem*, Beyrut, 1412, IV-28-30.

³¹⁵ Tahâvî, *Şerhu Müşkili'l-Âsâr*, XIII, 59.

getirmiş,³¹⁶ İbn Ebî Hâtim ise, hakkında *sâlihu'l-hadîs* ve *lâ be'se bih* tabirlerini kullanmıştır.³¹⁷

İbn Hibbân diğer ravi el-Kâsım b. Yezîd el-Leysî'yi *es-Sikât*'ta zikretmiştir.³¹⁸ Ukaylî *zayıf* saymış,³¹⁹ Zehebî de ona hem *Mizânü'l-İ'tidâl*'de³²⁰ hem de *Divânü'd-Duafâ*'da³²¹ yer verip hakkında *hadîsühü münker* açıklamasını yapmıştır.

el-Kâsım b. Yezîd el-Leysî rivayete ait senedlerin tümünde hadisi Yezîd b. Abdillâh'dan aktarmada tek kalmıştır. Hadisin onun *zayıf* bir ravi olması sebebiyle *zayıf* hükmü alması gerektiği düşünülmektedir. Zehebî hadisin uydurulmuş olmasından korktuğunu dile getirmiş,³²² İbn Kesîr ise rivayetin hem senedinde hem de metninde büyük problemler söz konusu olduğunu açıklamıştır.³²³

e. Kamu Malından En Küçük Bir Şeyi Bile Aşırmayı Yasaklayan Rivayet

عَنْ ابْنِ الْمُبَارَكِ، عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ، قَالَ: جَاءَ عَقِيلُ بْنُ أَبِي طَالِبٍ إِلَى امْرَأَتِهِ فَقَالَتْ: قَدْ عَلِمْنَا أَنَّكَ قَدْ قَاتَلْتَ، فَهَلْ جِئْتَنَا بِشَيْءٍ؟ قَالَ: هَذِهِ إِبْرَةٌ لِنَحْيِي بِهَا تِيَابَكَ، فَبَعَثَ النَّبِيُّ عَلَيْهِ السَّلَامُ مُنَادِيًا: لَا يَغْلُنَنَّ رَجُلٌ إِبْرَةً فَمَا فَوْقَهَا" فَقَالَ عَقِيلٌ لَامْرَأَتِهِ: مَا أَرَى إِبْرَتَكَ إِلَّا قَدْ قَاتَلْتِكِ.

Ebû Abdîrrahmân Abdullâh b. el-Mübârek b. Vâzih el-Hanzalî (181) > Ebû Urve Ma'mer b. Râşid el-Basrî es-San'ânî (153) > Ebû Üsâme Zeyd b. Eslem el-Adevî el-Ömerî (136) isnadıyla nakledildiğine göre Zeyd b. Eslem şöyle demiştir: Akîl b. Ebî Tâlib karısına geldi de karısı ona “Senin (müşriklerle) savaştığını biliyoruz, bize (ganimet namına) bir şey getirdin mi?” dedi. (Akîl) “Bu, elbiseni dikmen için (getirdiğim) bir iğnedir” dedi. Bu esnada Hz. Peygamber (s.a.v.) “Hiçbir kimse ganimet malından bir iğne yahut ondan daha küçük bir şey çalmasın” diye seslenen bir münadi gönderdi. Bunun üzerine Akîl, karısına “İğnenin elinden gideceğini sanıyorum” dedi.³²⁴

³¹⁶ İbn Hibbân, *es-Sikât*, IX, 160.

³¹⁷ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, VIII, 136.

³¹⁸ İbn Hibbân, *es-Sikât*, IX, 15.

³¹⁹ Ukaylî, *ed-Duafâü'l-Kebîr*, III, 481.

³²⁰ Zehebî, *Mizânü'l-İ'tidâl*, III, 381.

³²¹ Zehebî, *Divânü'd-Duafâ*, s. 325.

³²² Zehebî, *Mizânü'l-İ'tidâl*, III, 382.

³²³ İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâil b. Şihâbiddîn Ömer (774/1373), *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, Beyrut, 1407, V, 231.

³²⁴ Fezârî, *es-Siyer*, s. 259. Rivayetin yer aldığı diğer kaynaklar için bkz: Abdürrezzâk, *el-Musannef*, V, 242; Abdürrezzâk, *et-Tefsîr*, I, 420; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, IV, 32; İbn Asâkir, *Târihu Medîneti Dimaşk*, XLI, 16.

Senedde yer alan ravilerin tümü *sikadır*. Bununla birlikte rivayet *mürseldir*. Zira tâbîinden olan Zeyd b. Eslem el-Adevî, hadisi sahâbî Akîl b. Ebî Tâlib'den herhangi bir edâ lafzı kullanmadan nakletmiştir. Muhtelif sahabîlerden hadis almış olan Zeyd b. Eslem'in,³²⁵ rical kitaplarında Akîl b. Ebî Tâlib'den hadis aldığına dair bir bilgi bulunmamaktadır. İbn Hacer'den gelen, onun rivayette irsâl³²⁶ ve tedlîs yaptığına dair bilgiler de göz önünde bulundurulacak olursa³²⁷ hadisin *zayıf* hükmü alması gerektiğini ifade etmek isabetli olacaktır.

f. Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Ganimetten Aşırın Kimse İçin Duadan Kaçınmasını Anlatan Rivayet

حَدَّثَنَا سَعِيدٌ قَالَ: نَا سُفْيَانُ، عَنْ عَمْرٍو بْنِ دِينَارٍ، قَالَ: لَمَّا كَانَ يَوْمٌ بَدْرٍ جَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّ فُلَانًا عَلَّ قَطِيفَةً مِنَ الْمُعْتَمِ، فَسَأَلَهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: هَلْ فَعَلْتَ؟ قَالَ: لَا، فَنَظَرَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى الرَّجُلِ الَّذِي أُخْبِرَهُ، فَقَالَ: اخْفِرُوا هَاهُنَا، فَحَفَرُوا، فَاسْتَخْرَجُوا الْقَطِيفَةَ فَقَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ، اسْتَغْفِرْ لَهُ، فَقَالَ: دَعُونَا مِنَ الْآخِرِ.

Ebû Muhammed Süfyân b. Uyeyne b. Meymûn el-Hilâli (198) > Ebû Muhammed Amr b. Dînâr el-Mekkî el-Cumahî (126) isnadıyla nakledildiğine göre Bedir günü bir adam Hz. Peygamber'e (s.a.v.) geldi ve “Ey Allâh'ın Resûlü (s.a.v.), falanca adam ganimetlerin arasından kadife bir kumaş aşırdı” dedi. Hz. Peygamber (s.a.v.), (suçlanan adama) “*Bunu yaptın mı?*” diye sordu. Adam “Hayır” dedi. Bunun üzerine Hz. Nebî (s.a.v.) kendisine bu bilgiyi veren adama baktı. Adam ise (bir yeri göstererek) “Şurayı kazın” dedi. Ardından (adamın gösterdiği yeri) kazdılar ve oradan kadife kumaşı çıkardılar. (Ashaptan birileri) “Ey Allâh'ın Resûlü (s.a.v.), Allâh'tan onun bağışlanmasını talep et” dediler. Hz. Peygamber (s.a.v.) ise “*Bırakın şu adi herifi*” buyurdu.³²⁸

Seneddeki raviler *sikadır*. Bununla birlikte hadis *mürseldir*. Tâbîinden olan Amr b. Dînâr, Bedir günü meydana geldiği belirtilen bir olayı herhangi bir sahâbîden nakletmeksizin anlatmaktadır. Böylelikle bu hadisin *zayıf* derecesinde olduğu düşünülmektedir.

³²⁵ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, X, 13.

³²⁶ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, s. 222.

³²⁷ İbn Hacer, *Tabakâtü'l-Müde'llisîn*, Amman, 1403, s. 20-21.

³²⁸ Saîd b. Mansûr, *es-Sünen*, II, 322. Rivayetin yer aldığı sair kaynaklar için bkz: Fezârî, *es-Siyer*, s. 25; Abdürrezzâk, *el-Musannef*, V, 246.

**g. Hz. Peygamber'in (s.a.v.), İçlerinde Kamu Malı Hırsız Bulunan
Kabileye Dua Etmediğinden Bahseden Rivayet**

مَالِكٌ، عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْمُعِيرَةَ بْنِ أَبِي بُرْدَةَ الْكِنَانِيِّ؛ أَنَّهُ بَلَغَهُ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، أَتَى النَّاسَ فِي قَبَائِلِهِمْ يَدْعُو لَهُمْ. وَأَنَّهُ تَرَكَ قَبِيلَةَ مِنَ الْقَبَائِلِ. قَالَ: وَإِنَّ الْقَبِيلَةَ وَجَدُوا فِي بَرْدَعَةَ رَجُلٍ مِنْهُمْ عَقَدَ جَزْعًا، غُلُولًا. فَأَتَاهُمْ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَكَبَّرَ عَلَيْهِمْ، كَمَا يُكَبِّرُ عَلَى الْمَيِّتِ.

Ebû Saîd (Ebû Nasr) Yahyâ b. Saîd b. Kays en-Neccârî el-Hazrecî el-Ensârî (143) > Abdullâh b. el-Mugîre b. Ebî Bürde el-Kinânî el-Leysî (101) isnadıyla nakledildiğine göre Allah Resûlü (s.a.v.) insanların yanına, kabileleri içerisinde buldukları sırada dua etmek üzere geldi ve kabilelerden birini bundan hariç tuttu. O kabiledelikler içlerinden bir adamın (bineğinin) semerinde (ganimet malından aşırılmış) akik bir kolye buldular. Bunun üzerine Allah Resûlü (s.a.v.) onlara geldi ve bir ölü için tekbir getirdiği gibi onlar üzerine tekbir getirdi.³²⁹

Seneddeki ravilerin ikisi de *sikadır* ancak hadis *mürseldir*. Buna ilaveten hadisin metninde de problem söz konusudur. Şöyle ki metne göre Hz. Peygamber (s.a.v.) farklı kabilelere uğrayarak dua etmekte ancak kabilelerden birine, içlerinde kamu malından çalan bir kimsenin mevcudiyeti sebebiyle dua etmekten kaçınmaktadır. Buraya kadar bir sorun yoktur. Zira duadan kaçınarak içlerinde var olan bu hıyaneti ortaya çıkarmak suretiyle o kabiledelikleri ve diğer müminleri ikaz etmeyi arzu etmesi makul bir davranış olabilir.

Ancak devamında kabile üyeleri Hz. Peygamber'in (s.a.v.) bu tavrının sebebini anlama yoluna gitmişler ve neticede içlerinden birinin bu fiili işlediklerine şahit olmuşlardır. Demek ki o ana kadar kabile bireylerinden en azından önemli bir kısmının bu işten haberi bulunmamaktadır. Oysa Allâh Resûlü (s.a.v.) bu vaziyetin üzerine kabilenin yanına vararak ölü üzerine tekbir getirir gibi tekbir getirip sanki “*Yazık size! Benim gözümden siz ölmüş bitmiş, yok hükmünde işe yaramaz bir topluluksunuz*” diyerek kabilenin tamamını zemetmektedir. Bu ise suçun şahsiliğinden bahseden Kur’ân ayetleri ve ahlakı Kur’ân olan Hz. Peygamber'in (s.a.v.) sahih sünnetine aykırı bir ameliyedir. Şu halde onun böyle bir fiil icra etmesi de mümkün olmaz.

³²⁹ Mâlik b. Enes, *el-Muvatta'*, “Cihâd”, 24. Rivayetin yer aldığı diğer kaynaklar için bkz: Fezârî, *es-Siyer*, 240; Abdürrezzâk, *el-Musannef*, V, 245; İbn Ebî Âsım, *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, III, 465; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr*, XXII, 195.

Böylelikle hadisin hem metnindeki problem hem de senedinin *mürsel* olması nedeniyle *zayıf* hükmünü almasının uygun olacağı düşünülmektedir. İbn Abdilber de hadisin *zayıf* olduğuna işaret etmiş³³⁰ ve *ihdicâca* elverişli olmadığını açıklamıştır.³³¹

Rivayetin İbn Ebî Âsım (287/900) ve Taberânî varyantında hadis, sahâbî ravisi de zikredilerek muttasıl olarak aktarılmıştır ancak bize göre bu bir hatadır. Şöyle ki hadisi aktarmada Abdullâh b. el-Mugîre b. Ebî Bürde ve Yahyâ b. Saîd el-Ensârî tüm senedlerde tek kalmıştır. Bununla birlikte hadisi Yahyâ b. Saîd'den Mâlik b. Enes, Ebû İshâk el-Fezârî, İbn Cüreyc el-Mekkî ve Hammâd b. Zeyd hamletmişlerdir. Bunlardan Mâlik b. Enes ve Ebû İshâk el-Fezârî, Yahyâ'dan işittikleri bu hadisi doğrudan kitaplarına kaydetmişlerdir. İbn Cüreyc el-Mekkî, Abdürrezzâk b. Hemmâm'a vermiş, Abdürrezzâk da *el-Musannef*'ine koymuştur. Hadis bu üç ravinin kanalıyla *mürsel* surette nakledilmiştir.

Rivayetin Yahyâ b. Saîd'den muttasıl nitelikte aktarıldığı seneddeki ravi Hammâd b. Zeyd, hadisi Muhammed b. Ubeyd'e o ise hem İbn Ebî Âsım'a hem de Muhammed b. Kazâ el-Cehverî'ye vermiştir. İbn Ebî Âsım tahammül ettiği hadisi *el-Âhâd ve'l-Mesânî*'sine derç etmiştir. Muhammed b. Kazâ el-Cehverî ise aldığı hadisi Taberânî'ye aktarmış, Taberânî de *el-Mu'cemü'l-Kebîr*'e koymuştur. Şu halde hadisin muttasıl şekilde aktarıldığı tarikte ya Hammâd b. Zeyd ya da Muhammed b. Ubeyd rivayete yanlılıkla sahâbî ravisini de eklemiştir. İbn Abdilber de bu rivayetin hiçbir şekilde muttasıl olarak rivayet edildiğini bilmediğini açıklamıştır.³³²

2. Mevzû Rivayetler

a. Kamu Malı Hırsızlığını Büyük Günahlardan Sayan Rivayet

حَدَّثَنَا عَبْدَانُ بْنُ أَحْمَدَ، ثنا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى الْأَزْدِيُّ، ثنا دَاوُدُ بْنُ الْمُحَبَّرِ بْنِ فَخْدَمِ بْنِ سُلَيْمَانَ، مَوْلَى أَبِي بَكْرَةَ، قَالَ: ثنا أَبِي الْمُحَبَّرِ بْنِ فَخْدَمِ، عَنِ الْمَسُورِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْبَاهِلِيِّ، عَنْ بَعْضِ وَلَدِ الْجَارُودِ، عَنِ الْجَارُودِ أَنَّهُ أَخَذَ هَذِهِ النُّسَخَةَ مِنْ نُسَخَةِ عَهْدِ الْعَلَاءِ الَّذِي كَتَبَ لَهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جِئِنَ بَعَثَهُ إِلَى الْبَحْرَيْنِ: " بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ هَذَا كِتَابٌ مِنْ مُحَمَّدٍ رَسُولِ اللَّهِ النَّبِيِّ الْأُمِّيِّ الْقُرَشِيِّ الْهَاشِمِيِّ، رَسُولِ اللَّهِ وَنَبِيِّهِ إِلَى خَلْقِهِ كَافَّةً، لِلْعَلَاءِ بْنِ الْحَضْرَمِيِّ وَمَنْ مَعَهُ مِنَ الْمُسْلِمِينَ، عَهْدًا أَعَاهَدُهُ إِلَيْهِمْ: اتَّقُوا اللَّهَ أَيُّهَا الْمُسْلِمُونَ مَا اسْتَطَعْتُمْ، فَإِنِّي قَدْ بَعَثْتُ عَلَيْكُمْ الْعَلَاءَ بْنَ الْحَضْرَمِيِّ وَأَمَرْتُهُ أَنْ يَتَّقِيَ اللَّهَ وَحَدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ ... تَمَّ اتَّعَنُوا لَهُمُ الْكِبَائِرَ وَدَلُّوهُمْ عَلَيْهَا وَخَوَّفُوهُمْ مِنَ الْهَلَكَةِ فِي الْكِبَائِرِ، إِنَّ الْكِبَائِرَ مِنَ الْمُؤَبَقَاتِ أَوْلَاهُنَّ

³³⁰ İbn Abdilber, *el-İstizkâr*, V, 86.

³³¹ İbn Abdilber, *et-Temhîd*, XXIII, 429.

³³² İbn Abdilber, *et-Temhîd*, XXIII, 429; İbn Âşûr, Muhammed et-Tâhir b. Muhammed et-Tûnisî, *Keşfü'l-Mugatta fi'l-Meânî ve'l-Elfâzi'l-Vâkıati fi'l-Muvatta'*, Tunus, 1428, s. 218.

الشِّرْكُ بِاللَّهِ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ، وَالسِّحْرُ وَمَا لِلسَّاحِرِ مِنْ خَلْقٍ، وَقَطِيعَةُ الرَّحِمِ يَلْعَنُهُمُ اللَّهُ، وَالْفِرَارُ مِنَ الرَّحْفِ يَبُورُوا بِغَضَبِ مِنَ اللَّهِ، وَالغُلُولُ فَيَأْتُوا بِمَا غَلُّوا يَوْمَ الْقِيَامَةِ لَا يَقْبَلُ اللَّهُ مِنْهُمْ، وَقَتْلُ النَّفْسِ الْمُؤْمِنَةِ جَزَاؤُهُ جَهَنَّمُ...

Ebû Muhammed Abdullâh b. Ahmed b. Mûsâ el-Ehvâzî el-Askerî (306) > Ebû Abdillâh İbn Ebî Hâtim Muhammed b. Yahyâ b. Abdilkerîm el-Ezdî el-Basrî (251-260) > Ebû Süleymân Dâvûd b. el-Muhabber b. Kahzem et-Tâî es-Sekafî (206) > Muhabber b. Kahzem b. Süleymân es-Sekafî (?) > el-Misver b. Abdillâh el-Bâhilî (?) > el-Cârûd b. Ebî Sebre'nin çocuklarından biri (?) > el-Cârûd b. Ebî Sebre el-Hüzelî el-Basrî (r.a.) (21) isnadıyla nakledildiğine göre el-Cârûd b. Ebî Sebre (r.a.) bu nüshayı Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Bahreyn'e (vali olarak) gönderdiği esnada Alâ (b. el-Hadramî) (r.a.) için yazmış olduğu sözleşme metninden kopyalamıştır: *“Rahmân ve Rahîm olan Allâh'ın adıyla. Bu, peygamber, ümmi, Kureyşli ve Hâşimî olan Allâh'ın Resûlü Muhammed tarafından kendileriyle sözleşme/aht etme üzere Alâ b. el-Hadramî ve beraberindeki Müslümanlara yazılmış bir kitaptır: Ey Müslümanlar, Allâh'tan gücünüz yettiği ölçüde sakının. Şüphesiz ben Alâ b. el-Hadramî'yi (vali olarak) size gönderdim ve kendisine yalnızca ortağı olmayan Allâh'tan korkmasını emrettim... ..Sonra onlara büyük günahları anlatıp tanıtın ve tehlikesi hususunda korkutun. Şüphesiz yok ki büyük günahlar helak edicidir. Onların ilki Allâh'a ortak koştur ki Allâh kendisine ortak koşulmasını affetmez. (İkincisi) sihirdir ki sihirbazın (hayır ve hakikatten) nasibi yoktur. (Üçüncüsü) akrabalık bağıni koparmaktır ki Allâh (bunu yapanlara) lanet eder. (Dördüncüsü) (savaş esnasında harp meydanındaki) ordudan kaçırmaktır ki (bunu yapanlar) Allâh'ın gazabına uğrar. (Beşincisi) kamu malı hırsızlığıdır ki (bunu yapanlar) çalmış oldukları şeyi kıyamet günü getirirler ve Allâh (aşırdukları şey ile yapmış oldukları hayrı) kabul etmez. (Altıncısı) mü'min bir cana kıymaktır ki cezası cehennemdir...”*³³³

Seneddeki ravilerden Abdullâh b. Ahmed el-Ehvâzî ile Ebû Abdillâh İbn Ebî Hâtim el-Ezdî sikadır.

Ahmed b. Hanbel, isnaddaki üçüncü ravi olan Dâvûd b. el-Muhabber et-Tâî'nin hadis ilminden hiç anlamadığını ifade etmiş³³⁴ ve bir rivayete göre onun yalancı olduğunu dile

³³³ Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr*, XVIII, 89-92. Rivayetin yer aldığı diğer kaynaklar için bkz: Heysemî, *Bugyetü'l-Bâhis an Zevâidi Müsnedi'l-Hâris*, Medine, 1413, II, 665-669; Bûsîrî, *Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Ebî Bekir b. İsmâil (840/1436), İthâfü'l-Hıyere bi Zevâidi'l-Mesânidi'l-Aşere*, Riyad, 1420, V, 134-138; İbn Hacer, *el-Metâlibü'l-Âliye bi Zevâidi'l-Mesânidi's-Semâniye*, Riyad, 1419, X, 137-147.

³³⁴ Zehebî, *Mizânü'l-İtidâl*, II, 20.

getirmiştir.³³⁵ Zehebî,³³⁶ Ebû Zür'a, Sâcî, Ukaylî ve İbnü's-Seken (353/964), Dâvûd b. el-Muhabber'i *zayıf* saymış, Nesâî ve Ebü'l-Feth el-Ezdî (374/985) *metrûkû'l-hadis* olduğunu açıklamıştır.³³⁷ Yahyâ b. Maîn onun aslen güvenilir bir kimse olmakla beraber takıldığı Mu'tezilî arkadaşlarının onu ifsad ettiğini ileri sürmüştür.³³⁸ Dârekutnî, Dâvûd'un hadis uyduran *metrûk* bir kimse olduğunu beyan etmiştir.³³⁹ İbn Hacer onu *zayıf* ve *metrûk* saymış,³⁴⁰ hatta bir yerde hadis uydurmakla bilinen biri olduğunu ifade etmiştir.³⁴¹ Yine o, Dâvûd b. el-Muhabber'in telif ettiği *Kitâbü'l-Akl* isimli eserin çoğunun *mevzû* rivayetlerden müteşekkil olduğuna dikkat çekmiştir.³⁴² İbn Hibbân ve Hâkim en-Nîsâbûrî ise onu *mevzû* rivayetleri *sika* ravilere isnad ederek rivayet etmekle suçlamıştır.³⁴³

Zehebî³⁴⁴ ve İbn Hacer³⁴⁵ seneddeki dördüncü ravi konumundaki Muhabber b. Kahzem'in *zayıf* olduğunu beyan etmiştir.

Beşinci ravi el-Misver b. Abdillâh el-Bâhilî, hakkında cerh ve ta'dîl vaki olmamış *mechûl* bir ravidir. İbn Hacer de kendisine ait bir biyografi bulamadığını ifade etmiştir.³⁴⁶

el-Misver b. Abdillâh'ın hadisi kendisinden aldığı dile getirdiği altıncı ravi, senedde "el-Cârûd b. Ebî Sebre'nin çocuklarından biri" şeklinde tarif edilmiştir. Dolayısıyla *mübhem* bir ravidir. Senedde bir raviden *mübhem* surette bahsedilmesi, hiç bahsedilmemesi gibidir.³⁴⁷

el-Cârûd b. Ebî Sebre el-Hüzelî'yi İbn Hibbân,³⁴⁸ Nesâî,³⁴⁹ Dârekutnî ve İbn Halfûn³⁵⁰ *sika* saymışlar, Zehebî³⁵¹ ve İbn Hacer³⁵² ise *sadûk* olduğunu dile getirmiştir.

Rivayetin senedindeki Muhabber b. Kahzem *zayıf*, el-Misver b. Abdillâh ise *mechûl* bir ravidir. el-Misver'in hadisi kendisinden aldığı ravi *mübhem*, yani yok hükmünde

³³⁵ Moğultay, *İkmâlü Tehzîbi'l-Kemâl*, IV, 264.

³³⁶ Zehebî, *el-Kâşif*, I, 382.

³³⁷ Moğultay, *İkmâlü Tehzîbi'l-Kemâl*, IV, 264-265.

³³⁸ Zehebî, *Mîzânü'l-İ'tidâl*, II, 20.

³³⁹ Dârekutnî, Ebü'l-Hasen Ali b. Ömer b. Ahmed (385/995), *es-Sünen*, Beyrut, 1424, I, 298; Dârekutnî, *ed-Duafâ ve'l-Metrûkîn*, Medine, 1403, II, 152.

³⁴⁰ İbn Hacer, *Takribü't-Tehzîb*, s. 200; İbn Hacer, *Lisânü'l-Mîzân*, IX, 297.

³⁴¹ Vassâbî, *Tuhfetü'l-Lebîb*, I, 380.

³⁴² İbn Hacer, *Takribü't-Tehzîb*, s. 200

³⁴³ İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, I, 291; Moğultay, *İkmâlü Tehzîbi'l-Kemâl*, IV, 264.

³⁴⁴ Zehebî, *Mîzânü'l-İ'tidâl*, III, 441.

³⁴⁵ İbn Hacer, *Lisânü'l-Mîzân*, VI, 465.

³⁴⁶ İbn Hacer, *el-Metâlibü'l-Âliye*, X, 148.

³⁴⁷ Aydınli, *Hadis Isulahları*, s. 190.

³⁴⁸ İbn Hibbân, *es-Sikât*, IV, 114.

³⁴⁹ Mizî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, IV, 478.

³⁵⁰ Moğultay, *İkmâlü Tehzîbi'l-Kemâl*, III, 148.

³⁵¹ Zehebî, *el-Kâşif*, I, 288.

³⁵² İbn Hacer, *Takribü't-Tehzîb*, s. 137.

olduğundan bu noktada bir inkıtâ' söz konusudur. Tüm bunların ötesinde seneddeki üçüncü ravi Dâvûd b. el-Muhabber et-Tâî muhaddislerin azımsanmayacak bir kısmına göre hadislere sened uydurmaktan çekinmeyen yalancı bir ravidir. Bunlara ilaveten Muhabber b. Kahzem, el-Misver b. Abdillâh, el-Misver'in hadisi kendisinden aldığı *mübhem* ravi ve Dâvûd b. el-Muhabber et-Tâî tüm senedlerde infirad etmişlerdir.

Ayrıca *İthâfü'l-Hiyere*'deki rivayette, hadisin sunumunun ardından mezkûr metnin kaleme alınışına Hz. Osman (r.a.), Ebû Zer el-Gıfârî (r.a.), Huzeyfe b. el-Yemân (r.a.) ve Sa'd b. Ubâde'nin (r.a.) de içlerinde bulunduğu çok sayıda sahâbînin şahitlik ettiği bilgisi verilmiştir.³⁵³ Bu kadar fazla kişinin şهادetinin söz konusu olduğu bir vakadan hiçbir sahâbînin söz dahi etmemiş olması makul değildir. Bu sebeplerle hadisin *mevzû* hükmünü almasının yerinde olacağı kanaati hasıl olmuştur.

b. Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Kamu Malı Hırsızlığının Büyük Günahlardan Olduğunu Tasdik Ettiği Rivayet

حدثنا أبو كريب قال، حدثنا أحمد بن عبد الرحمن قال، حدثنا عباد بن عباد، عن جعفر بن الزبير، عن القاسم، عن أبي أمامة: أن ناساً من أصحاب رسول الله صلى الله عليه وسلم ذكروا الكبائر وهو متكئ، فقالوا: الشرك بالله، وأكل مال اليتيم، وفراراً من الزحف، وقذف المحصنة، وعقوق الوالدين، وقول الزور، والغلول، والسحر، وأكل الربا: فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم: فأين تجعلون: (إِنَّ الَّذِينَ يَشْتَرُونَ بِعَهْدِ اللَّهِ وَأَيْمَانِهِمْ ثَمَنًا قَلِيلًا) ؟ إلى آخر الآية.

Ebû Küreyb Muhammed b. el-Alâ b. Küreyb el-Hemedânî el-Kûfî (248) > Ebû'l-Velîd Ahmed b. Abdirrahmân b. Bekkâr el-Kureşî el-Âmirî (248) > Ebû Muâviye Abbâd b. Abbâd b. Habîb el-Mühellebî el-Ezdî el-Basrî (181) > Ca'fer b. ez-Zübeyr el-Hanefî el-Bâhilî eş-Şâmî (140-41) > Ebû Abdirrahmân el-Kâsım b. Abdirrahmân eş-Şâmî ed-Dımaşkî (112) > Ebû Ümâme Sudey b. Aclân el-Bâhilî (r.a.) (86) isnadıyla nakledildiğine göre Ebû Ümâme (r.a.) şöyle demiştir: Kendisi bir yere yaslanmış otururken Allâh Resûlü'nün ashabından birileri büyük günahları şu şekilde sayıyorlardı: “Allâh'a ortak koşmak, yetim malı yemek, (savaş meydanındaki) ordudan kaçmak, iffetli kadına (zina) iftirasında bulunmak, ana-babaya itaatsizlik etmek, yalan söylemek, kamu malından aşırnak, sihir yapmak ve faiz yemek.” Allâh Resûlü (s.a.v.) (bunları işitmesinin ardından) şöyle buyurdu: “*Peki (büyük günahlar*

³⁵³ Bûsîrî, *İthâfü'l-Hiyere*, V, 138.

saydıklarınızdan ibaretse) ‘Allâh’a verdikleri sözü ve yeminlerini az bir bedelle satanlara gelince işte onların ahirette hiç nasipleri yoktur...’ (ayetini) nereye koyacaksınız?’³⁵⁴

Seneddeki ravilerden Ahmed b. Abdirrahmân b. Bekkâr ve Ca’fer b. ez-Zübeyr el-Hanefî haricindekiler *sikadır*. İbn Hibbân³⁵⁵ ve Hâkim, ravi Ahmed b. Abdirrahmân’ı *sika* görmüş,³⁵⁶ Nesâî *sâlih*,³⁵⁷ Ebû Hâtim ise *sadûk* olduğunu açıklamıştır.³⁵⁸ İbn Hacer onun *sadûk* bir ravi olduğunu ifade etmekle birlikte hakkında cerhin de vaki olduğuna işaret etmiştir.³⁵⁹

Diğer ravi olan Ca’fer b. ez-Zübeyr’in Yahyâ b. Maîn,³⁶⁰ İbn Adî,³⁶¹ Ukaylî ve İbnü’l-Cârûd³⁶² *zayıf*; Buhârî, Ebû Hâtim, Fesevî, Nesâî, Dârekutnî,³⁶³ Ezdî, İbnü’l-Cevzî³⁶⁴ (597/1201) ve İbn Hacer³⁶⁵ ise *metrûkû’l-hadîs* olduğunu ifade etmişlerdir.

Şu’be b. el-Haccâc (160/776) onun yalancı bir ravi olduğunu dile getirmiş,³⁶⁶ Ebû Nuaym³⁶⁷ ve İbn Hibbân ise Ca’fer’in, el-Kâsım b. Abdirrahmân > Ebû Ümâme tarikiyle aslı olmayan rivayetler aktardığını söylemiştir. İbn Hibbân ayrıca onun el-Kâsım b. Abdirrahmân ve bazı başka raviler üzerinden *mevzû* hissi veren hadisler naklettiğine dikkat çekmiştir.³⁶⁸

Mezkûr ifadeler ışığında Ca’fer b. ez-Zübeyr el-Hanefî’nin *metrûkû’l-hadîs* bir ravi olduğu, el-Kâsım b. Abdirrahmân > Ebû Ümâme tariki üzerinden yaptığı nakillerin ise *mevzû* sayılması gerektiği sonucu ortaya çıkmaktadır.

c. Kamu Malından Aşırmanın İslâm’da Yeri Olmadığını Açıklayan

Rivayet

نا الْفَزَارِيُّ، عَنْ كَثِيرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: لَا غَصْبَ، وَلَا نَهْبَ، وَلَا إِسْبَالَ، وَلَا غُلُولَ، {وَمَنْ يَغْلُلْ يَأْتِ بِمَا غَلَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ}.

³⁵⁴ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, VIII, 251.

³⁵⁵ İbn Hibbân, *es-Sikât*, VIII, 23.

³⁵⁶ Moğultay, *İkmâlü Tehzîbi’l-Kemâl*, I, 74.

³⁵⁷ Nesâî, *Tesmiyetü’s-Şüyüh*, Mekke, 1423, s. 80.

³⁵⁸ Zehebî, *Siyeru A’lâmi’n-Nübelâ*, XII, 114.

³⁵⁹ İbn Hacer, *Takribü’t-Tehzîb*, s. 81.

³⁶⁰ Zehebî, *Mizânü’l-İ’tidâl*, I, 406.

³⁶¹ İbn Adî, *el-Kâmil*, VI, 307; Zehebî, *Mizânü’l-İ’tidâl*, I, 406.

³⁶² Moğultay, *İkmâlü Tehzîbi’l-Kemâl*, III, 215.

³⁶³ Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, V, 36.

³⁶⁴ Moğultay, *İkmâlü Tehzîbi’l-Kemâl*, III, 215.

³⁶⁵ İbn Hacer, *Takribü’t-Tehzîb*, s. 140.

³⁶⁶ Zehebî, *Mizânü’l-İ’tidâl*, I, 406; Moğultay, *İkmâlü Tehzîbi’l-Kemâl*, III, 216.

³⁶⁷ Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, V, 36;

³⁶⁸ İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, I, 212.

Kesîr b. Abdillâh b. Amr b. Avf el-Müzenî el-Medenî (?) > Ebû Kesîr Abdullâh b. Amr b. Avf el-Müzenî el-Medenî (?) > Ebû Abdillâh Amr b. Avf b. Zeyd el-Müzenî el-Hicâzî (r.a.) (20-40) isnadıyla nakledildiğine göre Allâh Resûlü (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: *(İslâm'da) gasbetme yoktur, yağmacılık yoktur, hırsızlık yoktur ve kamu malından çalma yoktur. {Kim kamu malından çalarsa kıyamet günü çalmış olduğu şeyi (boynuna yüklenerek) getirir}.}*³⁶⁹

Seneddeki ravilerden Ebû Kesîr Abdullâh b. Amr el-Müzenî'yi İbn Hibbân *sika* saymış,³⁷⁰ Hâkim rivayetine *el-Müstedrek*'inde yer vermiş ve Tirmizî de senedinde yer aldığı bir rivayet hakkında *sahih* hükmü vermiştir.³⁷¹ Zehebî tevsîk edildiğini,³⁷² İbn Hacer ise *makbûl* olduğunu söylemiştir.³⁷³ Şuayb el-Arnaût ve Beşşâr Avvâd Ma'rûf onu tek tevsîk edenin İbn Hibbân olmasından yola çıkarak *mechûl* olduğuna hükmetmiştir.³⁷⁴

Diğer ravi Kesîr b. Abdillâh b. el-Müzenî'yi Ahmed b. Hanbel, Yahyâ b. Maîn ve Ebû Hâtim *zayıf* saymış, Nesâî ve Dârekutnî kendisi hakkında *metrûkü'l-hadîs*; İbn Hibbân *münkerü'l-hadîs* tabirini kullanmış,³⁷⁵ Şâfiî ve Ebû Dâvûd ise onu yalancılıkla suçlamışlardır.³⁷⁶ Zehebî, hakkında *vâhi'l-hadîs* tabirini kullanırken³⁷⁷ İbn Hacer *zayıf* olduğunu dile getirmiş bununla birlikte onu yalancılıkla itham etmenin aşırı bir tutum olduğuna dikkat çekmiştir.³⁷⁸

el-Elbânî hadise *hasen* hükmü vermiş ancak bu hükmün sebebini açıklamamıştır.³⁷⁹ Muhaddislerden İbnü'l-Kayserânî³⁸⁰ ve Heysemî³⁸¹ ise hadisin zayıflığına işaret etmiştir. Mütâbaâtı bulunmayan ve senedinde en azından çok zayıf olduğu hususunda ittifak edilen bir ravinin yer aldığı bu rivayeti el-Elbânî'nin hangi gerekçeyle *makbûl* saydığını anlayamadık. Biz Şâfiî, Ebû Dâvûd ve İbn Hibbân gibi önemli muhaddislerin Kesîr b. Abdillâh'ı yalancılıkla itham etmesini anlamlı buluyoruz. Hele ki İbn Hibbân gibi mütesâhil bir

³⁶⁹ Fezârî, *es-Siyer*, s. 254. Rivayetin yer aldığı diğer kaynaklar için bkz: Dârimî, *es-Sünen*, "Siyer", 50; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr*, XVII, 18.

³⁷⁰ İbn Hibbân, *es-Sikât*, V, 41; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XV, 367.

³⁷¹ Moğultay, *İkmâlü Tehzîbi'l-Kemâl*, VIII, 97.

³⁷² Zehebî, *el-Kâşif*, I, 580.

³⁷³ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, s. 316.

³⁷⁴ el-Arnaût – Ma'rûf. *Tahrîru Takrîbi't-Tehzîb*, II, 245.

³⁷⁵ İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, II, 221.

³⁷⁶ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXIV, 137-139.

³⁷⁷ Zehebî, *el-Kâşif*, II, 145.

³⁷⁸ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, s. 460.

³⁷⁹ el-Elbânî, *Sahîhu'l-Câmi's-Sagîr ve Ziyâdetühû*, y.y, t.y, II, 1204.

³⁸⁰ İbnü'l-Kayserânî, Ebü'l-Fadl Muhammed b. Tâhir b. Ali el-Makdisî eş-Şeybânî (507/1113), *Zahîretü'l-Huffâz el-Muhrec ale'l-Hurûf ve'l-Elfâz*, Riyad, 1416, V, 2686.

³⁸¹ Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid ve Menbau'l-Fevâid*, Kahire, 1414, V, 339.

muhaddisin böylesi bir beyanı, ravi hakkındaki yalancılık iddiasını daha da dikkat çekici kılmaktadır. Netice itibarıyla bize göre bu hadis, ravi Kesîr b. Abdillâh'ın yalancılık gibi ağır bir ithama muhatap olması sebebiyle *mevzû* sayılmalıdır.

Rivayet metnindeki *وَ لَا إِسْبَالَ* lafzını *وَ لَا إِسْلَالَ* kabul ederek “hırsızlık yoktur” şeklinde tercüme ettik. Zira hem sair rivayetlerde ilgili kelime hırsızlık manasına *وَ لَا إِسْلَالَ* ve *وَ لَا سُلُولَ* şeklinde nakledilmiştir, hem de sözün bağlamından bu mana çıkmaktadır. *إِسْبَالَ* kelimesi sözlükte “(ekin) başak vermek, perdeyi germek, gözlerini kapatmak ve gözyaşı dökmek” gibi, rivayet metninin bağlamından kopuk manalar ihtiva etmektedir. Şu halde metinde, kelimenin *وَ لَا إِسْبَالَ* şeklinde kaydedilmesi muhtemelen müstensih hatasıdır.

C. Kamu Malı Hırsızlığının Hukuki Neticelerinden Bahseden Rivayetler

Bu başlık altında kamu malı hırsızlığının hukuki neticelerinden bahseden *zayıf* rivayetleri inceleyeceğiz. Konuya dair *mevzû* bir rivayete ise rastlamadık.

1. Kamu Malı Hırsızlığının Cezasından Bahseden Rivayet

حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ مَنْصُورٍ، عَنْ عَبْدِ الْعَزِيزِ بْنِ مُحَمَّدٍ، عَنْ صَالِحِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ زَائِدَةَ، عَنْ سَالِمِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ وَجَدْتُمُوهُ غَلًّا، فَاضْرِبُوهُ وَأَحْرِقُوا مَتَاعَهُ.

Ebû Osmân Saîd b. Mansûr b. Şu'be el-Horasânî (227) > Ebû Muhammed Abülazîz b. Muhammed b. Ubeyd b. Ebî Ubeyd ed-Derâverdî el-Medenî (186) > Ebû Vâkıd Sâlih b. Muhammed b. Zâide el-Leysî el-Medenî (145) > Ebû Amr (Ebû Abdillâh) Sâlim b. Abdillâh b. Ömer b. el-Hattâb el-Kureşî el-Adevî (106) > Abdullâh b. Ömer (r.a.) (73) > Hz. Ömer (r.a.) (23) isnadiyla nakledildiğine göre Allâh Resûlü (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “*Kimi kamu malından çalmış halde bulursanız, kendisini dövün ve eşyasını da yakın.*”³⁸²

Seneddeki ravilerden Abülazîz b. Muhammed ed-Derâverdî ile Sâlih b. Muhammed b. Zâide el-Leysî haricindekiler *sikadır*.

Ali b. el-Medîni,³⁸³ İbn Hibbân,³⁸⁴ Mâlik b. Enes, İbn Sa'd, İclî ve bir kavle göre Yahyâ b. Maîn, ed-Derâverdî'nin *sika* olduğunu söylemişlerdir.³⁸⁵ Ma'n b. İsa (198/814) daha da ileri giderek onun hadiste *emîrû'l-mü'minîn* seviyesinde sayılabileceğini dile getirmiştir.³⁸⁶ Nesâî kendisinden aktarılan bir görüşe göre *leyse bi kavî*, diğer nakle göre ise *lâ be'se bih* olduğunu ifade etmiştir.³⁸⁷

Ahmed b. Hanbel onun hadisi hafızasından naklettiğinde vehme kapıldığını, kitabından aktarmasında ise bir sorun olmadığını beyan etmiştir. Ebû Hâtim, muhaddisler arasında ed-Derâverdî'nin, hadisi ile *ihdicâc* edilemeyecek bir ravi olduğunu ifade eden tek

³⁸² Dârimî, *es-Sünen*, “Siyer”, 49. Rivayetin yer aldığı sair kaynaklar için bkz: Ebû Dâvûd, *es-Sünen*, “Cihâd”, 143; Tirmizî, *el-Câmiu's-Sahîh*, “Hudûd”, 28; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, I, 289 (Hadis no: 144); Saîd b. Mansûr, *es-Sünen*, II, 315; İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, V, 530; VI, 526; Bezzâr, *el-Müsned*, I, 235; Ebû Ya'lâ, *el-Müsned*, I, 180; İbnü'l-Münzir, *el-Evsat*, XI, 54; Tahâvî, *Şerhu Müşkili'l-Âsâr*, X, 446-447; Dârekutnî, *Ta'likâtü'd-Dârekutnî ale'l-Mecrûhîn li İbn Hibbân*, Kahire, 1414, s. 130-131; Hâkim, *el-Müstedrek*, II, 138; Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, IX, 174-175; Beyhakî, *Ma'rifetü's-Sünen ve'l-Âsâr*, Karaçi, 1412, XIII, 270.

³⁸³ Zehebî, *Mizânü'l-İtidâl*, II, 634; Toksarı, Ali, “Derâverdî”, *DİA*, IX, 162.

³⁸⁴ İbn Hibbân, *es-Sikât*, VII, 116.

³⁸⁵ el-Arnaût – Ma'rûf, *Tahrîru Takrîbi't-Tehzîb*, II, 371.

³⁸⁶ Zehebî, *Siyeru A'lâmî'n-Nübelâ*, XII, 114; Toksarı, “Derâverdî”, *DİA*, IX, 162.

³⁸⁷ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XVIII, 194; Çelikan, Serkan, “Abdülaziz b. Muhammed ed-Derâverdî ve Bir Hadis Râvisi Olarak Güvenilirliği”, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 2, 2019, s. 840.

kişidir.³⁸⁸ Zehebî kendisinin *sadûk* bir ravi olup³⁸⁹ rivayet ettiği hadisin *hasen* seviyesinden aşağıda olmadığına dikkat çekerken,³⁹⁰ İbn Hacer *sadûk* olmakla birlikte hadisi başkalarının kitaplarından naklettiğinde hata ettiğine işaret etmiştir.³⁹¹

Diğer ravi Sâlih b. Muhammed b. Zâide el-Leysî'yi Yahyâ b. Maîn,³⁹² Dârekutnî,³⁹³ Ebû Zür'a³⁹⁴ ve İbn Hacer³⁹⁵ *zayıf* saymış, Buhârî,³⁹⁶ Sâcî³⁹⁷ ve Tirmizî³⁹⁸ ise onun *münkerü'l-hadîs* olduğunu ifade etmişlerdir. Ahmed b. Hanbel, hakkında *lâ be'se bih*,³⁹⁹ Nesâî ve İclî *leyse bi kavî*,⁴⁰⁰ İbnü'l-Cârûd *leyse bi zâk* tabirini kullanmışlardır.⁴⁰¹

İbn Hibbân, el-Leysî'nin farkında olmadan farklı metinleri farklı senedlerle karıştırdığını, *mürsel* rivayetleri muttasıl şekilde aktardığını söylemiş ve bu hataları çokça yapmasından ötürü de *metrûk* bir pozisyona evrildiğini beyan etmiştir.⁴⁰² Yapılan bu değerlendirmelerden Sâlih b. Muhammed b. Zâide el-Leysî'nin, rivayetleri *ihticâca* elverişli olmayan *zayıf* bir ravi olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Şu halde ondaki zayıflık sebebiyle hadis de *zayıf* hükmünde görünmektedir. Buhârî⁴⁰³ ve el-Elbânî⁴⁰⁴ de rivayete *zayıf* hükmü vermiştir.

2. Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Kamu Malı Hırsızlığı İçin Uyguladığı Cezadan Bahseden Rivayet

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَوْفٍ، حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ أَيُّوبَ، حَدَّثَنَا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ، حَدَّثَنَا زُهَيْرُ بْنُ مُحَمَّدٍ، عَنْ عَمْرِو بْنِ شَعِيبٍ، عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- وَأَبَا بَكْرٍ وَعُمَرَ حَرَّقُوا مَتَاعَ الْغَالِ وَضَرَبُوهُ.

Ebû Ca'fer (Ebû Abdillâh) Muhammed b. Avf b. Süfyân et-Tâî el-Hımsî (272) > Ebû İmrân Mûsâ b. Eyyûb b. İsâ en-Nasîbî el-Antâkî (?) > Ebü'l-Abbâs el-Velîd b. Müslim el-Kureşî ed-Dımaşkî (194) > Ebü'l-Münzir Züheyr b. Muhammed et-Temîmî el-Anberî (162) >

³⁸⁸ Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, VIII, 367.

³⁸⁹ Zehebî, *Mizânü'l-İ'tidâl*, II, 633.

³⁹⁰ Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, VIII, 368.

³⁹¹ İbn Hacer, *Takribü't-Tehzîb*, s. 81.

³⁹² İbn Adî, *el-Kâmil*, V, 89; Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, III, 896.

³⁹³ Dârekutnî, *ed-Duaîfâ ve'l-Metrûkîn*, II, 158; Ebü'l-Meâtî, *el-Câmi'*, I, 391.

³⁹⁴ Ebü'l-Meâtî, *el-Câmi'*, I, 390.

³⁹⁵ İbn Hacer, *Takribü't-Tehzîb*, s. 273.

³⁹⁶ Buhârî, *et-Târîhu'l-Kebîr*, IV, 291; Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, III, 896.

³⁹⁷ Moğultay, *İkmâlü Tehzîbi'l-Kemâl*, VI, 343.

³⁹⁸ Ebü'l-Meâtî, *el-Câmi'*, I, 391.

³⁹⁹ Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, III, 896.

⁴⁰⁰ Ebü'l-Meâtî, *el-Câmi'*, I, 390-391.

⁴⁰¹ Moğultay, *İkmâlü Tehzîbi'l-Kemâl*, VI, 343.

⁴⁰² İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, I, 367; Moğultay, *İkmâlü Tehzîbi'l-Kemâl*, VI, 344.

⁴⁰³ Tirmizî, *el-İlelü'l-Kebîr*, s. 237.

⁴⁰⁴ el-Elbânî, *Daifü Süneni't-Tirmizî*, s. 168.

Ebû İbrâhîm (Ebû Abdillâh) Amr b. Şuayb b. Muhammed el-Kureşî es-Sehmî (118) > Şuayb b. Muhammed el-Kureşî es-Sehmî (80 sonrası⁴⁰⁵) > Abdullâh b. Amr b. el-Âs (r.a.) (65) isnadıyla nakledildiğine göre Abdullâh b. Amr (r.a.) şöyle demiştir: Allâh Resûlü (s.a.v.), Ebû Bekir ve Ömer, kamu malından çalan kişinin eşyasını yaktılar ve kendisini de dövdüler.⁴⁰⁶

Ravilerden Züheyr b. Muhammed et-Temîmî ve Şuayb b. Muhammed el-Kureşî dışındakiler *sikadır*. Şuayb b. Muhammed el-Kureşî'yi daha önce incelemiş ve kendisinin, rivayetleri *hasen* seviyesinde bulunan bir ravi olduğunu ortaya koymuştuk.⁴⁰⁷

Diğer ravi Züheyr b. Muhammed et-Temîmî hakkında Yahyâ b. Maîn'den farklı kişilerin aktarması ile *sika*, *sâlih*,⁴⁰⁸ *lâ be'se bih*⁴⁰⁹ ve *zayıf*⁴¹⁰ tabirleri nakledilmiştir. Nesâî'den ise *leyse bi kavî*,⁴¹¹ *leyse bihî be's* ve *zayıf*⁴¹² tabirleri aktarılmıştır. Ebû Hâtim, doğru sözlü biri olmakla beraber hafızasında sorun bulunduğunu, bu sebeple ezberinden yaptığı nakillerde zayıflık ortaya çıktığını ancak kitabından yaptığı aktarımların problemsiz bir vaziyet arz ettiğini ifade etmiştir.⁴¹³

Yine Ebû Hâtim, et-Temîmî'nin Şam'da hafızasından hadis aktardığını bu sebeple kendisinden Şamlıların rivayet ettiği hadislerin problemliliğini dile getirmiştir.⁴¹⁴ Benzer bir görüş nakleden Buhârî de Şamlıların kendisinden yaptığı nakillerin *münker*, Basralıların yaptıklarının ise *sahih* mevkiinde bulunduğunu arz etmiştir.⁴¹⁵ İbn Hacer de onun aslen *sika* bir ravi olmakla birlikte Şam ehline verdiği hadislerin sorunlu olduğuna işaret etmiştir.⁴¹⁶

Ahmed b. Hanbel varid olan rivayetlerdeki *münkerliğin* çok oluşundan hareketle Şamlıların hadis rivayet ettiği Züheyr'in başka bir kimse olup Züheyr et-Temîmî ile karıştırılmış olabileceğine dikkat çekmiştir.⁴¹⁷

Yapılan bu değerlendirmelerden Züheyr b. Muhammed et-Temîmî'nin, rivayetleri *hasen* mertebesinde olan *sadûk* bir ravi olduğunu ancak kendisinden Şamlıların aktardığı

⁴⁰⁵ Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, V, 181.

⁴⁰⁶ Ebû Dâvûd, *es-Sünen*, "Cihâd", 143. Rivayetin yer aldığı diğer kaynaklar için bkz: İbnü'l-Cârûd, *el-Müntekâ*, s. 272; Hâkim, *el-Müstedrek*, II, 142; Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, IX, 174.

⁴⁰⁷ Bkz: s. 55-56.

⁴⁰⁸ Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, VIII, 188.

⁴⁰⁹ Zehebî, *Mizânü'l-İ'tidâl*, II, 84.

⁴¹⁰ Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, VIII, 189.

⁴¹¹ Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, VIII, 188.

⁴¹² Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, IX, 418.

⁴¹³ Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, VIII, 189.

⁴¹⁴ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, IX, 417.

⁴¹⁵ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, IX, 418.

⁴¹⁶ İbn Hacer, *Takribü't-Tehzîb*, s. 217.

⁴¹⁷ Zehebî, *Mizânü'l-İ'tidâl*, II, 84.

hadislerin *münker* sayılması gerektiğini açıklamanın isabetli olacağını düşünüyoruz. İncelediğimiz bu rivayette hadisi et-Temîmî'den Şamlı bir ravi olan el-Velîd b. Müslim ed-Dımaşkî nakletmiştir. Şu halde bu durum, bu hadisin *münker* olup *zayıf* hükmünde bulunduğunu düşündürmektedir. Şuayb el-Arnaût da hadisin bu gerekçe ile *zayıf* olduğu yönünde görüş izhar etmiştir.⁴¹⁸

3. Kamu Malından Hırsızlığında El Kesme Cezası

Uygulanmayacağını Bildiren Rivayet

حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ قَالَ: حَدَّثَنَا حَفْصٌ، عَنْ أَشْعَثَ، عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ، عَنْ جَابِرٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَيْسَ فِي الْعُلُولِ قَطْعٌ.

Ebû Ömer Hafs b. Gıyâs b. Talk en-Nehaî el-Kûfî (194) > Eş'as b. Sevvâr el-Kindî el-Kûfî en-Neccâr el-Efrak (136) > Ebü'z-Zübeyr Muhammed b. Müslim b. Tedrüs el-Kureşî el-Esedî (126) > Câbir b. Abdillâh (r.a.) (78) isnadıyla nakledildiğine göre Allâh Resûlü (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “*Kamu malı hırsızlığı (karşılığında) (el) kesme (cezası) yoktur.*”⁴¹⁹

Seneddeki ravilerden Hafs b. Gıyâs en-Nehaî *sikadır*. Ebû Zür'a, İbn Hırâş, Nesâî, Dârekutnî,⁴²⁰ Ahmed b. Hanbel,⁴²¹ İbn Sa'd, Sâcî, Ukaylî⁴²² ve İbn Hacer,⁴²³ seneddeki ikinci ravi olan Eş'as b. Sevvâr el-Kindî'yi *zayıf* saymışlardır. Zehebî bir yerde zayıflığına işaret ederken,⁴²⁴ bir başka yerde *sadûk* olduğunu dile getirmiştir.⁴²⁵ İbn Hibbân, el-Kindî'nin çokça hata yapan vehmi fazla biri olduğunu beyan etmiş, İbn Adî ise kendisinden nakledilen *münker* bir rivayete rastlamadığını ancak senedleri aktarmada hatalar yaptığını açıklamıştır.⁴²⁶

Üçüncü ravi Ebü'z-Zübeyr Muhammed b. Müslim el-Kureşî'nin *müdelîs* olduğunda alimler görüş birliği içindedir.⁴²⁷ Yahyâ b. Maîn, Nesâî⁴²⁸ İbn Hibbân,⁴²⁹ İclî⁴³⁰ ve Zehebî⁴³¹ onu *sika* saymış, Ebû Zür'a, Ebû Hâtîm ve Buhârî muhtemelen tedlîs kusurundan ötürü

⁴¹⁸ Ebû Dâvûd, *es-Sünen*, IV, 348 (2715 numaralı hadise ait dipnot).

⁴¹⁹ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, V, 530. Rivayetin yer aldığı diğer kaynaklar için bkz: Ebû Yûsuf, *el-Harâc*, 188.

⁴²⁰ Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, VI, 276.

⁴²¹ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, III, 268.

⁴²² Moğultay, *İkmâlî Tehzîbi'l-Kemâl*, II, 234.

⁴²³ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, s. 113.

⁴²⁴ Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, VI, 276.

⁴²⁵ Zehebî, *el-Kâşif*, I, 253.

⁴²⁶ Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, VI, 276.

⁴²⁷ İbnü'l-İrâkî, Ebû Zür'a Veliyyüddîn Ahmed (826/1423), *el-Müdelîsîn*, Mansure, 1415, s. 88; Sibt İbnü'l-Acemî, *et-Tebyîn li Esmâi'l-Müdelîsîn*, Beyrut, 1406, s. 54; İbn Hacer, *Tabakâtü'l-Müdelîsîn*, s. 45; Suyûtî, *Esmâü'l-Müdelîsîn*, Beyrut, t.y, s. 91.

⁴²⁸ Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, V, 381.

⁴²⁹ İbn Hibbân, *es-Sikât*, V, 351-352.

⁴³⁰ Moğultay, *İkmâlî Tehzîbi'l-Kemâl*, X, 339.

⁴³¹ Zehebî, *el-Kâşif*, I, 216.

hadisleriyle *ihdicâc* edilmeyeceğini söylemişlerdir.⁴³² İbn Hacer'e göre o tedlîs yapan *sadûk* bir ravidir.⁴³³

Zayıf bir ravi olduğu ortaya koyulan Eş'as b. Sevvâr el-Kindî rivayetinin tüm tariklerinde hadisi Muhammed b. Müslim'den aktarmada tek kalmıştır. Böylelikle hadisin de *zayıf* hükmünde olduğu düşünülmektedir.

4. Humustan Çalan Köleye El Kesme Cezası Uygulanmamasından Bahseden Rivayet

حَدَّثَنَا بَعْضُ أَشْيَاخِنَا عَنْ مَيْمُونِ بْنِ مِهْرَانَ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّ عَبْدًا مِنَ الْخُمْسِ سَرَقَ مِنَ الْخُمْسِ فَلَمْ يَفْطَعْهُ وَقَالَ مَالُ اللَّهِ بَعْضُهُ فِي بَعْضٍ.

Mübhem ravi (?) > Ebû Eyyûb Meymûn b. Mihrân el-Cezerî er-Rakkî (117) isnadıyla nakledildiğine göre Meymûn b. Mihrân şöyle demiştir: Humus içerisinde bulunan bir köle humus (mallarından) bir şey çaldı. Allâh Resûlü (s.a.v.) onun elini kesmedi ve “(Hepsi de) Allâh'ın malıdır. Bazısı bazısını çalmıştır” buyurdu.⁴³⁴

Rivayetinin senedinde adı zikredilen tek ravi olan Meymûn b. Mihrân el-Cezerî *sikadır*. Senedde Ebû Yûsuf'a hadisi nakleden ravi *mübhemdir*. Öyle ki Ebû Yûsuf “Bize hocalarımızdan biri tahdis etti” diyerek raviyi gizlemiştir. Senedde bir raviden *mübhem* olarak bahsedilmesi hiç bahsedilmemesi gibidir.⁴³⁵ Şu halde senedde bir inkıtâ söz konusudur. Rivayet aynı zamanda *mürseldir*. Zira tâbiînden olan Meymûn b. Mihrân sözü doğrudan Hz. Peygamber'den (s.a.v.) aktarmaktadır. Şu halde hadisin senedde bulunan inkıtâ ve irsâl kusurları sebebiyle *zayıf* hükmünde olduğu düşünülmektedir. Zehebî⁴³⁶ ve el-Elbânî⁴³⁷ de hadise *zayıf* hükmü vermiştir.

5. Kamu Malından Çalan Kimseyi Dövmeden Bahseden Rivayet

عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْأَنْصَارِيِّ، عَنْ عُرْوَةَ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَعَثَ أَبَا جَهْمٍ عَلَى غَنَائِمِ حُنَيْنٍ، فَبَلَغَ أَبَا جَهْمٍ، أَنَّ مَالِكَ بْنَ الْبَرِّصَاءِ أَوْ الْحَارِثَ بْنَ الْبَرِّصَاءِ، غَلَّ مِنَ الْغَنَائِمِ، فَضْرَبَهُ أَبُو جَهْمٍ فَسَجَّهَ مَنْقُولَةً، فَأَتَى النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَسْأَلُهُ الْقَوَدَ، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ

⁴³² Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, V, 381.

⁴³³ İbn Hacer, *Takribü't-Tehzib*, s. 506.

⁴³⁴ Ebû Yûsuf, *er-Red ale's-Siyeri'l-Evzâi*, Haydarâbâd, t.y, s. 118. Rivayetinin yer aldığı diğer kaynaklar için bkz: İbn Mâce, *es-Sünen*, “Hudûd”, 26; Şâfiî, *el-Üm*, VII, 385; Abdürrezzâk, *el-Musannef*, X, 212; Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, VIII, 489; Beyhakî, *Ma'rifetü's-Sünen*, XII, 434.

⁴³⁵ Aydın, *Hadis İstılahları*, s. 190.

⁴³⁶ Zehebî, *el-Mühezzebe fi'htisâri's-Süneni'l-Kebîr*, y.y, 1422, VII, 3419.

⁴³⁷ el-Elbânî, *İrvâü'l-Galîl*, VIII, 76.

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: ضَرَبَكَ عَلَى ذَنْبٍ أَذْنَبْتَهُ لَا قَوْلَ لَكَ، لَكَ مِائَةٌ شَاةٍ، فَلَمْ يَرْضَ قَالَ: فَالْكَ مِائَتًا شَاةٍ فَلَمْ يَرْضَ قَالَ:
فَالْكَ ثَلَاثُمِائَةً لَا أَزِيدُكَ حَسِبْتُ أَنَّهُ قَالَ: فَارَضِي الرَّجُلُ.

Ebû Urve Ma'mer b. Râşid el-Basrî es-San'ânî (153) > Ebû Leylâ b. Abdillâh b. Abdirrahmân b. Sehl el-Ensârî el-Medenî (?) > Ebû Abdillâh Urve b. ez-Zübeyr b. el-Avvâm el-Kureşî el-Esedî (94) isnadıyla nakledildiğine göre Hz. Peygamber (s.a.v.) Ebû Cehm'i (r.a.) Huneyn ganimetlerini (toplamak üzere) gönderdi. Ebû Cehm (r.a.) (görevlendirildiği yere) ulaştığında Mâlik b. el-Barsâ veya Hâris b. el-Barsâ'nın ganimetten çaldığını (gördü). Bunun üzerine Ebû Cehm onu dövdü ve kafasını yararak yaraladı. Ardından adam Hz. Peygamber'e (s.a.v.) geldi ve kendisinden kısas talep etti. Hz. Peygamber (s.a.v.) ise “*Senin dövülmen, işlediğin bir suç sebebiyledir, bu sebeple kısas isteme hakkın yoktur lakin sana yüz koyun (vereyim)*” buyurdu ancak adam buna razı gelmedi. Allâh Resûlü (s.a.v.) “*Öyleyse sana iki yüz koyun (vereyim)*” buyurdu fakat adam buna da razı gelmedi. Hz. Peygamber de (s.a.v.) “*O halde sana üç yüz koyun (vereyim), daha fazla arttırmam*” buyurdu. (Ravi) “Zannederim ki adam bu defa razı oldu” dedi.⁴³⁸

Seneddeki raviler *sika* ancak hadis *mürseldir*. Rivayet, farklı kaynaklarda *sahih* bir senedle, buradakiyle benzerlikler arz eden başka bir hadiseyi hikaye eder tarzda da rivayet edilmiştir.⁴³⁹ Söz konusu rivayetlere göre Ebû Cehm (r.a.) zekat tahsilatı için görevlendirilmekte görev yerine vardığında zekatını almayı talep ettiği bir adamla münakaşa edip onu dövmekte ve adamın kabilesi de Allâh Resûlü'ne (s.a.v.) gelip kısas talep etmektedir.

Şu halde bu rivayet ya o hadisin değişime uğramış bir versiyonudur ya da Ebû Cehm'in (r.a.) başından her iki vaka farklı zamanlarda geçmiştir. Hadisin bu haliyle sadece tek bir kaynakta yer alıyor olması ilk ihtimali kuvvetlendirmektedir. Her halükarda bu hadis *mürsel* vaziyettedir ve *zayıf* hükmü alması gerekmektedir.

⁴³⁸ Abdürrezzâk, *el-Musannef*, IX, 463.

⁴³⁹ Ebû Dâvûd, *es-Sünen*, “Diyât”, 15; Nesâî, *es-Sünen*, “Kasâme”, 24; İbn Mâce, *es-Sünen*, “Diyât”, 10; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XLIII, 110-110 (Hadis no: 25958).

D. Kamu Malı Hırsızlığının Uhrevi Mesuliyetinden Bahseden Rivayetler

Bu başlık altında kamu malı hırsızlığının uhrevi mesuliyetinden bahseden *zayıf* ve *mevzû* rivayetleri inceleyeceğiz.

1. Zayıf Rivayetler

a. Kamu Malından Aşırmanın Kişiyi Kabir Azabına Duçar Kılacağını

Bildiren Rivayet

أَخْبَرَنَا عَمْرُو بْنُ سَوَادٍ بْنِ الْأَسْوَدِ بْنِ عَمْرٍو قَالَ: أَنْبَأَنَا ابْنُ وَهْبٍ قَالَ: أَنْبَأَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ، عَنْ مَنْبُودٍ، عَنْ الْفَضْلِ بْنِ عُبَيْدِ اللَّهِ، عَنْ أَبِي رَافِعٍ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا صَلَّى الْعَصْرَ ذَهَبَ إِلَى بَنِي عَبْدِ الْأَشْهَلِ فَيَتَحَدَّثُ عِنْدَهُمْ حَتَّى يَنْحَدِرَ لِلْمَغْرِبِ قَالَ أَبُو رَافِعٍ: فَبَيْنَمَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُسْرِعُ إِلَى الْمَغْرِبِ مَرَرْنَا بِالْبَيْعِ فَقَالَ: أَفِّ لَكَ. أَفِّ لَكَ. قَالَ: فَكَبَّرَ ذَلِكَ فِي ذُرْعِي، فَاسْتَأْخَرْتُ وَظَنَنْتُ أَنَّهُ يُرِيدُنِي فَقَالَ: مَا لَكَ امْسِ. فَقُلْتُ: أَحَدَنْتُ حَدَنًا؟ قَالَ: مَا ذَلِكَ؟ قُلْتُ: أَفَفْتُ بِي؟ قَالَ: لَا. وَلَكِنْ هَذَا فُلَانٌ بَعَثْتُهُ سَاعِيًا عَلَى بَنِي فُلَانٍ فَعَلَّ نَمْرَةً فَدَرَّعَ الْآنَ مِثْلَهَا مِنْ نَارٍ.

Ebû Muhammed Amr b. Sevâd b. el-Esved b. Amr el-Kureşî el-Âmirî el-Mısırî (245) > Ebû Muhammed Abdullâh b. Vehb b. Müslim el-Kureşî el-Mısırî (197) > Ebü'l-Velîd Abdülmelik b. Abdilazîz b. Cüreyc el-Mekkî el-Kureşî (150) > Menbûz el-Medenî Mevlâ Âli Ebû Râfî el-Medenî (?) > el-Fadl b. Ubeydillâh b. Ebî Râfî' el-Medenî (?) > Ebû Râfî' İbrâhîm (Eslem) el-Medenî el-Kıbtî (r.a.) (35) isnadıyla nakledildiğine göre Ebû Râfî' (r.a.) şöyle demiştir: Allâh Resûlü (s.a.v.) ikinci namazını kıldıktan sonra Abdüleşhel oğullarının yanına gider ve akşam vaktine kadar onların yanında sohbet ederdi. Bir keresinde Nebî (s.a.v.) (onların yanından ayrılıp) akşam namazına yetişmek için hızlıca yürürken Bakî' mezarlığına uğradık. Hz. Peygamber (s.a.v.) “*Sana yazıklar olsun! Yazıklar olsun sana!*” dedi. Bu söz zoruma gitti, duraksadım ve Hz. Peygamber’in (s.a.v.) bu sözle beni kastettiğini sandım. O (s.a.v.) “*Ne oluyor sana, yürüsene*” buyurdu. Ben “*Yanlıştır bir şey mi yaptım?*” dedim. Hz. Peygamber (s.a.v.) “*Ne demek istiyorsun?*” dedi. Ben “*Bana ‘Yazıklar olsun’ dediniz*” dedim. Hz. Peygamber (s.a.v.) ise “*Hayır (onu senin için söylemedim), ancak falancaılara zekat memuru olarak gönderdiğim şu adam (topladığı zekat malından) bir kürek çalmış. Şimdi ona o gömleğin ateşten bir benzeri giydirildi*” buyurdu.⁴⁴⁰

⁴⁴⁰ Nesâî, *es-Sünen*, “İmâme”, 59. Rivayetin yer aldığı diğer kaynaklar için bkz: Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XLV, 169-170 (Hadis no: 27192); Fezârî, *es-Siyer*, s. 236; Nesâî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, I, 300; Rûyânî, *el-Müsned*, I, 477; İbn Huzeyme, *es-Sahîh*, IV, 52; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr*, I, 323, 330; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, I, 184; Beyhakî, *İsbâtü Azâbi'l-Kabr ve Süâlî'l-Melekeyn*, Ammân, 1405, s. 92; Beyhakî, *Şuabü'l-İmân*, VI, 176.

Hadisin senesinde yer alan el-Fadl b. Ubeydillâh ile Menbûz el-Medenî haricindekiler *sika* ravilerdir. el-Fadl'ı İbn Hibbân *es-Sikât*'ında zikretmiş,⁴⁴¹ Zehebî onun tevsîk edildiğini söylemiş,⁴⁴² İbn Hacer ise hakkında *makbûl* tabirini kullanmıştır.⁴⁴³ Bu beyanlarla onu belki *sika* saymak da mümkün görünebilir, ancak biz İbn Hacer'in ifadesini dikkate alıp rivayetinin *hasen* seviyesinde olabileceğini düşünüyoruz.

Menbûz el-Medenî'nin bundan başka bir hadis naklettiğine şahit olmadık. İbn Hacer onun *makbûl* olduğunu ileri sürmüştür.⁴⁴⁴ Muasır alim İtyûbî de muhtemelen İbn Hacer'in görüşünü tekrar ederek Menbûz'un *makbûl* olduğunu ifade etmiştir.⁴⁴⁵ Şuayb el-Arnaût ve Beşşâr Avvâd Ma'rûf ise Menbûz hakkında hiçbir muhaddisin tevsîk lafzı kullanmamasını delil getirerek İbn Hacer'in görüşüne katılmadıklarını açıklamışlar ve kendisinin aslında *mechûl* bir ravi olduğunu ifade etmişlerdir.⁴⁴⁶ Biz de yaptığımız araştırmalar neticesinde Menbûz hakkında İbn Hacer'e kadar hiçbir muhaddisin tenkidine rastlamadık. Bu şartlar altında onu *mechûl* kabul etmenin daha doğru bir değerlendirme olacağı kanaatini taşıyoruz.

Rivayeti el-Fadl'dan tek aktaran Menbûz değildir. Aynı hadisi ondan Ebû Muhammed Kesîr b. Zeyd el-Eslemî de rivayet etmiştir.⁴⁴⁷ Kesîr b. Zeyd, rivayetleri *hasen* seviyesinde olan *sadûk* bir ravidir⁴⁴⁸ ancak onun senesinde yer aldığı tariklerin tümünde Mikdâm b. Dâvûd b. Îsâ er-Ruaynî de bulunmaktadır ki kendisi muhaddisler tarafından *zayıf* kabul edilmiştir.⁴⁴⁹ Böylelikle hadis, senesindeki Menbûz el-Medenî'nin *mechûl* bir ravi olması hasebiyle *zayıf* hükmünde görünmektedir. el-Elbânî rivayete bazı yerde *zayıf*,⁴⁵⁰ bazı yerde ise *hasen li gayrihî* demiş⁴⁵¹ ancak ilgili noktada rivayeti *makbûl* görme gerekçesini açıklamamıştır. Şuayb el-Arnaût ise hadisin *zayıf* olduğuna hükmetmiştir.⁴⁵² Biz de *mechûl* ravi Menbûz sebebiyle el-Arnaût ile aynı görüşü paylaşıyoruz.

⁴⁴¹ İbn Hibbân, *es-Sikât*, V, 295.

⁴⁴² Zehebî, *el-Kâşif*, II, 122.

⁴⁴³ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, s. 446.

⁴⁴⁴ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, s. 545.

⁴⁴⁵ İtyûbî, *Zehîretü'l-Ukbâ fî Şerhi'l-Müctebâ*, Mekke, 1419, XI, 6.

⁴⁴⁶ el-Arnaût – Ma'rûf. *Tahrîru Takrîbi't-Tehzîb*, III, 416.

⁴⁴⁷ Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr*, I, 330; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, I, 184.

⁴⁴⁸ el-Arnaût – Ma'rûf. *Tahrîru Takrîbi't-Tehzîb*, III, 192.

⁴⁴⁹ Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, XIII, 145-146.

⁴⁵⁰ el-Elbânî, *Daîfü't-Tergîb ve't-Terhîb*, Riyad, 1421, I, 244; el-Elbânî, *Daîfü'l-Câmi's-Sagîr*, s. 876.

⁴⁵¹ el-Elbânî, *Sahîhu't-Tergîb ve't-Terhîb*, II, 128.

⁴⁵² Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XLV, 170 (Dördüncü dipnot).

b. Kamu Malı Hırsızlığının Cehennemde Azap Görmeye Sebep

Olacağı Haber Veren Rivayet

أنا أَبُو حَفْصِ عُمَرُ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ عُثْمَانَ، قَالَ: ثنا يُونُسُ بْنُ يَعْقُوبَ بْنِ إِسْحَاقَ بْنِ الْبُهْلُولِ، قَالَ: ثنا الزُّبَيْرُ بْنُ بَكَّارٍ، قَالَ: ثنا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ نَافِعِ الصَّائِعِ، قَالَ: حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُصْعَبِ بْنِ خَالِدِ بْنِ زَيْدِ بْنِ خَالِدِ الْجُهَنِيِّ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ، زَيْدِ بْنِ خَالِدٍ، قَالَ: تَلَقَّيْتُ هَذِهِ الْخُطْبَةَ مِنْ فِي رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، يَتَّبِعُكَ سَمْعَتُهُ يَقُولُ: ... وَخَيْرَ مَا أُلْقِيَ فِي الْقُلُوبِ الْيَقِينُ، وَالْإِزْتِيَابَ مِنَ الْكُفْرِ، وَالنِّيَاحَةَ مِنْ عَمَلِ الْجَاهِلِيَّةِ، وَالْغُلُولَ مِنْ جَمْرِ جَهَنَّمَ...

Ebû Hafs İbn Şâhîn Ömer b. Ahmed b. Osmân el-Bağdâdî (385) > Ebû Bekir Yûsuf b. Ya'kûb b. İshâk b. Bühlûl el-Ezrak et-Tenûhî el-Enbârî (329) > Ebû Abdillâh ez-Zübeyr b. Bekkâr b. Abdillâh el-Kureşî el-Esedî (256) > Ebû Muhammed Abdullâh b. Nâfi' b. Ebî Nâfi' es-Sâiğ el-Mahzûmî (206) > Abdullâh b. Mus'ab b. Hâlid b. Zeyd el-Cühenî (?) > Mus'ab b. Hâlid b. Zeyd b. Hâlid el-Cühenî (?) > Ebû Abdirrahmân (Ebû Talha) Zeyd b. Hâlid el-Cühenî el-Medenî (r.a.) (78) isnadıyla nakledildiğine göre Zeyd b. Hâlid (r.a.) şöyle demiştir: Şu hutbeyi Tebûk'te Allâh Resûlü'nün (s.a.v.) ağzından bizzat işittim. O şöyle söylemişti: “...Kalbe koyulan en hayırlı (duygu) imanda şeksiz olma hissidir, şüphe küfürdür, (ölü için) ağlayıp dövünmek cahiliye işlerindedir, kamu malından aşırarak cehennem korlarındanır...”⁴⁵³

Seneddeki ravilerden Ebû Hafs el-Bağdâdî, Yûsuf b. Ya'kûb ve ez-Zübeyr b. Bekkâr sikadır. İbn Hibbân,⁴⁵⁴ Yahyâ b. Maîn ve bir nakle göre Nesâî, seneddeki dördüncü ravi olan Abdullâh b. Nâfi' b. Ebî Nâfi'yi sika saymışlardır. Ebû Zür'a ve kendisinden nakledilen bir başka görüşe göre Nesâî *lâ be'se bih*, Ahmed b. Hanbel ise *leyse bi zâk* olduğunu söylemişlerdir. Ebû Hâtim, Buhârî ve İbn Hibbân hıfzında problem bulunduğunu ve bu sebeple ezberden yaptığı nakillerde hata ettiğini, kitabından yaptığı rivayetlerin ise daha sağlam olduğunu açıklamıştır.⁴⁵⁵

İbn Hacer onun aslen sika olup kitabından yaptığı nakillerin sahih olduğunu beyan etmekle beraber hıfzındaki probleme de işaret etmiştir.⁴⁵⁶ Şuayb el-Arnaût ve Beşşâr Avvâd

⁴⁵³ Herevî, Ebû Zer Abd b. Ahmed b. Muhammed el-Herevî (434/1043), *el-Fevâid*, Riyad, 1418, s. 61. Rivayetin yer aldığı diğer kaynaklar için bkz: Ebü's-Şeyh, Ebû Muhammed Abdullâh b. Muhammed b. Ca'fer el-Ensârî el-İsfahânî (369/979), *el-Emsâl fî'l-Hadîsi'n-Nebevî*, Mumbai, 1408, s. 294; Beyhakî, *Delâilü'n-Nübüvve*, V, 241-242; İbn Asâkir, *Târîhu Medîneti Dimaşk*, LI, 239-241; Râfiî, Abdülkerîm b. Muhammed b. Abdülkerîm el-Kazvîni (623/1226), *et-Tedvîn fî Ahbâri Kazvîn*, Beyrut, 1408, III, 185-186.

⁴⁵⁴ İbn Hibbân, *es-Sikât*, VIII, 348.

⁴⁵⁵ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XVI, 210-211.

⁴⁵⁶ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, s. 326.

Ma'rûf ise Abdullâh b. Nâfi'in hadisleri *hasen* seviyesinde bulunan *sadûk* bir ravi olduğunu söylemiştir.⁴⁵⁷

Zehebî⁴⁵⁸ ve İbn Hacer⁴⁵⁹ beşinci ravi Abdullâh b. Mus'ab b. Hâlid ile altıncı ravi olan babası Mus'ab b. Hâlid hakkında *fîhi cehâle*⁴⁶⁰ tabirini kullanmıştır.

Hadis, seneddeki ravilerden Abdullâh b. Mus'ab ile Mus'ab b. Hâlid'in *mechûl* oluşu sebebiyle *zayıf* hükmünde görünmektedir. el-Elbânî de rivayetin *zayıf* olduğuna hükmetmiştir.⁴⁶¹

Mezkûr hutbe Abdullâh b. Mes'ûd'a (r.a.) atfen *mevkuf* olarak da nakledilmiştir⁴⁶² ancak ona nisbeti de sahih bir yolla gelmemiştir. İçerisinde kamu malı hırsızlığından bahseden ibarenin de yer aldığı daha kısa bir metnin sahâbî Ebu'd-Derdâ'ya (r.a.) atfı da söz konusudur.⁴⁶³ Ancak bunun ona nisbeti de sahih değildir.

c. Gulûl Ayetinin Nüzül Sebebinden Bahseden Abdullâh b. Abbâs

Rivayeti

حَدَّثَنَا عَبْدَانُ بْنُ أَحْمَدَ، ثنا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ خَالِدِ الرَّقِيِّ، ثنا مُعَاوِيَةُ بْنُ هِشَامٍ، ثنا سُفْيَانُ، عَنْ حَبِيبِ بْنِ أَبِي ثَابِتٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: بَعَثَ نَبِيُّ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: جَيْشًا فَرَدَّتْ رَأْيَهُ، ثُمَّ بَعَثَ فَرَدَّتْ بِغُلُولِ رَأْسِ غَزَالٍ مِنْ ذَهَبٍ فَانزَلَتْ: {وَمَا كَانَ لِنَبِيِّ أَنْ يُغْلَ}.

Ebû Muhammed Abdullâh b. Ahmed b. Mûsâ el-Ehvâzî el-Askerî (306) > Ebû Bekir Abdurrahmân b. Hâlid b. Yezîd el-Kattân er-Rakkî el-Vâsîfî (251) > Ebü'l-Hasen Muâviye b. Hişâm el-Kûfî el-Kassâr (204) > Ebû Abdillâh Süfyân b. Saîd b. Mesrûk es-Sevrî el-Kûfî (161) > Ebû Yahyâ Habîb b. Ebî Sâbit el-Kûfî el-Esedî (119) > Abdullâh b. Abbâs (68) (r.a.) isnadıyla nakledildiğine göre Allâh Resûlü (s.a.v.) bir ordu gönderdi de (ordunun) sancağı (düşman tarafından) geri püskürtüldü. Sonra tekrar gönderdi ancak ceylan başı (büyüklüğünde) altından bir kütlenin (edinilen ganimet malları içerisinde) çalınması sebebiyle (ordu, düşman tarafından) tekrar geri püskürtüldü. Bunun üzerine “*Hiçbir peygamberin kamu malından çalması söz konusu olamaz. Kim kamu malından çalarsa*

⁴⁵⁷ el-Arnaût – Ma'rûf. *Tahrîru Takrîbi't-Tehzîb*, I, 217.

⁴⁵⁸ Zehebî, *Mîzânü'l-İ'tidâl*, II, 506.

⁴⁵⁹ İbn Hacer, *Lisânü'l-Mîzân*, V, 16; VIII, 75.

⁴⁶⁰ *Fîhi cehâle*: Zehebî ve Sehâvî'ye göre cerhin altıncı mertebesinde bulunan bir ravi hakkında kullanılan bir sîga. Böyle bir ravinin rivayet ettiği hadis, başka bir senedinin olup olmadığını araştırmak ve ona göre değerlendirmek üzere yani *i'tibâr* için almır (Aydınlı, *Hadis Istılahları*, s. 80).

⁴⁶¹ el-Elbânî, *Silsiletü'l-Ehâdisi'd-Daîfe*, V, 80.

⁴⁶² İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, VII, 106.

⁴⁶³ Ahmed b. Hanbel, *ez-Zühed*, Beyrut, 1420, s. 116.

*kıyamet günü çalmış olduğu şeyi (boynuna yüklenerek) getirir. Sonra da herkese kazandığının karşılığı tastamam ödenir ve onlara haksızlık da edilmez*⁴⁶⁴ ayeti nazil oldu.⁴⁶⁵

Seneddeki ravilerden Abdurrahmân b. Hâlid el-Kattân ile Muâviye b. Hişâm el-Kûfî haricindekiler *sikadır*. İbn Hibbân, Abdurrahmân b. Hâlid'i *es-Sikât*'ta zikrederken⁴⁶⁶ Nesâî onun *lâ be'se bih*,⁴⁶⁷ Zehebî⁴⁶⁸ ve İbn Hacer⁴⁶⁹ ise *sadûk* bir ravi olduğunu söylemişlerdir.

Diğer ravi Muâviye b. Hişâm el-Kûfî'yi Ebû Dâvûd,⁴⁷⁰ İclî⁴⁷¹ ve Zehebî⁴⁷² *sika* görmüş, İbn Hibbân ise *es-Sikât*'nda zikretmekle birlikte rivayette hata ettiğini söylemiştir.⁴⁷³ Ebû Hâtim⁴⁷⁴ ve İbn Sa'd kendisi hakkında *sadûk*, Sâcî *sadûk-yehim*,⁴⁷⁵ Yahyâ b. Maîn ise *leyse bi zâk* tabirini kullanmışlardır.⁴⁷⁶ Ahmed b. Hanbel, Muâviye'nin çokça hata yapan biri olduğunu söylerken İbn Ebî Şeybe (239/853), doğru sözlü biri olmakla beraber *leyse bi hücce* olduğunu iddia etmiştir.⁴⁷⁷

İbn Adî, Muâviye'nin Süfyân es-Sevrî'den garip şeyler rivayet ettiğini söylemiş,⁴⁷⁸ İbn Hacer ise onun *sadûk lehû evhâm* bir ravi olduğunu belirtmiş⁴⁷⁹ ancak Süfyân es-Sevrî'den yaptığı nakillerin de problemliliğine işaret etmiştir.⁴⁸⁰ Bu değerlendirmelerden Muâviye b. Hişâm'ın aslen evham ve hataları olan *sadûk* bir ravi olduğunu ancak Süfyân es-Sevrî'den yaptığı nakillerde sorunlar bulunduğunu ve şayet bir destekleyicisi yoksa Süfyân üzerinden aktardığı rivayetlerin *zayıf* sayılması gerektiği sonucunu çıkarıyoruz. O Süfyân es-Sevrî'den naklettiği bu rivayetin tüm tariklerinde infirad etmiştir. Şu halde bu hadis *zayıf* hükmündedir.

⁴⁶⁴ Âl-i İmrân 3/161.

⁴⁶⁵ Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr*, XII, 134. Rivayetin yer aldığı diğer kaynaklar için bkz: Ziyâeddîn el-Makdisî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdilvâhid b. Ahmed es-Sa'dî (643/1245), *el-Ehâdîsü'l-Muhtâre*, Beyrut, 1420, IX, 529.

⁴⁶⁶ İbn Hibbân, *es-Sikât*, VIII, 383; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XVIII, 79.

⁴⁶⁷ Nesâî, *Tesmiyetü's-Şüüh*, s. 69; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XVIII, 79.

⁴⁶⁸ Zehebî, *el-Kâşif*, I, 626.

⁴⁶⁹ İbn Hacer, *Takribü't-Tehzîb*, s. 326.

⁴⁷⁰ Zehebî, *Mizânü'l-İ'tidâl*, IV, 138.

⁴⁷¹ Ebû'l-Meâtî, *el-Câmi'*, III, 145.

⁴⁷² Zehebî, *el-Kâşif*, I, 277.

⁴⁷³ İbn Hibbân, *es-Sikât*, IX, 166; İbn Kesîr, *et-Tekmil fi'l-Cerh ve't-Ta'dil*, Yemen, 1432, I, 78.

⁴⁷⁴ Zehebî, *Mizânü'l-İ'tidâl*, IV, 138.

⁴⁷⁵ Moğultay, *İkmâlü Tehzîbi'l-Kemâl*, XI, 277. *Sadûk-yehim*: İbn Hacer'e göre *sadûk lehû evhâm* manasındadır. *Sadûk lehû evhâm*: Ta'dilin beşinci mertebesinde bulunan bir ravi hakkında kullanılan bir sığa. Böyle bir ravinin rivayet ettiği hadis, başka bir senedinin olup olmadığını araştırmak ve ona göre değerlendirmek üzere yani *i'tibâr* için alınır (Aydınli, *Hadis İstılahları*, s. 261-262).

⁴⁷⁶ Zehebî, *Mizânü'l-İ'tidâl*, IV, 138.

⁴⁷⁷ Moğultay, *İkmâlü Tehzîbi'l-Kemâl*, XI, 277.

⁴⁷⁸ İbn Adî, *el-Kâmil*, VIII, 148; İbn Kesîr, *et-Tekmil*, I, 78.

⁴⁷⁹ İbn Hacer, *Takribü't-Tehzîb*, s. 538.

⁴⁸⁰ İbn Hacer, *Ta'cilü'l-Menfa'a bi Zevâidi Ricâli'l-Eimmeti'l-Erba'a*, Beyrut, m. 1996, I, 364.

Heysemî⁴⁸¹ ve Suyûtî⁴⁸² isnadın *sika* ravilerden müteşekkil olduğunu ifade etmiştir. Muasır alim Ebû Abdirrahmân el-Vâdî (1931-2001) ise seneddeki Habîb b. Ebî Sâbit'in müdellis bir ravi olduğunu, her ne kadar Abdullâh b. Abbâs'tan semâi bulunsa bile, kendisinden Muhammed b. Ali b. Abdillâh b. Abbâs ve onun babası olan Ali b. Abdillâh b. Abbâs kanalıyla da hadis aktardığını söylemiş ve bu sebeple semâini açıkça ifade etmediği durumda rivayetinin *zayıf* sayılması gerektiğini açıklamıştır.⁴⁸³ Biz yukarıda zikrettiğimiz hususiyetlere ilaveten el-Vâdî'nin beyan ettiği bu değerlendirmeyi önemsiyor hadisin hükmü noktasında kendisiyle aynı fikri paylaşıyoruz.

Ayrıca ele aldığımız bu rivayet iki kaynakta tâbiünden olan Habîb b. Ebî Sâbit el-Kûfî tarafından sahâbî ravisi zikredilmeden ve Allâh Resûlü'ne (s.a.v.) isnad edilmeden "Peygamberlerden biri bir ordu gönderdi.." şeklinde de nakledilmiştir.⁴⁸⁴ Şu durumda rivayetın *maktû* olma ihtimali de söz konusu olabilir ki, bu da elimizdeki rivayetın güvenilirliğini düşürmektedir.

Tüm bunlara ilaveten pek çok sahâbînin şahit olması gereken böyle çarpıcı bir olayın tek bir sahâbî tarafından ve tek bir tâbiîn aracılığıyla nakledilmesi makul görünmemektedir.

d. Gulûl Ayetinin Nüzul Sebebinden Bahseden Dahhâk Rivayeti

حَدَّثَنَا وَكِيعٌ قَالَ: ثنا سلمةُ بنُ نُبَيْطٍ، عَنِ الضَّحَّاكِ قَالَ: بَعَثَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ طَلَائِعَ فَعَنِمَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ غَنِيمَةً فَفَسَمَ بَيْنَ النَّاسِ، وَلَمْ يَقْسِمِ لِلطَّلَائِعِ شَيْئًا، فَلَمَّا قَدِمَتِ الطَّلَائِعُ قَالُوا: قَسَمَ الْفِيءَ وَلَمْ يَقْسِمِ لَنَا، فَتَنَزَلْتُ {وَمَا كَانَ لِنَبِيِّ أَنْ يُغْلَ}.

Ebû Süfyân Vekî' b. el-Cerrâh b. Melîh er-Ruâsî (197) > Ebû Firâs Seleme b. Nübeyt b. Şerît el-Eşcaî el-Kûfî (141-150) > Ebû Muhammed (Ebü'l-Kâsım) ed-Dahhâk b. Müzâhim el-Hilâlî el-Horasânî (105) isnadıyla nakledildiğine göre Allâh Resûlü (s.a.v.) (savaş için bir yere) öncü birlikler gönderdi de (savaşta galip gelmesi neticesinde) ganimet elde etti ve insanlar arasında onu taksim etti. (Savaş için gönderdiği) öncü birliklere ise bir şey ayırmadı. Birlikteki askerler döndüklerinde (vaziyeti gördüler) ve "Peygamber (s.a.v.) ganimeti dağıtmış ancak bize bir şey ayırmamış" dediler. Bunun üzerine "Hiçbir peygamberin kamu malından çalması söz konusu olamaz. Kim kamu malından çalarsa kıyamet günü çalmış

⁴⁸¹ Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*, VI, 328.

⁴⁸² Ebû Abdirrahmân Mukbil b. Hâdi el-Vâdî (1931-2001), *es-Sahihu'l-Müsned min Esbâbi'n-Nüzûl*, Kahire, 1408, s. 51.

⁴⁸³ el-Vâdî, *es-Sahihu'l-Müsned*, s. 51.

⁴⁸⁴ Fezârî, *es-Siyer*, s. 263; Ziyâeddin el-Makdisî, *el-Ehâdisü'l-Muhtâre*, IX, 529.

olduğu şeyi (boynuna yüklenerek) getirir. Sonra da herkese kazandığının karşılığı tastamam ödenir ve onlara haksızlık da edilmez”⁴⁸⁵ ayeti nazil oldu.⁴⁸⁶

Seneddeki ravilerden ed-Dahhâk b. Müzâhim el-Hilâlî haricindekiler *sikadır*. Ahmed b. Hanbel, Yahyâ b. Maîn,⁴⁸⁷ Dârekutnî, İclî, İbn Halfûn ve İbn Şâhîn, ed-Dahhâk’ın *sika* olduğu kanaatindedirler.⁴⁸⁸ İbn Hacer *sadûk*,⁴⁸⁹ Yahyâ b. Saîd el-Kattân ise *zayıf* olduğunu ifade etmiştir.⁴⁹⁰

Hadis *mürseldir*. Zira tâbiînden olan ed-Dahhâk b. Müzâhim Allâh Resûlü (s.a.v.) zamanında olan bir olayı doğrudan anlatmaktadır. Şu halde hadis irsâl kusuru sebebiyle *zayıf* hükmünü alması gerektiği düşünülmektedir. Hadisin sıhhatine menfî tesir eden bir diğer husus, birinci bölümde incelediğimiz ve ilgili ayetin hangi olay ile ilgili nazil olduğunu ortaya koyan *makbûl* rivayetin mevcudiyetidir.⁴⁹¹

e. Emanet Edilen Devlet Malını Zimmete Geçirmenin Sebep Olacağı Azabı Haber Veren Rivayet

عَنْ مَنبُؤٍ، عَنْ أَبِي بَكْرٍ بْنِ مُحَمَّدٍ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ دَفَعَ إِلَى رَجُلٍ مِنْ بَنِي الْحَارِثِ بْنِ الْخَزْرَجِ عَمَائِمًا يَفْسِمُهَا، فَأَعْتَمَ بِعِمَامَةٍ مِنْهَا مِنَ الْخَزْرِ فَفَسَمَهَا وَنَسِيَ تِلْكَ الْعِمَامَةَ عَلَى رَأْسِهِ، ثُمَّ ذَكَرَهَا، فَجَاءَ بِهَا إِلَى رَسُولِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ، فَقَالَ: أَحْشِيْت لَوْ أَمْسَكْتَهَا لَعُمِمْتَ مِثْلَهَا مِنْ نَارٍ.

Menbûz el-Medenî Mevlâ Âli Ebû Râfî el-Medenî (?) > Ebû Bekir b. Muhammed b. Amr b. Hazm el-Ensârî el-Hazrecî (120) isnadiyla nakledildiğine göre Allâh Resûlü (s.a.v.) el-Hâris b. el-Hazrec oğullarından bir adama, (kabilesindeki birtakım erkekler arasında) taksim etmesi için (ücreti beytül-mâl tarafından karşılanmış) bir miktar sarık verdi. (Teslim alan adam) sarıkların ipek olanlarından birini başına sardı. Ardından (sarıkları) taksim etti ve sardığı sarığı başında unuttu. Daha sonra (sarığı başında unuttuğunu) hatırladı ve onu Allâh Resûlü’ne (s.a.v.) getirdi. Hz. Peygamber de (s.a.v.) “*Onu kendi zimmetine geçirdiğinde o sarık kadar bir ateşin başına dolanmasından mı korktun (da getirdin)?*” buyurdu.⁴⁹²

⁴⁸⁵ Âl-i İmrân 3/161.

⁴⁸⁶ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, VI, 494. Rivayetin yer aldığı diğer kaynaklar için bkz: Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, VII, 351; Vâhidî, *Esbâbü'n-Nüzûl*, s. 127.

⁴⁸⁷ Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, IV, 599.

⁴⁸⁸ Moğultay, *İkmâlü Tehzîbi'l-Kemâl*, VII, 29-30.

⁴⁸⁹ İbn Hacer, *Takribü't-Tehzîb*, s. 280.

⁴⁹⁰ Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, IV, 599.

⁴⁹¹ Bkz: s. 48-52.

⁴⁹² Fezârî, *es-Siyer*, s. 237.

Seneddeki ravilerden Ebû Bekir b. Muhammed b. Amr el-Ensârî *sika*, Menbûz el-Medenî ise daha önce de ifade ettiğimiz gibi⁴⁹³ *mechûl* bir ravidir. Buna ilaveten hadis *mürsel*dir. Şu halde bu hadisin, ravilerden birinin *mechûl* ve rivayetin de *mürsel* olması sebebiyle *zayıf* hükmünde görünmektedir.

2. Mevzû Rivayetler

a. Kamu Malından Çalan Kişinin Ahirette Çaldığı Şeyi Getirmeye Zorlanmakla Azap Olunacağını Bildiren Rivayet

حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ الْعَزِيزِ، ثنا عَمْرُو بْنُ عَوْنٍ، ثنا أَبُو بَكْرِ الدَّاهِرِيُّ، عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ أَبِي خَالِدٍ، عَنْ قَيْسِ بْنِ أَبِي حَازِمٍ، عَنِ الْمُسْتَوْرِدِ الْفَهْرِيِّ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: رُدُّوا الْمَخِيطَ وَالْخَيْطَ، مَنْ غَلَّ مَخِيطًا أَوْ خَيْطًا كُفِّفَ أَنْ يَجِيءَ بِهِ وَلَيْسَ بِجَاءٍ.

Ebü'l-Hasen Ali b. Abdilazîz b. el-Merzübân el-Begavî (286) > Ebû Osmân Amr b. Avn b. Evs es-Sülemî el-Vâsitî (225) > Ebû Bekir Abdullâh b. Hakîm ed-Dâhirî el-Basrî (175) > Ebû Abdillâh İsmâîl b. Ebî Hâlid el-Becelî el-Kûfî (146) > Ebû Abdillâh Kays b. Ebî Hâzim Avf b. Abdilhâris el-Becelî el-Kûfî (97) > Müstevrid b. Şeddâd el-Fihrî (r.a.) (45) isnadıyla nakledildiğine göre Allâh Resûlü (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “(Ganimetten aldığınız) ipliği ve iğneyi geri verin. Kim ganimet malından bir ipliği veya iğneyi aşırırsa (kıyamet günü) onu getirmeye zorlanır ancak getiremez.”⁴⁹⁴

Seneddeki ravilerden Abdullâh b. Hakîm ed-Dâhirî dışındakiler *sikadır*. Ahmed b. Hanbel ve Ali b. el-Medînî onun *leyse bi şey*’, Yahyâ b. Maîn, Nesâ⁴⁹⁵ ve İbn Hacer⁴⁹⁶ *leyse bi sika*, İbn Hırâş, İbrâhîm b. Ebî Tâlib (295/908),⁴⁹⁷ Dârekutnî⁴⁹⁸ ve Ya’kûb b. Şeybe (262/875)⁴⁹⁹ ise *metrûkû’l-hadîs* olduğunu söylemişlerdir. Ebû İshâk Cûzcânî (259/873), ed-Dâhirî’nin yalancı,⁵⁰⁰ Zehebî *müttehem bi’l-vaz*’ olduğunu açıklamıştır.⁵⁰¹ Ebû Nuaym⁵⁰² ve Hâkim en-Nîsâbûrî⁵⁰³ onun İsmâîl b. Ebî Hâlid ve A’meş’ten *mevzû* haberler naklettiğini dile getirmiştir.

⁴⁹³ Bkz: s. 93.

⁴⁹⁴ Taberânî, *el-Mu’cemü’l-Kebîr*, XX, 303.

⁴⁹⁵ Zehebî, *Mîzânü’l-İ’tidâl*, II, 411.

⁴⁹⁶ İbn Hacer, *Lisânü’l-Mîzân*, IX, 24.

⁴⁹⁷ Hatîb el-Bağdâdî, *Târihu Bağdâd*, IX, 454.

⁴⁹⁸ Zehebî, *Târihu’l-İslâm*, IV, 771.

⁴⁹⁹ İbn Hacer, *Lisânü’l-Mîzân*, IV, 466.

⁵⁰⁰ Zehebî, *Mîzânü’l-İ’tidâl*, II, 411.

⁵⁰¹ Zehebî, *el-Muğnî fi’d-Duafâ*, Halep, m. 1971, I, 335.

⁵⁰² İbn Hacer, *Lisânü’l-Mîzân*, IV, 466.

⁵⁰³ Zehebî, *Târihu’l-İslâm*, IV, 661.

Yapılan tenkidlerden Abdullâh b. Hakîm ed-Dâhirî'nin hadis uydurmakla itham edilmiş yalancı bir ravi olduğu ve özellikle İsmâîl b. Ebî Hâlid ve A'meş'ten yaptığı nakillerin evleviyetle *mevzû* kabul edilmesi gerektiği anlaşılmaktadır. O, bu rivayeti İsmâîl b. Ebî Hâlid'den aktarmıştır. Hadis, başka hiçbir kaynakta da bulunmamaktadır. Böylece incelediğimiz bu rivayetin hükmünün *mevzû* olduğu tebarüz etmektedir. Muasır alim el-Elbânî ise hadise *zayıf* hükmü vermiş ancak rivayeti *zayıf* sayma gerekçesini açıklamamıştır.⁵⁰⁴

⁵⁰⁴ el-Elbânî, *Daîfü'l-Câmiî's-Sagîr*, s. 459.

E. Kamu Malı Hırsızlığı Yapmamanın Fazilet ve Öneminden Bahseden Rivayetler

Bu başlık altında kamu malı hırsızlığı yapmamanın fazilet ve öneminden bahseden *zayıf* ve *mevzû* rivayetleri inceleyeceğiz.

1. Zayıf Rivayetler

a. Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Kamu Malından Çalmayan Kabileleri Övmesinden Bahseden Rivayet

حَدَّثَنَا وَهْبُ بْنُ جَرِيرٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبِي، قَالَ: سَمِعْتُ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ مَلَّادٍ، يُحَدِّثُ، عَنْ ثَمِيرِ بْنِ أَوْسٍ، عَنْ مَالِكِ بْنِ مَسْرُوحٍ، عَنْ عَامِرِ بْنِ أَبِي عَامِرٍ الْأَشْعَرِيِّ عَنْ أَبِيهِ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: نِعْمَ الْحَيُّ الْأَسَدُ، وَالْأَشْعَرِيُّونَ لَا يَفْرُونَ فِي الْقِتَالِ، وَلَا يَغْلُونَ، هُمْ مِنِّي، وَأَنَا مِنْهُمْ.

Ebü'l-Abbâs Vehb b. Cerîr b. Hâzim el-Ezdî el-Basrî (206) > Ebü'n-Nadr Cerîr b. Hâzim b. Zeyd el-Ezdî el-Basrî (170) > Abdullâh b. Melâz el-Eş'arî eş-Şâmî ed-Dımaşkî (?) > Nümeyr b. Evs el-Eş'arî eş-Şâmî (121) > Mâlik b. Mesrûh eş-Şâmî (?) > Âmir b. Ebî Âmir el-Eş'arî (?) > Ebû Âmir el-Eş'arî (r.a.) (8) isnadıyla nakledildiğine göre Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “*Ezd ve Eş'ar kabilesi mensupları ne güzel (insanlardır). Savaştan kaçmazlar ve ganimetten de çalmazlar. Onlar bendendir ve ben de onlardanım.*”⁵⁰⁵

İsnad zincirindeki Abdullâh b. Melâz el-Eş'arî, Nümeyr b. Evs el-Eş'arî ve Mâlik b. Mesrûh eş-Şâmî haricindeki raviler *sikadır*. Ali b. el-Medîni,⁵⁰⁶ Zehebî⁵⁰⁷ ve İbn Hacer,⁵⁰⁸ Abdullâh b. Melâz el-Eş'arî'nin *mechûl* bir ravi olduğunu ifade etmişlerdir.

Seneddeki dördüncü ravi konumundaki Nümeyr b. Evs el-Eş'arî'nin sahabeden olduğuna dair kaviller bulunmakla birlikte, muhaddislerin kahir ekseriyetine göre o sahabe değil tâbiûn tabakasındandır.⁵⁰⁹ İbn Hibbân⁵¹⁰ ve İbn Hacer⁵¹¹ *sika* bir ravi olduğunu söylemiştir. Şuayb el-Arnaût ve Beşşâr Avvâd Ma'rûf ise kadim ulemadan onu tek tevsîk

⁵⁰⁵ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XXVIII, 399-400 (Hadis no: 17166). Rivayetin yer aldığı sair kaynaklar için bkz: Tirmizî, *el-Câmiu 's-Sahîh*, “Menâkıb”, 143; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XXIX, 45 (Hadis no: 17501); İbn Ebî Âsım, *el-Âhâd ve 'l-Mesânî*, III, 322; IV, 271, 454; Dûlâbî, *el-Künâ ve 'l-Esmâ*, I, 123; İbnü'l-Münzir, *el-Evsat*, XI, 63; Ebû Nuaym, *Ma'rifetü 's-Sahâbe*, IV, 1900; V, 2963; Hatîb el-Bağdâdî, *Telhîsü 'l-Müteşâbih fi'r-Resm*, Dımaşk, m. 1985, II, 675; İbn Asâkir, *Târîhu Medîneti Dımaşk*, XXXII, 54-55; XXXIII, 249-250; XXXVIII, 214.

⁵⁰⁶ Zehebî, *Mizânü 'l-İ'tidâl*, II, 508.

⁵⁰⁷ Zehebî, *el-Kâşif*, I, 602; Zehebî, *Divânü 'd-Duafâ*, s. 230; Zehebî, *Mizânü 'l-İ'tidâl*, II, 508.

⁵⁰⁸ İbn Hacer, *Takribü 't-Tehzîb*, s. 326.

⁵⁰⁹ Moğultay, *el-İnâbe fi Ma'rifeti 'l-Muhtelifihim mine 's-Sahâbe*, Riyad, 1420, II, 223-224.

⁵¹⁰ İbn Hibbân, *es-Sikât*, V, 479; Mizzî, *Tehzîbü 'l-Kemâl*, XXX, 22.

⁵¹¹ İbn Hacer, *Takribü 't-Tehzîb*, s. 566.

edenin İbn Hibbân olmasını gerekçe göstererek Nümeyr'i *sika* saymanın mümkün olmadığını ve onun rivayette irsâle başvuran *sadûk* bir ravi olduğunu açıklamıştır.⁵¹²

Beşinci ravi Mâlik b. Mesrûh eş-Şâmî'yi İbn Hibbân *es-Sikât*'ında zikretmiş,⁵¹³ Zehebî *el-Kâşif*'te tevsîk edildiğini söylemiş,⁵¹⁴ *Mîzân*'da ise *mechûl* olduğunu beyan etmiştir.⁵¹⁵ İbn Hacer de hakkında *makbûl* tabirini kullanmıştır.⁵¹⁶ Şuayb el-Arnaût ve Beşşâr Avvâd Ma'rûf ise İbn Hacer'in yanıldığını dile getirerek kendisinden yalnızca Nümeyr b. Evs'in rivayette bulunması, onu tek tevsîk edenin İbn Hibbân olması ve Zehebî'nin de *Mîzân*'da *mechûl* olduğunu ifade etmesini delil getirerek Mâlik b. Mesrûh'un *mechûl* kabul edilmesi gerektiğini açıklamıştır.⁵¹⁷

Abdullâh b. Melâz el-Eş'arî rivayetin tüm tariklerinde hadisi Nümeyr b. Evs el-Eş'arî'den aktarmada tek kalmıştır ve böylelikle hadisin, onun *mechûl* bir ravi olması sebebiyle *zayıf* hükmünde olduğu kanaati hasıl olmuştur. Nâsîrüddin el-Elbânî de rivayetin *zayıf* olduğunu açıklamıştır.⁵¹⁸

2. Mevzû Rivayetler

a. Kamu Malı Hırsızlığı Yapmamanın Cennete Girmeye Vesile Olacağını Haber Veren Rivayet

حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ النَّضْرِ الْعَسْكَرِيُّ، ثنا سَعِيدُ بْنُ حَفْصِ النَّفِيلِيِّ، ثنا الْعَلَاءُ بْنُ سَلِيمَانَ الرَّقِّيِّ، عَنِ الْخَلِيلِ بْنِ مَرْة، عَنْ أَبِي غَالِبٍ، عَنْ أَبِي أَمَامَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: اضْمَنُوا لِي سِتَّ خِصَالٍ أضمن لكم الجنة. قالوا: وما هن يا رسول الله؟ قال: لا تظلموا عند قسمة مواريتكم، وأنصفوا الناس من أنفسكم، ولا تجبئوا عند قتال عدوكم، ولا تغلوا غنائمكم، وأمنعوا ظالمكم من مظلومكم.

Ebû Ca'fer Ahmed b. en-Nadr b. Bahr el-Askerî (290) > Ebû Amr Saîd b. Hafs b. Ömer el-Hüzelî el-Harrânî (237) > Ebû Süleymân el-Alâ b. Süleymân er-Rakkî (?) > el-Halîl b. Mürre ed-Dubaî el-Basrî (160) > Ebû Gâlip Hazevver el-Basrî el-İsfahânî (121-130) > Ebû Ümâme Sudey b. Aclân el-Bâhilî (r.a.) (86) isnadiyla nakledildiğine göre Allâh Resûlü (s.a.v.) (ashabına) “*Bana altı hasleti garanti edin, ben de size cenneti garanti edeyim*” buyurdu. (Sahâbîler) “Onlar nelerdir ey Allâh'ın Resûlü? dediler. Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle cevap

⁵¹² el-Arnaût – Ma'rûf. *Tahrîru Takrîbi't-Tehzîb*, IV, 24.

⁵¹³ İbn Hibbân, *es-Sikât*, VII, 462; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXVIII, 158.

⁵¹⁴ Zehebî, *el-Kâşif*, II, 237.

⁵¹⁵ Zehebî, *Mîzânü'l-İtidâl*, III, 428.

⁵¹⁶ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, s. 518.

⁵¹⁷ el-Arnaût – Ma'rûf. *Tahrîru Takrîbi't-Tehzîb*, III, 343.

⁵¹⁸ el-Elbânî, *Daifü'l-Câmi's-Sagîr*, s. 859.

verdi: “*Miraslarınızı taksim ederken haksızlık etmeyin, insanlara adaletli davranın, düşmanlarınızla vuruşurken korkaklık etmeyin, ganimet mallarınızdan aşırmayın, zalimlerinizin mazlumlarınıza (zulmetmesine) engel olun.*”⁵¹⁹

Seneddeki ravilerden el-Alâ b. Süleymân er-Rakkî, el-Halîl b. Mürre ed-Dubaî ve Ebû Gâlip Hazevver el-Basrî haricindekiler *sikadır*.

el-Alâ b. Süleymân er-Rakkî hakkında muhaddisler çeşitli eleştirilerde bulunmuşlardır. İbnü'l-Cevzî onu *ed-Duaîfâ ve'l-Metrûkîn*'da zikretmiş,⁵²⁰ Ebû Hâtim *leyse bi kavî*,⁵²¹ Ebû Zür'a⁵²² ve İbn Hacer⁵²³ *zayıf*, Heysemi⁵²⁴ (807/1405) ve Aynî⁵²⁵ (855/1451) ise *çok zayıf* olduğunu dile getirmişlerdir. İbn Adî *münkerü'l-hadîs* olduğunu söyledikten sonra kendisine hiçbir kimsenin mutâbaat etmediği sened ve metinler paylaştığını açıklamıştır.⁵²⁶ Ezzî, el-Alâ'nın, kendisinden hadis aktarmanın helal olmadığı *sâkit* bir ravi olduğu bilgisini paylaşmış,⁵²⁷ Berkî ise onun *müttehem bi'l-kizb* biri olduğunu beyan etmiştir.⁵²⁸ Bunlara ilaveten hadis arama programı *Cevâmiu'l-Kelim*'in müellifleri el-Alâ'yı *müttehem bi'l-kizb* bir ravi olarak kabul etmişlerdir. Biz de yapılan bu değerlendirmeler ışığında onu *müttehem bi'l-kizb* kabul etmenin yerinde olacağı kanaatini taşıyoruz.

Yahyâ b. Maîn,⁵²⁹ Nesâî⁵³⁰ ve İbn Hacer⁵³¹ seneddeki dördüncü ravi olan el-Halîl b. Mürre'yi *zayıf* saymış, Ebû Hâtim *leyse bi kavî*,⁵³² İbn Hibbân⁵³³ ve Buhârî ise *münkerü'l-hadîs* olduğunu söylemişlerdir.⁵³⁴ İbn Adî onun, *zayıf* bir ravi olmakla birlikte *metrûkû'l-hadîs* de olmadığını ileri sürmüş ve hadislerinin yazılabileceğine işaret etmiştir.⁵³⁵

Beşinci ravi Ebû Gâlip Hazevver el-Basrî'yi Dârekutnî⁵³⁶ ve Mûsâ b. Hârûn el-Hammâl⁵³⁷ (294/906) *sika* görünürken Yahyâ b. Maîn *sâlihu'l-hadîs*,⁵³⁸ Ebû Hâtim *leyse bi*

⁵¹⁹ Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr*, VIII, 282.

⁵²⁰ İbnü'l-Cevzî, *ed-Duaîfâ ve'l-Metrûkîn*, Beyrut, 1406, II, 187.

⁵²¹ İbn Hacer, *Lisânü'l-Mizân*, IX, 362.

⁵²² Ebû'l-Meâtî, *el-Câmi*, III, 145.

⁵²³ İbn Hacer, *ed-Dirâye fî Tahrîci Ehâdîsi'l-Hidâye*, Beyrut, t.y, I, 41.

⁵²⁴ Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*, I, 245.

⁵²⁵ Aynî, *Nühabü'l-Efkâr fî Tenkîhi Mebâni'l-Ahbâr*, Katar, 1429, II, 75, 102.

⁵²⁶ İbn Adî, *el-Kâmil*, V, 89; Zehebî, *Mizânü'l-İ'tidâl*, III, 101.

⁵²⁷ İbnü'l-Cevzî, *ed-Duaîfâ ve'l-Metrûkîn*, II, 187.

⁵²⁸ İbn Hacer, *Lisânü'l-Mizân*, IX, 362.

⁵²⁹ Zehebî, *Mizânü'l-İ'tidâl*, I, 667; Zehebî, *Divânü'd-Duaîfâ*, s. 122.

⁵³⁰ Moğultay, *İkmâlü Tehzîbi'l-Kemâl*, IV, 227; Ebû'l-Meâtî, *el-Câmi*, I, 219.

⁵³¹ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, s. 196.

⁵³² Zehebî, *Mizânü'l-İ'tidâl*, I, 667.

⁵³³ İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, I, 286.

⁵³⁴ Zehebî, *Mizânü'l-İ'tidâl*, I, 667; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, VIII, 344.

⁵³⁵ İbn Adî, *el-Kâmil*, III, 509; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, VIII, 344.

⁵³⁶ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XIV, 172; el-Arnaût – Ma'rûf. *Tahrîru Takrîbi't-Tehzîb*, IV, 249.

kavî,⁵³⁹ Nesâî *zayıf*,⁵⁴⁰ İbn Sa'd *münkerü'l-hadîs*,⁵⁴¹ Zehebî *fîhi şey'*,⁵⁴² İbn Hibbân ise *lâ yuhteccü bih* olduğunu açıklamıştır.⁵⁴³ İbn Hacer *sadûk-yuhti*⁵⁴⁴ demiş⁵⁴⁵ ancak Şuayb el-Arnaût ile Beşşâr Avvâd Ma'rûf ona katılmayarak Hazevver'in, rivayetleri *i'tibâr* için yazılabilecek *zayıf* bir ravi olduğunu iddia etmiştir.⁵⁴⁶

Ravilerden el-Alâ b. Süleymân er-Rakkî *müttehem bi'l-kizb*'dir. Senedde *zayıf* olan el-Halîl b. Mürre ve Ebû Gâlip Hazevver el-Basrî'nin de yer alıyor olması rivayetin güvenilirmezliğini artırmaktadır. Ayrıca bu rivayet Taberânî'nin *el-Mu'cemü'l-Kebîr*'inden başka hiçbir kaynakta da yer almamaktadır. Şu halde ele aldığımız bu hadis *mevzûd*dur. Muasır alim el-Elbânî ise hadise *zayıf* hükmü vermiş ancak rivayeti *zayıf* sayma gerekçesini açıklamamıştır.⁵⁴⁷

⁵³⁷ el-Arnaût – Ma'rûf. *Tahrîru Takrîbi't-Tehzîb*, IV, 249.

⁵³⁸ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XIV, 171.

⁵³⁹ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XIV, 172.

⁵⁴⁰ Zehebî, *Mîzânü'l-İ'tidâl*, I, 476; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XIV, 172.

⁵⁴¹ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XIV, 171.

⁵⁴² Zehebî, *Mîzânü'l-İ'tidâl*, IV, 560. *Fîhi şey'*: *Fîhi cehâle*: Sehâvî'ye göre cerhin altıncı mertebesinde bulunan bir ravi hakkında kullanılan bir sîga. Böyle bir ravinin rivayet ettiği hadis, başka bir senedinin olup olmadığını araştırmak ve ona göre değerlendirmek üzere yani *i'tibâr* için alınır (Aydın, *Hadis İstılahları*, s. 80).

⁵⁴³ İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, I, 267; Zehebî, *Mîzânü'l-İ'tidâl*, I, 476; Zehebî, *Dîvânü'd-Duafâ*, s. 77.

⁵⁴⁴ *Sadûk-yuhti*: *Sadûk lehû evhâm* hükmündedir (Aydın, *Hadis İstılahları*, s. 262). *Sadûk lehû evhâm* için bkz: s. 96.

⁵⁴⁵ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, s. 664.

⁵⁴⁶ el-Arnaût – Ma'rûf. *Tahrîru Takrîbi't-Tehzîb*, IV, 249.

⁵⁴⁷ el-Elbânî, *Daifü'l-Câmii's-Sagîr*, s. 128.

II. ZAYIF ve MEVZÛ RİVAYETLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Kamu malı hırsızlığından söz eden *zayıf* ve *mevzû* rivayetleri ele aldığımız ikinci bölümde “Kamu Malı Hırsızlığının Kapsamından Bahseden Rivayetler” başlığında 1 *zayıf*; “Kamu Malı Hırsızlığını Yasaklayan ve Kötüleyen Rivayetler” başlığında 7 *zayıf* ve 3 *mevzû*; “Kamu Malı Hırsızlığının Hukuki Neticelerinden Bahseden Rivayetler” başlığında 5 *zayıf*; “Kamu Malı Hırsızlığının Uhrevi Mesuliyetinden Bahseden Rivayetler” başlığında 5 *zayıf* ve 1 *mevzû*; son olarak da “Kamu Malı Hırsızlığı Yapmamanın Fazilet ve Ehemmiyetinden Bahseden Rivayetler” başlığında 1 *zayıf* ve 1 *mevzû* rivayet inceledik. Toplamda 19’u *zayıf* ve 5’i *mevzû* olmak üzere konuya dair 24 rivayet tespit ettik.

Aşağıda ise ele aldığımız *zayıf* ve *mevzû* rivayetlerin isnad ve muhtevaları hakkında zikredilmesi faydalı olabilecek birtakım genel bilgiler sunacağız.

A. Zayıf ve Mevzû Rivayetlerin İsnad ve Kaynak Durumu

İncelemiş olduğumuz ve 19’u *zayıf* ve 5’i *mevzû* hükmünde olan 24 rivayetin 7’si *mürsel* olarak aktarılmıştır. Geri kalan 17 rivayet ise toplamda 16 farklı sahâbîden nakledilmiştir. Bu sahâbîler ve naklettikleri hadis sayıları şöylece beyan edilebilir: Ebû Ümâme Sudey b. Aclân (r.a.) (2), Ebû Hüreyre (r.a.), Abdullâh b. Amr (r.a.), Abdullâh b. Abbâs (r.a.), Hz. Ömer (r.a.), Muâz b. Cebel (r.a.), Ebû Humejd Abdurrahmân es-Sâidî (r.a.), Ebû'l-Verd Harb el-Mâzinî (r.a.), Amr b. Avf el-Müzenî (r.a.), Semüre b. Cündeb (r.a.), Fadl b. Abbâs (r.a.), el-Cârûd b. Ebî Sebre (r.a.), Ebû Râfi' İbrâhîm el-Medenî (r.a.), Zeyd b. Hâlid el-Cühenî (r.a.), Müstevrid b. Şeddâd el-Fihri (r.a.), Ebû Âmir el-Eş'arî (r.a.).

Zayıf ve *mevzû* rivayetlerin isnadlarında yer alan tâbiîn ravilerini zikretmenin faydalı olacağını sanıyoruz. 24 rivayet toplamda 23 farklı tâbiîden nakledilmiştir. Bu tâbiîler ve naklettikleri hadis sayıları şöylece sunulabilir: Kays b. Ebî Hâzim el-Becelî (2), Lehîa b. Ukbe el-Hadramî, Süleymân b. Semüre b. Cündeb, Ebû Saîd Keysân el-Makbûrî, Ebû Muhammed Atâ b. Yesâr el-Hilâlî, Zeyd b. Eslem el-Adevî, Amr b. Dînâr el-Mekkî, Abdullâh b. Mugîre el-Kinânî, el-Cârûd b. Ebî Sebre'nin çocuklarından biri (mübhem ravi), Ebû Abdurrahmân el-Kâsım b. Abdurrahmân eş-Şâmî, Ebû Kesîr Abdullâh b. Amr b. Avf el-Müzenî, Ebû Amr Sâlim b. Abdillâh b. Ömer el-Kureşî, Şuayb b. Muhammed el-Kureşî, Ebü'z-Zübeyr Muhammed b. Müslim b. el-Kureşî, Meymûn b. Mihrân el-Cezerî, Urve b. ez-Zübeyr, el-Fadl b. Ubeydillâh el-Medenî, Mus'ab b. Hâlid b. Zeyd b. Hâlid el-Cühenî, Habîb b. Ebî Sâbit el-Kûfî, ed-Dahhâk b. Müzâhim el-Hilâlî, Ebû Bekir b. Muhammed b. Amr el-Ensârî, Âmir b. Ebî Âmir el-Eş'arî, Ebû Gâlip Hazevver el-Basrî.

Senedleri yönüyle bakıldığında ele alınan *zayıf* hadislerin bazıları ravilerden en az birinin *zayıf*, bazıları buna ilaveten rivayetin *mürsel*, bazıları da ravileri *sika* olmakla beraber hadisin *mürsel* olması sebebiyle *zayıf* hükmü almıştır. *Mürsel* olmayan 17 rivayetin muttasıl bir isnadla aktarıldığı görülmüştür. *Mevzû* rivayetlerin ise isnadları muttasıl olmakla beraber isnaddaki ravilerden birinin yalancı olması sebebiyle *mevzû* hükmü alması gerektiği sonucu tebarüz etmiştir.

Yapılan incelemeler neticesinde 19 *zayıf* rivayetin 8'inin *Kütüb-i Tis'a*'da, 11'inin de sair hadis kitaplarında tahrir edildiği gözlemlenmiştir. Geri kalan 5 *mevzû* rivayetin ise 2'sinin yalnızca Taberânî'nin *el-Mu'cemü'l-Kebîr*'inde, 1'inin *el-Mu'cemü'l-Kebîr* ile birlikte Heysemî'nin *Bugyetü'l-Bâhis*'i gibi geç dönem birkaç eserde, 1'inin yine *el-Mu'cemü'l-Kebîr* ile birlikte Fezârî'nin *es-Siyer*'i ve Dârimî'nin *es-Sünen*'inde, 1'inin de sadece Taberî'nin *Câmiu'l-Beyân*'ında yer aldığı müşahede edilmiştir. Kamu malı hırsızlığına dair varid olan rivayetlerin *mevzûât* külliyyatında yer almaması ise dikkat çekici bir husus olarak göze çarpmaktadır.

B. Zayıf ve Mevzû Rivayetlerin Muhteva Değerlendirmesi

Zayıf ve *mevzû* rivayetlerle alakalı genel bir değerlendirme ile şu tespitleri yapmak mümkündür: Bazı *zayıf* rivayetler kamu malı hırsızlığı yapan ordudan uzak durulması gerektiği, kamu malından aşırmanın dinde yerinin olmadığı, kamuya ait maldan en küçük bir şeyi çalmanın dahi kişiye büyük bir uhrevi mesuliyet yükleyeceği, devlet memurunun kendisine verilen hediyeği zimmetine geçirmesinin kamu malı hırsızlığı sayılacağı ve kamu malından çalmanın kişiye ahirette azap olarak döneceği gibi hususları bünyesinde barındırması itibarıyla muhteva bakımından *sahih* ve *hasen* rivayetler ile örtüşmektedir.

Kamu malından çalan kişiye nasıl bir hukuki ceza tatbik edileceği ve kamu malı hırsızlığı yoluyla edinilen mal ile ilgili nasıl bir tasarrufta bulunulacağı gibi meseleleri ihtiva eden bazı *zayıf* rivayetler ise *sahih* ve *hasen* rivayetlerde bahsedilmeyen birtakım hususları içermektedir. Konuyla alakalı sayıca az olmakla beraber bazı *mevzû* rivayetlerin ihdas edilmesi de söz konusu olmuştur.

Zayıf ve *mevzû* rivayetlere göre Hz. Peygamber (sav) devrinde 7 kamu malı hırsızlığı vakasına rastlanmıştır. Bu rivayetlerden 5'i olayı mekan vermeden anlatmaktadır. Geri kalan rivayetlerden biri olayı Bedir Savaşı sırasında, öteki de Huneyn Savaşı sonrası Huneyn ganimetlerinin toplanması esnasında hikaye etmektedir. *Sahih* ve *hasen* rivayetlere göre ilk vakanın Hayber Savaşı'nda gerçekleştiği görülmüştü. Böylelikle hadiseyi Bedir'de anlatan *zayıf* rivayet ilk vakanın cereyanını daha erken bir zaman dilimine çekmiş olmaktadır.

SONUÇ

Kamu malı hırsızlığı, geçmişten günümüze var olan her devlet için toplumsal bir sorun, aynı zamanda insanın olduğu her yerde kaçınılmaz olarak ortaya çıkan beşeri de bir gerçekliktir. İslâm bu problemle başa çıkabilmek için öncelikle insanları kamu malı ve kul hakkı konularında bilinçlendirmeyi amaç edinmiş ve bu doğrultuda gerekli düzeyde altyapının tesisini temin edebilme adına bir dizi eğitim-öğretim faaliyeti öngörmüştür. Hz. Peygamber de (s.a.v.) kamu malının mahremiyet ve mesuliyeti ile alakalı pek çok uyarıda bulunmuş, icrası dünyevi ve uhrevi yaptırımları gerekli kılan bu menfur fiilden uzak tutma noktasında ümmetine şuur kazandırmaya gayret göstermiştir.

İçinde yaşadığımız toplumu kamu malı hırsızlığı ve benzeri tehlikelerden korumak ancak insanların hak ve sorumluluklar çerçevesindeki farkındalıklarını artırmakla mümkün olabilir. Bu ise elbette insanı kendisinden daha iyi tanıyan Allâh Teâlâ'nın onun için vazettiği emir, tavsiye ve ikazlara uymakla hayat bulabilecek bir olgudur. Şu halde içinde yaşadığımız cemiyetin bireyleri olarak bize düşen görev, bu konuda toplumun her kesiminin duyarlılığını artırıcı bir ilim ve irfan seferberliği gerçekleştirmektir.

Yadsınamaz bir gerçektir ki, cezanın caydırıcılığı suçun işlenme istatistiğini doğrudan etkilemektedir. Ülkemizde hırsızlık suçu için öngörülen cezaların caydırıcı olmaması ve çoğu kez öngörülen cezaların dahi muhtelif sebeplerle uygulanmaması, hırsızlık olaylarıyla sıkça karşılaşmamıza sebebiyet vermektedir. *Sputnik Türkiye*'nin 2018 yılında verdiği bilgilere göre Türkiye'de bir günde yaşanan hırsızlık vaka sayısı 400'ün üzerindedir. Buna göre ülkede saatte 13 ev ve 6 işyeri soyulmaktadır. Türkiye genelinde bir günde çalınan ortalama araç sayısı ise 68 olarak ifade edilmektedir.⁵⁴⁸

Mesele kamu malı özelinde gerçekleşen suiistimal bağlamında değerlendirildiğinde de sonuç bundan pek farklı çıkmamaktadır. *Uluslararası Şeffaflık Örgütü*'nün 1995 yılından bu yana düzenli olarak her yıl yayımladığı *Yolsuzluk Algı Endeksi*'nin 2020 yılı raporlarına göre Türkiye dünyadaki 180 ülke arasında 40 puanla 86. sırada yer almaktadır. Araştırmada dikkati çeken diğer bir husus ilk 20 sırada başka bir müslüman devletin de bulunmuyor oluşudur. Tüm bunlar Müslüman coğrafyada, fitrat dini İslâm'ın ve onun ilahi prensiplerinin, günlük hayata olması gerekenden ne denli az tesir edebildiğini ispatlamaktadır. Bu nahoş vaziyetten kurtulmanın yolu ise elbette Allâh'ın vazettiği dinin ilke ve esaslarına tam bir teslimiyetle bağlanmaktan geçmektedir.

⁵⁴⁸ <https://tr.sputniknews.com/columnists/201803211032726968> [Erişim Tarihi: 25.07.21].

Yapmış olduğumuz bu çalışma neticesinde kamu malı hırsızlığına dair *sahih*inden *mevzû*suna toplam 46 *merfû* rivayetin mevcut olduğu ortaya çıkmıştır. Konuya dair *sahih* ve *hasen* rivayetlerin sayısı 22 iken, *zayıf* ve *mevzû* konumundakilerin miktarı 24'tür. *Sahih* ve *hasen* rivayetlerden fıkhi çalışmalar da dahil olmak üzere pek çok noktada istifade edilebilir. *Çok zayıf* ve *mevzû* olanlar ise, hukuksal süreçlere kaynaklık etme niteliği taşımadığı gibi, bunların halk arasında paylaşılıp yayılması da mahzurlar barındırmaktadır.

Birinci bölümde ele alınan *sahih* ve *hasen* rivayetlere bakıldığında Hz. Peygamber'in (sav) kamu malı hırsızlığından men ettiği ve bu fiili yerdığı; devlet malından çalmanın kişiyi ahirette azaba dâcâr kılacağını açıkladığı; kamu malından aşırımanın cennete girmeye vesile olacağı ve nelerin kamu malı hırsızlığı sayılacağı gibi konuları detaylıca izah ettiği müşahede edilmiştir.

İkinci bölümde incelenen *zayıf* ve *mevzû* rivayetlerde ise, Hz. Peygamber'in (sav), *sahih* ve *hasen* rivayetlerde de yer alan kamu malı hırsızlığını yasaklaması ve kötölemesi; kamu malından aşırma işinin kıyamet günü azap görmeyi gerektirmesi ve hangi icraatların kamu malı hırsızlığı kapsamında takdir edilmesi gerektiği gibi konulara değindiği ve bu açıdan *zayıf* ve *mevzû* rivayetlerin belli ölçüde *sahih* ve *hasen* olanlarla örtüştüğü gözlemlenmiştir. Bununla birlikte *zayıf* ve *mevzû* rivayetler kamu malı hırsızlığı yapan şahsa devlet başkanı tarafından hangi dünyevi cezanın verileceği ve kamu malı hırsızlığı yoluyla edinilmiş mala nasıl bir muamelede bulunulması gerektiği gibi hususlardan söz etmesi bakımından *sahih* ve *hasen* olanlardan ayrılmaktadır. Zira bahsi geçen bu meseleler *sahih* ve *hasen* rivayetlerde yer almamaktadır.

Hırsızlık meselesi hadis alanında akademik düzeyde, konuya dair rivayetlerin tahrir ve tahlilinin yapılması manasında üzerinde pek kalem oynatılmamış bakir bir saha olarak dikkat çekmektedir. İfade ettiğimiz bağlamda etüt edilebilecek birkaç konuyu burada zikretmenin, alana dair yapılacak çalışmalara katkı sağlayacağını umuyoruz:

1. Hırsızlık haddinin tatbikini gerekli kılacak nisabın ölçüsünü bildiren rivayetlerin tahrir ve değerlendirilmesi.
2. Hırsızlık haddinin uygulanma yöntemlerinden bahseden rivayetlerin tahrir ve değerlendirilmesi.
3. Köle ve cariyelere yönelik uygulanacak hırsızlık haddine dair varid olan rivayetlerin tahrir ve değerlendirilmesi.
4. Kefen hırsızlığı ile ilgili rivayetlerin tahrir ve değerlendirilmesi.

BİBLİYOGRAFYA

Abd b. Humeyd, Ebû Muhammed Abd b. Humeyd b. Nasr el-Kissî (el-Keşşî) (249/863-64), *el-Müntehab min Müsnedi Abd b. Humeyd*, Kâhire, 1408.

Abdurrahmân el-Âsımî, İbn Kâsım Abdurrahmân b. Muhammed b. Kâsım el-Kahtânî el-Hanbelî en-Necdî, *el-İhkâm Şerhu Usûli'l-Ahkâm*, I-IV cilt, y.y, 1406.

Abdürrezzâk, Ebû Bekir Abdürrezzâk b. Hemmâm b. Nâfi' es-San'ânî el-Himyerî (211/826-827), *el-Musannef*, I-XI cilt, Beyrut, 1403.

———, *et-Tefsîr*, I-III cilt, Beyrut, 1419.

Acar, Yusuf, “Hz. Peygamber’in Cenaze Namazlarını Kılmaktan İmtina Ettiği Kimselerle İlgili Rivayetlerin Tahlili”, *İSTEM*, sy. 22.

Acar, Cafer, “Risalet Döneminde Ganimet ve Yağmacılık Bağlamında Üç Kavram –Nühbe-Gulûl-Seleb-“, *Turkish Studies = Türkoloji Araştırmaları: International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 2017, sy. 13.

Adlan, Atia, “Müessesetü Beyti'l-Mâl fi'n-Nizâmi'l-İslâmî”, *Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, III, sy. 1.

Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî (241/855), *el-Müsned*, I-XLV cilt, Beyrut, 1421.

———, *ez-Zühd*, Beyrut, 1420.

Ahmed Rızâ, *Mu'cemü Metni'l-Luga*, I-V cilt, Beyrut, 1379.

Akkoyunlu, Pınar, “Kamu Malı ve Hizmeti Tanımı”, *İstanbul Üniversitesi Maliye Araştırma Merkezi Konferansları*, sr. 40, 2001.

Alâî, Ebû Saîd Salâhuddîn Halîl b. Keykeldî (761/1359), *el-Muhtelîtn*, Kahire, 1417.

Ali el-Kârî, Ebû'l-Hasen Nûrüddîn (1014/1605), *Mirkâtü'l-Mefâtih Şerhu Mişkâti'l-Mesâbih*, I-IX cilt, Beyrut, 1422.

Âmir Muhammed Nezzâr Cel'ût, *el-Gulûl ve'l-İglâl fi'l-Mâliyyeti'l-Âmme*, y.y, 1438.

Apaydın, H. Yunus, “Humus”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, XVIII, 369-369.

Âşıkkutlu, Emin, “Meçhul”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, XXVIII, 286-288.

- Aydın, M. Akif, “Gasp”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, XIII, 387-392.
- Aydın, Abdullah, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, İstanbul, 2015.
- Aynî, Ebû Muhammed (Ebü’s-Senâ) Bedrüddîn Mahmud b. Ahmed (855/1451), *Umdetü’l-Kârî fî Şerhi Sahîhi’l-Buhârî*, I- XXV cilt, Beyrut, t.y.
- , *Nühabü’l-Efkâr fî Tenkîhi Mebâni’l-Ahbâr*, I-XIX cilt, Katar, 1429.
- Ba’lî, Abdurrahmân b. Abdullâh b. Ahmed el-Hanbelî (1192/1778), *Keşfü’l-Muhadderât ve’r-Riyâzü’l-Müzhirât li Şerhi Ahsâri’l-Muhtasarât*, I-II cilt, Lübnan, 1423.
- Bardakoğlu, Ali, “Hırsızlık”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, XVII, 384-396.
- , “Had”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, XVII, 547-551.
- Başoğlu, Tuncay, “Ta’zîr”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, XL, 198-202.
- Beyhakî, Ebû Bekir Ahmed b. el-Hüseyn (458/1066), *es-Sünenü’l-Kübrâ*, I-X cilt, Beyrut, 1424.
- , *es-Sünenü’s-Sagîr*, I-IV cilt, Karaçi, 1410.
- , *Şuabü’l-Îmân*, I-XIV cilt, Riyad, 1423.
- , *Delâilü’n-Nübüvve*, I-VII cilt, Beyrut, 1405.
- , *Ma’rifetü’s-Sünen ve’l-Âsâr*, I-XV cilt, Karaçi, 1412.
- , *İsbâtü Azâbi’l-Kabr ve Süâli’l-Melekeyn*, Ammân, 1405.
- Bezzâr, Ebû Bekir Ahmed b. Amr b. Abdilhâlik el-Basrî (292/905), *el-Müsned*, I-XVIII cilt, Medine, m. 2009.
- Birmâvî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Abdiddâim b. Mûsâ en-Nuaymî el-Askalânî (831/1428), *el-Lâmîü’s-Sabîh bi Şerhi’l-Câmîü’s-Sahîh*, I-XVIII cilt, Suriye, 1433.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil (256/870), *el-Câmiu’l-Müsnedü’s-Sahîhu’l-Muhtasar min Umûri Resûlillâh Sallallâhu aleyhi ve sellem ve Sünenihî ve Eyyâmih*, I-IX cilt, Beyrut, 1422.
- , *et-Târîhu’l-Kebîr*, I-VIII cilt, Haydarâbâd, 1362.

Buhûtî, Mansûr b. Yûnus b. Salâhiddîn (1051/1641), *Keşşâfû'l-Kına ' an Metni'l-İkna'*, I-VI cilt, y.y, t.y.

Bûsîrî, Ebû'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Ebî Bekir b. İsmâîl (840/1436), *İthâfû'l-Hiyere bi Zevâidi'l-Mesânîdi'l-Aşere*, I-IX cilt, Riyad, 1420.

Canan, İbrahim, *Hadis Ansiklopedisi Kütüb-i Sitte Tercüme ve Şerhi*, Ankara, 2016.

Cessâs, Ebû Bekir Ahmed b. Ali er-Râzî (370/981), *Ahkâmü'l-Kur'ân*, I-V cilt, Beyrut, 1405.

Cezîrî, Abdurrahmân b. Muhammed b. İvaz, *el-Fıkh ale'l-Mezâhibi'l-Erba'a*, I-V cilt, Beyrut, 1424.

Çelikan, Serkan, “Abdülaziz b. Muhammed ed-Derâverdî ve Bir Hadis Râvîsi Olarak Güvenilirliği”, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 2, 2019.

Dalgın, Nihat, “İbn Lehîa”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, XX, 158-159.

Dârekutnî, Ebû'l-Hasen Ali b. Ömer b. Ahmed (385/995), *es-Sünen*, I-V cilt, Beyrut, 1424.

———, *ed-Duafâ ve'l-Metrûkîn*, I-III cilt, Medine, 1403.

———, *Ta'likâtü'd-Dârekutnî ale'l-Mecrûhîn li İbn Hibbân*, Kahire, 1414.

Dârimî, Ebû Muhammed Abdullâh b. Abdirrahmân (255/869), *es-Sünen*, I-IV cilt, Riyad, 1412.

Dihlevî, Ebû'l-Mecd Abdülhak b. Seyfiddîn b. Sa'dillâh (1052/1642), *Lema'âtü't-Tenkîh ft Şerhi Mişkâti'l-Mesâbih*, I-X cilt, Dimaşk, 1435.

Dûlâbî, Ebû Bişr Muhammed b. Ahmed b. Hammâd el-Verrâk (310/923), *el-Künâ ve'l-Esmâ*, I-III cilt, Beyrut, 1421.

Ebû Abdirrahmân Mukbil b. Hâdi el-Vâdiî (1931-2001), *es-Sahîhu'l-Müsned min Esbâbi'n-Nüzûl*, Kahire, 1408.

Ebû Avâne, Ya'kûb b. İshâk el-İsferâyînî (316/929), *el-Müsnedü'l-Muhrec alâ Kitâbi Müslim b. el-Haccâc*, I-V cilt, Beyrut, 1419.

Ebû Bekir eş-Şâfiî, Muhammed b. Abdillâh b. İbrâhîm el-Bezzâz el-Bağdâdî (354/965), *el-Fevâid*, Riyad, 1417.

Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as es-Sicistânî (275/889), *es-Sünen*, I-VII cilt, Beyrut, 1430.

Ebû Nuaym, Ahmed b. Abdillâh b. İshâk el-İsfahânî (430/1038), *Hilyetü'l-Evliyâ ve Tabakâtü'l-Asfiyâ*, I-X cilt, Mısır, 1394.

———, *Sıfatü'n-Nifâk ve Na'tü'l-Münâfikîn*, Beyrut, 1422.

Ebû Ubeyd el-Kâsım b. Sellâm b. Miskîn el-Herevî (224/838), *el-Emvâl*, Beyrut, t.y.

Ebû Ya'lâ, Ahmed b. Ali b. el-Müsennâ et-Temîmî el-Mevsılî (307/919), *el-Müsned*, I-XIII cilt, Dimaşk, 1404.

Ebû Yûsuf, Ya'kûb b. İbrâhîm b. Habîb b. Sa'd el-Kûfî (182/798), *el-Harâc*, Kâhire, t.y.

———, *er-Red ale's-Siyeri'l-Evzât*, Haydarâbâd, t.y.

Ebû'l-Meâtî en-Nûrî – Ahmed Abdürrezzâk İd – Mahmûd Muhammed Halîl. *Mevsûatü Akvâli'l-İmâm Ahmed b. Hanbel fî Ricâli'l-Hadîs ve İlelih*, I-IV cilt, Beyrut, 1417.

Ebû'l-Meâtî en-Nûrî v.dğr, *el-Câmi' fî'l-Cerh ve't-Ta'dîl*, I-III cilt, Beyrut, 1412.

Ebû's-Şeyh, Ebû Muhammed Abdullâh b. Muhammed b. Ca'fer el-Ensârî el-İsfahânî (369/979), *el-Emsâl fî'l-Hadîsi'n-Nebevî*, Mumbai, 1408.

Ebû't-Tayyib Mansûrî Nâyif b. Salâh, *İrşâdü'l-Kâsî ve'd-Dânî ilâ Terâcimi Şüyûhi't-Taberânî*, Riyad, tsz.

Emîr San'ânî, Ebû İbrâhîm İzzüddîn Muhammed (1182/1768), *et-Tenvîr Şerhu Câmi's-Sagîr*, I-XI cilt, Riyad, 1432.

Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, I-X cilt, İstanbul, 2015.

Erkal, Mehmet, "Beytülmâl", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, VI, 90-94.

Ezdî, Ebû'l-Feth Muhammed b. Hüseyin b. Ahmed el-Mevsılî (374/985), *el-Mahzûn fî İlmi'l-Hadîs*, Delhi, 1408.

Fâkihî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İshâk b. Abbâs (278/891-92), *Ahbâru Mekke*, I-VI cilt, Beyrut, 1414.

Fezârî, Ebû İshâk İbrâhîm b. Muhammed b. el-Hâris (188/804), *es-Siyer*, Beyrut, 1987.

Fîrûzâbâdî, Ebü't-Tâhir Mecdüddîn Muhammed b. Ya'kûb (817/1415), *el-Kâmûsü'l-Muhît*, Beyrut, 1426.

Gıtrîfî, Ebû Ahmed Muhammed b. Ahmed b. Hüseyin el-Cürcânî (377/987), *Cüz'ül-Hadîs*, Beyrut, 1417.

Günay, H. Mehmet, *İslâm Hukukunda Kamu Malları*, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1997.

———, *İslâm Hukukunda ve Osmanlı Uygulamasında Kamu Malları*, İstanbul, 2001.

Hâkim en-Nîsâbûrî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh (405/1014), *el-Müstedrek ale's-Sahîhayn*, I-IV cilt, Beyrut, 1411.

Halil Altuntaş – Muzaffer Şahin. *Kur'an-ı Kerim Meâli*, Ankara, 2011.

Halîlî, Ebû Ya'lâ Halil b. Abdillâh b. Ahmed el-Kazvînî (446/1055), *el-İrşâd fî Ma'rifeti Ulemâi'l-Hadîs*, I-III cilt, Riyad, 1409.

Hallâl, Ebû Bekir Ahmed b. Muhammed b. Hârûn (311/923), *es-Sünne*, I-VII cilt, Riyad, 1410.

Hasan b. Süfyân, Ebü'l-Abbâs el-Hasen b. Süfyân b. Âmir eş-Şeybânî (303/916), *el-Erbaûn*, Beyrut, 1414.

Hatîb el-Bağdâdî, Ebû Bekir Ahmed b. Ali (463/1071), *es-Sâbık ve'l-Lâhik fî Tebâudi mâ Beyne Vefâti Râvîyeyn an Şeyhin Vâhid*, Riyad, 1421.

———, *Târîhu Bağdâd*, I-XXIV cilt, Beyrut, 1417.

———, *Telhîsü'l-Müteşâbih fi'r-Resm*, I-II cilt, Dımaşk, m. 1985.

Herevî, Ebû Zer Abd b. Ahmed b. Muhammed el-Herevî (434/1043), *el-Fevâid*, Riyad, 1418.

Hemmâm b. Münebbih, Ebû Ukbe Hemmâm b. Münebbih b. Kâmil es-San'ânî (132/750), *es-Sahîfetü's-Sahîha*, Beyrut, 1407.

Heysemî, Nûruddîn Ali b. Ebû Bekir b. Süleymân (807/1405), *Bugyetü'l-Bâhis an Zevâidi Müsnedi'l-Hâris*, I-II cilt, Medine, 1413.

———, *Mecmau'z-Zevâid ve Menbau'l-Fevâid*, I-X cilt, Kahire, 1414.

———, *Keşfü'l-Estâr an Zevâidi'l-Bezzâr*, I-IV cilt, Beyrut, 1399.

Humeydî, Ebû Bekir Abdullâh b. ez-Zübeyr b. Îsâ el-Kureşî (219/834), *el-Müsned*, I-II cilt, Dımaşk, m. 1996.

Işık, Dilek, *İman Amel İlişkisi Bakımından Büyük Günah İşleyenlerin Durumu*, Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2019.

İbn Abdilber en-Nemerî, Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh (463/1071), *et-Temhîd limâ fi'l-Muvatta' mine'l-Meânî ve'l-Esânîd*, I-XXIV cilt, Fas, 1387.

———, *el-İstizkâr*, I-IX cilt, Beyrut, 1421.

İbn Adî, Ebû Ahmed Abdullâh (365/976), *el-Kâmil fî Duafâi'r-Ricâl*, I-IX cilt, Beyrut, 1418.

İbn Arafe, Ebû Abdillâh Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Arafe el-Vergammî et-Tûnisî (803/1401), *el-Muhtasarü'l-Fikhî*, I-X cilt, Debî, 1435.

İbn Asâkir, Ebü'l-Kâsım Ali b. el-Hasen (571/1176), *Mu'cemü's-Şüyûh*, I-III cilt, Dımaşk, 1421.

———, *Târîhu Medîneti Dımaşk*, I-LXXX cilt, Beyrut, 1415.

İbn Âşûr, Muhammed et-Tâhir b. Muhammed et-Tûnisî, *Keşfü'l-Mugatta fi'l-Meânî ve'l-Elfâzi'l-Vâkıati fi'l-Muvatta'*, Tunus, 1428.

İbn Batta, Ebû Abdillah Ubeydullâh b. Muhammed b. Muhammed el-Ukberî (387/997), *el-İbânetü'l-Kübrâ*, I-IX cilt, Riyad, t.y.

İbn Battâl, Ebü'l-Hasen Ali b. Halef b. Abdilmelik el-Kurtubî el-Bekrî (449/1057), *Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, I-X cilt, Riyad, 1423.

İbn Bişrân, Ebü'l-Kâsım Abdülmelik b. Muhammed b. Abdillâh el-Bağdâdî (430/1038-39), *el-Emâlî*, Riyad, 1418.

İbn Ebî Âsım, Ebû Bekir Ahmed b. Amr b. ed-Dahhâk (287/900), *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, I-VI cilt, Riyad, 1411.

———, *el-Cihâd*, I-II cilt, Medine, 1409.

İbn Ebi'd-Dünyâ, Ebû Bekir Abdullâh b. Muhammed b. Ubeyd el-Kureşî el-Bağdâdî (281/894), *İslâhu'l-Mâl*, Beyrut, 1414.

İbn Ebî Hâtîm, Ebû Muhammed Abdurrahmân b. Muhammed er-Râzî (327/938), *Tefsîrû'l-Kur'âni'l-Azîm*, I-XIII cilt, Suudi Arabistan, 1419.

———, *İlelü'l-Hadîs*, I-VII cilt, Riyad, 1427.

———, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, I-IX cilt, Beyrut, 1371.

İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekir Abdullâh b. Muhammed el-Absî el-Kûfî (235/849), *el-Musannef*, I-VIII cilt, Riyad, 1409.

———, *el-Müsned*, I-II cilt, Riyad, m. 1997

İbn Hacer el-Askalânî, Ebû'l-Fadl Şihâbüddîn Ahmed b. Ali (852/1449), *Takrîbü't-Tehzîb*, Suriye, 1406.

———, *Fethu'l-Bârî bi Şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, I-XIII cilt, Beyrut, 1379.

———, *Lisânü'l-Mîzân*, I-X cilt, Beyrut, m. 2002.

———, *Tehzîbü't-Tehzîb*, I-XII cilt, Hindistan, 1326

———, *Tabakâtü'l-Müdekkisîn*, Amman, 1403.

———, *el-Metâlibü'l-Âliye bi Zevâidi'l-Mesânîdi's-Semâniye*, I-XIX cilt, Riyad, 1419.

———, *Ta'cîlü'l-Menfa'a bi Zevâidi Ricâli'l-Eimmeti'l-Erba'a*, I-II cilt, Beyrut, m. 1996.

———, *ed-Dirâye fî Tahrîci Ehâdisi'l-Hidâye*, I-II cilt, Beyrut, t.y.

İbn Hazm, Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Saîd b. Hazm el-Endelüsî el-Kurtubî (456/1064), *Merâtibü'l-İcma fi'l-İbâdât ve'l-Mu'âmelât ve'l-İ'tikâdât*, Beyrut, t.y.

İbn Hibbân, Ebû Hâtîm Muhammed (354/965), *es-Sahîh*, I-XVIII cilt, Beyrut, 1408.

———, *es-Sikât*, I-IX cilt, Haydarâbâd, 1393.

———, *el-Mecrûhîn*, I-III cilt, Halep, 1396.

İbn Huzeyme, Ebû Bekir Muhammed b. İshâk es-Sülemî en-Nîsâbü'rî (311/914), *es-Sahîh*, I-IV cilt, Beyrut, t.y.

İbn Hübeyre, Ebü'l-Muzaffer Avnüddîn Yahyâ b. Muhammed b. Hübeyre eş-Şeybânî ed-Dûrî (560/1165), *İhtilâfû'l-Eimmeti'l-Ulemâ*, I-II cilt, Lübnan, 1423.

———, *el-İfsâh an Meâni's-Sihâh*, I-VIII cilt, Riyad, 1417.

İbn Kâni', Ebü'l-Hüseyn Abdülbâkî b. Kâni' b. Merzûk el-Ümevî el-Bağdâdî (351/962), *Mu'cemü's-Sahâbe*, I-III cilt, Medine, 1418.

İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer (774/1373), *et-Tekmil fi'l-Cerh ve't-Ta'dîl*, I-IV cilt, Yemen, 1432.

———, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, I-XV cilt, Beyrut, 1407.

İbn Kudâme, Ebü Muhammed Muvaffakuddîn Abdullâh b. Ahmed b. Muhammed b. Kudâme el-Cemmâîlî el-Makdisî (620/1223), *el-Kâfi fi Fikhi'l-İmâm Ahmed*, I-IV cilt, y.y, 1414.

İbn Kuteybe, Ebü Muhammed Abdullâh b. Müslim b. Kuteybe ed-Dîneverî (276/889), *Garîbü'l-Kur'ân*, y.y, t.y.

İbn Mâce, Ebü Abdillâh Muhammed b. Yezîd (273/887), *es-Sünen*, I-V cilt, Dımaşk, 1430.

İbn Manzûr, Ebü'l-Fadl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Ali (711/1311), *Lisânü'l-Arab*, I-XV cilt, Beyrut, 1414.

İbn Mende, Ebü Abdillâh Muhammed b. İshâk b. Muhammed el-İsfahânî (395/1005), *el-İmân*, I-II cilt, Beyrut, 1406.

İbn Râhûye, Ebü Ya'kûb İshâk b. İbrâhîm b. Mahled e-Temîmî el-Hanzalî el-Mervezî (238/853), *el-Müsned*, I-V cilt, Medine, 1412.

İbn Sa'd, Ebü Abdillâh Muhammed (230/845), *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, I-VIII cilt, Beyrut, 1410.

İbn Şeybe, Ebü Yûsuf Ya'kûb b. Şeybe b. es-Salt es-Sedûsî eş-Şeybî (262/875), *Müsnedü Emîri'l-Mü'minîn Ömer b. el-Hattâb*, Beyrut, 1405.

İbn Zencûye, Ebü Ahmed Humeyd b. Mahled b. Kuteybe el-Horasânî (251/865), *el-Emvâl*, Riyad, 1406.

İbnü'l-A'râbî, Ebü Saîd Ahmed b. Muhammed b. Ziyâd el-Basrî (341); *el-Mu'cem*, I-III cilt, Suudi Arabistan, 1418.

İbnü'l-Cârûd, Ebû Muhammed Abdullâh b. Ali b. el-Cârûd en-Nîsâbü'rî (307/919-920), *el-Müntekâ mine's-Süneni'l-Müsnede an Rasûlillâhi Sallallâhu aleyhi ve Sellem*, Beyrut, 1408.

İbnü'l-Cevzî, Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Ali b. Muhammed el-Bağdâdî (597/1201), *el-Muntazam fî Târîhi'l-Mülûk ve'l-Ümem*, I-XIX cilt, Beyrut, 1412.

———, *et-Tahkîk fî Ehâdîsi't-Ta'lik*, I-II cilt, Beyrut, 1415.

———, *ed-Duafâ ve'l-Metrûkîn*, I-III cilt, Beyrut, 1406.

İbnü'l-Esîr, Ebü'l-Hasen İzzüddîn Ali b. Muhammed (630/1233), *Üsdü'l-Gâbe fî Ma'rifeti's-Sahâbe*, I-VIII cilt, Beyrut, 1415.

İbnü'l-İrâkî, Ebû Zür'a Velîyyüddîn Ahmed (826/1423), *el-Müdelîsîn*, Mansure, 1415.

İbnü'l-Kattân, Ebü'l-Hasen Ali b. Muhammed b. Abdilmelik el-Kutâmî el-Fâsî (628/1231), *Beyânü'l-Vehm ve'l-Îhâmi'l-Vâkıyn fî Kitâbi'l-Ahkâm*, I-VI cilt, Riyad, 1418.

İbnü'l-Kayserânî, Ebü'l-Fadl Muhammed b. Tâhir b. Ali el-Makdisî eş-Şeybânî (507/1113), *Zahîretü'l-Huffâz el-Muhrec ale'l-Hurûf ve'l-Elfâz*, I-V cilt, Riyad, 1416.

İbnü'l-Keyyâl, Ebü'l-Berekât Zeynüddîn Muhammed (Berekât) b. Ahmed (929/1523), *el-Kevâkibü'n-Neyyirât fî Ma'rifeti men İhteleta mine'r-Ruvâti's-Sikât*, Beyrut, m. 1981.

İbnü'l-Muzaffer, Ebü'l-Hüseyn, Muhammed b. el-Muzaffer b. Mûsâ el-Bezzâz el-Bağdâdî (379/989), *Hadîsü Şu'be b. el-Haccâc*, Ammân, 1424.

İbnü'l-Mülakkin, Ebû Hafs Sirâcüddîn Ömer b. Ali (804/1401), *et-Tavzîh li Şerhi'l-Câmii's-Sahîh*, I-XXXVI cilt, Dimaşk, 1429.

İbnü'l-Münzir, Ebû Bekir Muhammed b. İbrâhîm en-Nîsâbü'rî (318/930), *el-Evsat fî's-Sünen ve'l-İcma' ve'l-İhtilâf*, I-XI cilt, Riyad, 1405.

İclî, Ebü'l-Hasen Ahmed b. Abdillâh (261/875), *Târîhu's-Sikât*, Medine, 1405.

İtyûbî, Muhammed b. Ali b. Âdem b. Mûsâ el-Vellevî, *el-Bahru'l-Muhîtü's-Seccâc fî Şerhi Sahîhi'l-İmâm Müslim b. el-Haccâc*, I-XLV cilt, Dammam, 1426.

———, *Zehîretü'l-Ukbâ fî Şerhi'l-Müctebâ*, I-XLII cilt, Mekke, 1419.

Kallek, Cengiz, "İsraf", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, XXIII, 178-180.

Kandemir, M. Yaşar - Çakan, İsmail Lütfi - Küçük, Raşit. *Riyâzü's-Sâlihîn Peygamberimizden Hayat Ölçüleri*, I-VIII cilt, İstanbul, 2013.

Kandemir, M. Yaşar, “Münzirî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, XXXII, 35-37.

———, “Abdullah b. Amr b. Âs”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, I, 85-86.

Karakuş, Züleyha, *Hz. Peygamber'in Köle ve Cariyeleri*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2020.

Karaman, Hayreddin vd, *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, I-V cilt, Ankara, 2014.

Kastallânî, Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed (923/1517), *İrşâdü's-Sârî li Şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, I-X cilt, Mısır, 1323.

Kaya, Ali, “İhtilâs”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, XXI, 570-571.

Kazancı, Ahmet Lütfi, *İslâm Akâidi*, İstanbul, 2014.

Kemal Gözler - Gürsel Kaplan. *İdare Hukuku Dersleri*, Bursa, 2018.

Kılavuz, A. Saim, *Ana Hatlarıyla İslâm Akâidi ve Kelâm'a Giriş*, İstanbul, 2014.

Kılıç, Mustafa, “Hazreti Peygamber'in Ci'râne Günleri”, *Usûl İslam Araştırmaları*, sy. 17, 2012.

Kirmânî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn b. Muhammed b. Yûsuf b. Ali (786/1384), *el-Kevâkibü'd-Derârî fî Şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, I-XXV cilt, Beyrut, 1356.

Koca, Ferhat, “Gulûl”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, XIV, 190-192.

Köse, Saffet, “Rüşvet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, XXXV, 303-306.

———, “Lukata”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, XXVII, 223-225.

Mâlik b. Enes, Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes b. Mâlik b. Ebî Âmir el-Asbahî el-Yemenî (179/795), *el-Muvatta'*, I-VIII cilt, Abu Dabi, 1425.

Mervezî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Nasr b. Yahya (294/906), *Ta'zîmü Kadri's-Salât*, I-II cilt, Medine, 1406.

———, *Muhtasarü Kiyâmi'l-Leyl ve Kiyâmi Ramazân ve Kitâbi'l-Vitr*, Faysalâbâd, 1408.

Mizzî, Ebü'l-Haccâc Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdirrahmân b. Yûsuf (742/1341), *Tehzîbü'l-Kemâl fî Esmâi'r-Ricâl*, I-XXXV cilt, Beyrut, 1400.

Moğultay b. Kılıç, Ebü Abdillâh Alâüddîn (762/1361), *İkmâlü Tehzîbi'l-Kemâl fî Esmâi'r-Ricâl*, I-XII cilt, Kahire, 1422.

———, *el-Înâbe fî Ma'rifeti'l-Muhtelef fihim mine's-Sahâbe*, I-II cilt, Riyad, 1420.

Muhammed el-Emin b. Abdillâh b. Yûsuf el-Hererî el-Ürmî, *el-Kevkebü'l-Vehhâc ve'r-Ravzü'l-Behhâc fî Şerhi Sahîhi Müslim b. el-Haccâc*, I-XXVIII cilt, Beyrut, 1430.

Muhammed Amîmü'l-İhsân el-Müceddidî el-Bereketî (1911-1974), *et-Ta'rîfâtü'l-Fıkhiyye*, Beyrut, 1424.

Mübârekpûrî, Ebü'l-Ulâ Muhammed b. Abdirrahmân b. Abdirrahîm, *Tuhfetü'l-Ahvezî Şerhu Câmiî't-Tirmizî*, I-X cilt, Beyrut, t.y.

Münzirî, Ebü Muhammed Zekiyyüddîn Abdülazîm b. Abdilkavî b. Abdillâh (656/1258), *et-Tergîb ve't-Terhîb*, I-IV cilt, Beyrut, 1417.

Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî (261/875), *el-Câmiu's-Sahîh*, I-V cilt, Beyrut, m. 1956.

Nâsırüddin el-Elbânî (1914-1999), *Ahkâmü'l-Cenâiz*, y.y, 1406.

———, *et-Ta'likâtü'r-Raziyye alâ Ravzati'n-Nediyye*, Riyad, 1423.

———, *Daîfü Ebî Dâvûd*, I-II cilt, Kuveyt, 1423.

———, *Daîfü Süneni't-Tirmizî*, Beyrut, 1411.

———, *Daîfü'l-Câmiî's-Sagîr ve Ziyâdetühü*, el-Mektebetü'l-İslâmî, y.y, t.y.

———, *Daîfü't-Tergîb ve't-Terhîb*, I-II cilt, Riyad, 1421.

———, *İrvâü'l-Galîl fî Tahrîci Ehâdîsi Menâri's-Sebîl*, I-IX cilt, Beyrut, 1405.

———, *Silsiletü'l-Ehâdîsi's-Sahîha ve Şey'un min Fıkhihâ ve Fevâidihâ*, I-VI cilt, Riyad, 1422.

———, *Silsiletü'l-Ehâdîsi'd-Daîfe ve'l-Mevdûa ve Eseruha's-Seyyüü fi'l-Ümme*, Riyad, 1412.

———, *Gâyetü'l-Merâm fi Tahrîci Ehâdîsi'l-Helâl ve'l-Harâm*, Beyrut, 1405.

———, *Sahîhu't-Tergîb ve't-Terhîb*, I-III cilt, Riyad, 1421.

———, *Sahîhu'l-Câmii's-Sagîr ve Ziyâdetühû*, I-II cilt, y.y, t.y.

Nesâî, Ebû Abdîrrahmân Ahmed b. Şuayb (303/915), *es-Sünenü'l-Kübrâ*, I-X cilt, Beyrut, 1411.

———, *es-Sünen*, I-IX cilt, Beyrut, 1421.

———, *Tesmiyetü'ş-Şüyüh*, Mekke, 1423.

Nevevî, Ebû Zekerîyya Muhyiddîn (676/1277), *el-Îcâz fi Şerhi Süneni Ebî Dâvûd*, Amman, 1428.

———, *Hülâsatü'l-Ahkâm*, I-II cilt, Beyrut, 1418.

Özdemir, Veysel, “Abdullâh b. Amr'ın İsrâîlî Rivayetleriyle Meşhûr Râvîlerle İlişkinin Boyutları”, *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 1, 2008.

Râfîû, Abdülkerîm b. Muhammed b. Abdilkerîm el-Kazvînî (623/1226), *et-Tedvîn fi Ahbâri Kazvîn*, I-IV cilt, Beyrut, 1408.

Râgıp el-İsfehânî (V/XI. Yüzyılın ilk çeyreği), *el-Müfredât fi Garîbi'l-Kur'ân*, Beyrut, 1412.

Rûyânî, Ebû Bekir Muhammed b. Hârûn (307/919-20), *el-Müsned*, I-II cilt, Kâhire, 1416.

Saîd b. Mansûr, Ebû Osmân Saîd b. Mansûr b. Şu'be el-Horasânî (227/842), *es-Sünen*, I-II cilt, Hindistan, 1403.

Serahsî, Ebû Bekir Şemsü'l-Eimme Muhammed b. Ebî Sehl (483/1090 [?]), *el-Mebsût*, I-XXX cilt, Beyrut, 1414.

Seyyid Sâbık, *Fikhü's-Sünne*, I-III cilt, Beyrut, 1397.

Sıbt İbnü'l-Acemî, Ebü'l-Vefâ Burhânüddîn İbrâhîm b. Muhammed (841/1438), *el-İgtibât bi Men Ruviye mine'r-Ruvâti bi'l-İhtilât*, Kahire, m. 1988.

———, *et-Tebyîn li Esmâi'l-Müde'llisin*, Beyrut, 1406.

Suyûtî, Ebü'l-Fadl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekir el-Hudayrî (911/1505), *Kûtü'l-Mugtezî alâ Câmiî't-Tirmizî*, I-II cilt, Mekke, 1424.

———, *Esmâü'l-Müde'llisîn*, Beyrut, t.y.

———, *Hüsni'l-Muhâdara*, I-II cilt, Mısır, 1387.

Şâfî, Ebü Abdillâh Muhammed b. İdrîs b. Abbâs (204/820), *es-Sünenü'l-Me'sûre*, Beyrut, 1406.

———, *el-Üm*, I-VIII cilt, Beyrut, 1410.

Şevkânî, Ebü Abdillâh Muhammed b. Ali b. Muhammed (1250/1834), *Neylü'l-Evtâr Şerhu Münteka'l-Ahbâr*, I-VIII cilt, Kahire, 1413.

Şimşek, Şevket, *Hadis Kültüründe Ganimet*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2007.

Şinkîti, Muhammed el-Hıdır el-Cekenî, *Kevserü'l-Meâni'd-Derari fî Keşfi Hebâyâ Sahîhi'l-Buhârî*, I-XIV cilt, Beyrut, 1415.

Şinkîti, Muhammed el-Muhtâr b. Muhammed b. Ahmed Mezîd, *Şerhu Süneni'n-Nesâi*, I-VI cilt, y.y, 1405.

Şuayb el-Arnaût – Beşşâr Avvâd Ma'rûf. *Tahrîru Takrîbi't-Tehzîb*, I-IV cilt, Beyrut, 1417.

Taberânî, Ebü'l-Kâsım Müsnidü'd-Dünyâ Süleymân b. Ahmed (360/971), *el-Mu'cemü'l-Kebîr*, I-XXV cilt, Kahire, t.y.

———, *el-Mu'cemü'l-Evsat*, I-X cilt, Kahire, t.y.

———, *el-Mu'cemü's-Sagîr*, I-II cilt, Beyrut, 1405.

———, *Müsnedü's-Şâmiyyîn*, I-IV cilt, Beyrut, 1405.

———, *el-Ehâdisü't-Tivâl*, Musul, 1404.

Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî el-Bağdâdî (310/923), *Tehzîbü'l-Âsâr ve Tafsilü's-Sâbât an Rasûlillâhi Sallallâhü Aleyhi ve Sellem mine'l-Ahbâr (Müsnedü İbn Abbâs)*, I-II cilt, Kahire, t.y.

———, *Tehzîbü'l-Âsâr (Müsnedü Ali)*, Kahire, t.y.

———, *Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, I-XXIV cilt, Beyrut, 1420.

———, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk*, I-XI cilt, Beyrut, 1387.

Tahâvî, Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed b. Selâme (321/933), *Şerhu Müşkili'l-Âsâr*, I-XVI cilt, Beyrut, 1415.

Tayâlisî, Ebû Dâvûd Süleymân b. Dâvûd b. el-Cârûd (204/819), *el-Müsned*, I-IV cilt, Mısır, 1419.

Temmâm er-Râzî, Ebü'l-Kâsım Temmâm b. Muhammed b. Abdillâh el-Becelî (414/1023), *el-Fevâid*, I-II cilt, Riyad, 1412.

Tîbî, Ebû Muhammed Şerefüddîn Hüseyin b. Abdillâh b. Muhammed (743/1343), *el-Kâşif an Hakâiki's-Sünen*, I-XIII cilt, Riyad, 1417.

Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre (Yezîd) (279/892), *el-Câmiu's-Sahîh*, I-V cilt, Mısır, 1395.

———, *el-İlelü'l-Kebîr*, Beyrut, 1409.

Toksarı, Ali, “Derâverdî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, IX, 162.

Tüveycirî, Muhammed b. İbrâhîm b. Abdillâh, *Mevsû'atü'l-Fıkhî'l-İslâmî*, I-V cilt, Riyad, 1430.

Ukaylî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Amr b. Mûsâ (322/934), *ed-Duafâü'l-Kebîr*, I-IV cilt, Beyrut, 1404.

Üsâme b. Saîd el-Kahtânî vd, *Mevsû'atü'l-İcmâ fî Fıkhî'l-İslâmî*, I-XI cilt, Riyad, 1433.

Vâhidî, Ebü'l-Hasen Ali b. Ahmed b. Muhammed en-Nîsâbûrî (468/1076), *Esbâbü'n-Nüzûl*, Dammam, 1412.

Vassâbî, Ebû Amr Nûrûddîn b. Ali b. Abdillâh, *Tuhfetü'l-Lebîb bi Men Tekelleme fihim el-Hâfız b. Hacer mine'r-Ruvât fî Gayri't-Takrîb*, I-II cilt, Mansure, 1431.

Vizâratü'l-Evkâf ve's-Şuûni'l-İslâmiyye, *el-Mevsû'atü'l-Fıkhîyyetü'l-Kuveytiyye*, I-XLV cilt, Kuveyt-Mısır, 1404-1427.

Yaman, Ahmet, "Seleb", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, XXXVI, 398-399.

Yıldızbaş, Mahmut, *Kur'an'da Ganimet*, Yüksek Lisans Tezi, Şanlıurfa, 2014.

Yılmaz, Muhammet, "Mevkuf Hadisler ve Hükmen Merfû' Kavramı", *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 1, 2001.

Yücel, Ahmet, "Makbul", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, XXVII, 429.

———, "Sadûk", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, XXXV, 431.

———, *Hadis Usûlü*, İstanbul, 2020.

Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed (748/1348), *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, I-XXV cilt, Beyrut, 1405.

———, *Mizânü'l-İ'tidâl fî Nakdi'r-Ricâl*, I-IV cilt, Beyrut, 1382.

———, *el-Kâşif*, I-II cilt, Cidde, 1413.

———, *Târîhu'l-İslâm ve Vefâyâtü'l-Meşâhîr ve'l-A'lâm*, I-XV cilt, Beyrut, m. 2003.

———, *Dîvânü'd-Duafâ ve'l-Metrûkîn*, Mekke, 1387.

———, *el-Muğnî fî'd-Duafâ*, I-II cilt, Halep, m. 1971.

———, *el-Mühezzeb fî'htisâri's-Süneni'l-Kebîr*, I-X cilt, y.y, 1422.

Zekeriyyâ el-Ensârî, Ebû Yahyâ Zeynüddîn Zekeriyyâ b. Muhammed b. Ahmed es-Süneykî el-Hazrecî (926/1520), *Tuhfetü'l-Bârî alâ Sahîhi'l-Buhârî*, I-X cilt, Riyad 1426.

Zerrûk, Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Zerrûk Ahmed b. Ahmed b. Muhammed b. Îsâ el-Burnusî el-Fâsî (899/1493-1494), *Şerh alâ Metni'r-Risâle li'bn Ebî Zeyd el-Kayrevânî*, I-II cilt, Beyrut, 1427.

Ziriklî, Ebû Gays Muhammed Hayrüddîn b. Mahmûd (1893-1976), *el-A'lâm*, I-VIII cilt, Beyrut, m. 2002.

Ziyâeddîn el-Makdisî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdilvâhid b. Ahmed es-Sa'dî (643/1245), *el-Ehâdisü'l-Muhtâre*, I-XIII cilt, Beyrut, 1420.

Zürkânî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdilbâkî b. Yûsuf (1122/1270), *Şerhu'l-Muvatta'*, I-IV cilt, Kahire, 1424.

<http://www.kuranmeali.com/AyetKarsilastirma.php?sure=3&ayet=161>.

<https://tr.sputniknews.com/columnists/201803211032726968>.

